

Terje Torgilstveit

Historisk presens i et utvalg islandske tætter

Side fra Flateyjarbók
(GKS 1005 fol.)

Hovedfagsavhandling i norrøn filologi, høsten 2001
Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Terje Torgilstveit

Historisk presens i et utvalg islandske tætter

Illustrasjon på forrige side er hentet fra
nettsidene til Det Arnamagnæanske Institut.

Adresse: <http://www.hum.ku.dk/ami/f79r-bg.jpg> (reduisert)

Forord

Eg hev gjengji Gjallarbrui,
ho er både bratt og lei;
vassa så hev eg dei Våsemyran',
no er eg kvitt'e dei.
- *Draumkvedet*

Å skrive en hovedfagsavhandling er en slags moderne overgangsrite. På mange måter markerer denne avhandlingen et punktum for en lang periode i livet mitt. Nå er forhåpentligvis tiden som fri men fattig student over, og det lange arbeidslivet venter...

Først vil jeg takke mine to mesener, mamma og pappa, uten dere hadde jeg sultet i hjel ved mang en semesterslutt. Takk!

Så vil jeg sende en varm tanke til Garage, for mange hyggelige stunder gjennom årene og for viljen til å bytte studielånet mitt i øl.

Takk til Silje, for korrekturlesing og hjelp med statistikk, men mest for at du ser ut til å ville bli. Mange tonn glad i deg!

Takk til storebror Åge for lån av en bedre printer.

Takk til Tomasz for lån av skanner, før jeg fikk kjøpt en selv.

En takk til alle dem som var mine forelesere i det året jeg var magistergradsstudent i Oslo.

Mange takk til professor Jonna Louis-Jensen for at jeg fikk tilgang til upublisert materiale.

Stor takk til professor Else Mundal for gode innspill og hjelp.

Men mest takk går til veilederen min, professor Odd Einar Haugen. Uten ham hadde det aldri blitt noen avhandling. Hans store kunnskaper og tålmodighet fikk meg tilbake på sporet igjen, alle gangene teoriene mine løp løpsk eller jeg bare var lut lei.

En siste takk går til alle norrøne menn og kvinner: Bergsveinn, Elise, Børge, Gunnar, Bernt Øyvind, Olav, Jonas og Jo Rune. Dere er en fantastisk gjeng, både faglig og sosialt!

On a bus stop in the town
"We Rule The School"
Written for everyone to see and read
- *Belle & Sebastian*

Terje Torgilstveit
Bergen, november 2001

Etterskrift

Jeg har lenge hatt planer om å samle de rundt 30 filene mine fra hovedoppgaven til én PDF-fil. Nå som det endelig er gjort, velger jeg også å gjøre teksten tilgjengelig elektronisk via UB. Det er ikke lest noen ny korrektur i forbindelse med konverteringen, men jeg har rettet noen åpenbare skrivefeil og endret et par formuleringer i teksten.

Terje Torgilstveit
Bergen, juni 2005

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	Side 1
2. Kategorier	Side 2
2.1 Om tempus	Side 2
2.2 Om modus, aspekt og perifrastiske former	Side 5
2.3 Tempussystemets opprinnelse og utvikling	Side 8
3. Forskningshistorie	Side 9
3.1 Om historisk presens	Side 9
3.2 Friprosa og bokprosa	Side 12
3.3 Bruken av historisk presens i islendingesagaene	Side 14
4. Tekstene	Side 17
4.1 Om tekstvalg	Side 17
4.2 Kort om avhandlingens korpus	Side 18
4.3 Kort om håndskriftene	Side 20
4.4 Forholdet mellom tekstene	Side 22
5. Problemstilling og metode	Side 26
5.1 Hvorfor brukes historisk presens?	Side 26
5.2 Hva er historisk presens?	Side 28
5.3 Antagelser	Side 31
5.4 Litt om metoden	Side 34

6. Gjennomgang av de ulike snittene	Side 36
6.1 Generell gjennomgang av materialet fra Morkinskinna	Side 36
6.1.1 Tått 01 fra Morkinskinna	Side 36
6.1.2 Tått 02 fra Morkinskinna	Side 37
6.1.3 Tått 08 fra Morkinskinna	Side 39
6.1.4 Tått 09 fra Morkinskinna	Side 40
6.2 Generell gjennomgang av materialet fra Hulda	Side 41
6.2.1 Tått 01 fra Hulda	Side 41
6.2.2 Tått 09 fra Hulda	Side 42
6.3 Generell gjennomgang av materialet fra Flateyjarbók	Side 43
6.3.1 Tått 01 fra Flateyjarbók	Side 43
6.3.2 Tått 09 fra Flateyjarbók	Side 44
7. Analyse av de synkrone snittene	Side 46
7.1 Analyse av materialet fra Morkinskinna	Side 46
7.1.1 Prosentfordelinger	Side 46
7.1.2 Perifrastiske konstruksjoner	Side 47
7.1.3 Bryterne	Side 49
7.1.4 Reell og rettet fordeling	Side 51
7.2 Analyse av materialet fra Hulda	Side 61
7.2.1 Prosentfordelinger	Side 61
7.2.2 Perifrastiske konstruksjoner	Side 62
7.2.3 Bryterne	Side 64
7.2.4 Reell fordeling	Side 64
7.3 Analyse av materialet fra Flateyjarbók	Side 67
7.3.1 Prosentfordelinger	Side 67
7.3.2 Perifrastiske konstruksjoner	Side 67
7.3.3 Bryterne	Side 69
7.3.4 Reell og rettet fordeling	Side 71

8. Diakron analyse	Side 78
8.1 Prosentfordelinger	Side 78
8.2 Perifrastiske konstruksjoner	Side 80
8.3 Bryterne	Side 81
9. Statistisk analyse	Side 83
9.1 Endring over tid	Side 85
9.1.2 Resultater og tolkning	Side 90
10. Avslutning	Side 93
10.1 Hva kan egentlig leses ut av materialet?	Side 93
10.2 Forklaringer	Side 94
10.3 Muntlig eller skriftlig?	Side 95
11. Sammendrag	Side 97
12. Litteraturliste	Side 99
13. Appendiks	Side 102
13.1 Framstilling av tekstforløpet	Side 102
13.2 Tekstene	Side 103
13.2.1 Morkinskinna, tått 01	Side 104
13.2.2 Morkinskinna, tått 02	Side 106
13.2.3 Morkinskinna, tått 08	Side 109
13.2.4 Morkinskinna, tått 09	Side 110
13.2.5 Hulda, tått 01	Side 112
13.2.6 Hulda, tått 09	Side 115
13.2.7 Flateyjarbók, tått 01	Side 117
13.2.8 Flateyjarbók, tått 09	Side 120

13.3 Kodete tekstur	Side 122
13.3.1 Morkinskinna, tått 01	Side 123
13.3.2 Morkinskinna, tått 02	Side 126
13.3.3 Morkinskinna, tått 08	Side 129
13.3.4 Morkinskinna, tått 09	Side 131
13.3.5 Hulda, tått 01	Side 134
13.3.6 Hulda, tått 09	Side 138
13.3.7 Flateyjarbók, tått 01	Side 141
13.3.8 Flateyjarbók, tått 09	Side 144

1. Innledning

Tættene utgjør en liten del av den mangslungne og på mange måter enestående islandske sagalitteraturen. Vi kjenner ikke denne litteraturen i sin opprinnelige form, det som er bevart er yngre og omarbeidete tekster. Dette faktum gjør også at det knytter seg en rad med nærmest uløselige spørsmål omkring kronologi, utvikling og oppkomst. Som en del av dette problemkomplekset inngår også historisk presens, siden det er få forekomster i norrøne tekster utenfor sagalitteraturen. I denne avhandlingen er det forsøkt å se på bruken av historisk presens i norrønt med litt nye øyne. Fokus er søkt flyttet fra tekstens kontekst, som litteratur eller historisk kilde, til teksten som synkront og selvstendig uttrykk for grammatiske forhold. Som en konsekvens er det valgt å benytte en mer kvantitativ enn en kvalitativ metode, siden den siste typen ville styrt avhandlingen i en litterær retning. Denne avhandlingen har videre forsøkt å finne mulige lingvistisk funderte forklaringsmodeller for bruken av historisk presens.

Dagens strenge krav til en tekstkritisk utgave vil ofte gjøre selv en relativt kort tekst til en for stor oppgave å ta på seg innenfor rammene av en hovedfagsavhandling. Mange tekster foreligger allerede i gode utgaver og vi har således et godt tekstkritisk korpus. Nå er tiden inne til å gå ett skritt videre, til systematiske undersøkelser av hva som virkelig står i disse tekstene. Dette faller også delvis sammen med de relativt nye mulighetene som datamaskinelle analyser tilbyr. I denne avhandlingen er et korpus på åtte tætter skannet og kodet. Deretter er resultatene analysert med henblikk på om det er mulig å finne et mønster i fordelingen av tempusformene. Det er dessverre fremdeles en utopi å tro at PC-en kan gjøre arbeidet for en, den kan kun lette det. Alle resultater må uansett korrekturleses, og man må fremdeles basere seg på å gjøre både koding og tabellgenerering for hånd.

I de følgende kapitlene vil det først bli gitt en generell innføring i tempuskategorien og forskningshistorien, fulgt av en bolk om avhandlingens korpus, problemstillinger og metoder. Deretter følger en gjennomgang av resultatene fra kodingen av korpuset, med et særlig fokus på mulige mønstre i forekomstene. I avslutningen blir resultatene tolket, noe som leder fram til at det tas stilling til om historisk presens er av skriftlig eller muntlig herkomst. I denne delen antydes også en kronologi over bruken av historisk presens.

2. Kategorier

2.1 Om tempus

Tempus er en grunnleggende grammatisk kategori ved verbet, som plasserer de hendelsene vi snakker om i tid. Selve begrepet ‘grammatisk kategori’ brukes om en abstrakt språkvitenskapelig enhet. Dens innhold, virkefelt og antall avhenger først av hvilket språk man studerer, dernest av hvilket beskrivelsesnivå og hvilken grammatisk teori man benytter. Kategoriene kan grovt deles inn i morfologiske kategorier og syntaktiske kategorier, etter hvilke kriterier man legger til grunn for inndelingen. Tempus er en morfologisk kategori ved verbet, men det kan også finnes tilløp til tempus ved andre ordklasser, i norsk f.eks. *eks-kone* (bedre eksempler blant nordamerikanske språk).

Ordet kategori kommer fra gresk *katēgoría* ‘utsagn, egenskap’. I antikkens Hellas regnet allerede de stoiske grammatikerne med en form for tempuskategori. Grekerne brakte med seg kunnskap om grammatikk til romerne, og latinsk grammatisk litteratur fortsatte å være sterkt påvirket av den greske tradisjonen. Aelius Donatus, en latinsk grammatiker i det fjerde århundre e.Kr., gir i sin ‘Ars Minor’ følgende omtale av verbets kategorier:

Verbo quot accidunt? Septem. Quae? Qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. ... Tempora verborum quot sunt? Tria. Quae? Praesens, ut lego, praeteritum, ut legi, futurum, ut legam. Quot sunt tempora in declinatione verborum? Qunique. Quae? Praesens, ut lego, praeteritum imperfectum, ut legebam, praeteritum perfectum, ut legi, praeteritum plusquamperfectum, ut legeram, futurum, ut legam (Chase 1926: 38 og 40).

Hvor mange kendetegn har et verbum? Syv. Hvilke? Beskaffenhed, konjugation, køn, tal, opbygning, tid, person. ... Hvor mange tider har verbene? Tre. Hvilke? Præsens, som *lego*; præteritum, som *legi*; futurum, som *legam*. Hvor mange tider er der i verbenes bøjning? Fem. Hvilke? Præsens, som *lego*; præteritum imperfektum, som *legebam*; præteritum perfektum, som *legi*; præteritum plusquamperfektum, som *legeram*; futurum, som *legam* (Mortensen et al. 2000: Stensil).

Som vi ser regnes ikke alle av Donats ‘kjennetegn’ med blant våre bøyningskategorier. Heller ikke er den tredelingen av tempus som gjelder for gresk og latin universell, mange språk har derimot en todeling mellom preteritum og ikke-preteritum. At denne motsetningen ikke bør betegnes som presens vs. preteritum, begrunnes med at presens kan benyttes for alt som ikke

er preteritum. Om det finnes språk som har en opposisjon mellom futurum og ikke-futurum er omdiskutert, men man kjenner ingen språk som har en todeling mellom presens og ikke-presens (dvs. hvor det primære fokus er på om verbalhandlingen foregår nå, med mulighet for sekundære opposisjoner mellom fortid/framtid). For øvrig finner man ikke tempusformer i alle språk.

På tross av dette regnes tempus blant de språklige universalene. Universalier er egenskaper som skal være felles for alle språk. Jakten på universalier har siden slutten av 1950-tallet foregått innefor to hovedretninger, den typologiske retningen og den generative, med henholdsvis Joseph H. Greenberg og Noam Chomsky som hovedmenn. Innenfor generativ grammatikk ligger universalene i felles dypstrukturer, som ved hjelp av et sett av transformasjoner produserer de ønskete ytringene i forskjellige språk. Chomskys universalier er teoretiske størrelser som er umulige å etterprøve, og derfor skal vi konsentrere oss om de typologiske universalene. Det viktigste parameteret for å definere universalier er skillet mellom ‘unrestricted’ versus ‘restricted’, som vi kanskje kan oversette med uinnskrenkede og innskrenkede universalier. Et av de få eksemplene på et uinnskrenket universalium er f.eks.: “Alle språk har konsonanter og vokaler”. De tallmessig langt flere innskrenkede universalene er av typen: “Hvis et språk har egenskap X, så har det også egenskap Y”. Ofte kan det se ut til at slike universalier danner hierarkier etter sannsynligheten for at de kommer til uttrykk i et språk, denne typen kalles ‘implicational hierarchy’, som kanskje kan oversettes med ‘betinget hierarki’. Disse er av typen: “Hvis et språk har dualis, så har det også pluralis (men ikke omvendt)”. Således indikerer Greenbergs ‘Universal 30’:

tense-aspect and modality are more basic grammatical categories than agreement in person-number and gender (Croft 1990: 191).

Men som sagt tidligere er det ikke alle språk som benytter morfologisk koding for å plassere hendelser i tid. Kinesisk, for eksempel, har ikke noe morfologisk uttrykt tempus, men markerer tid med spesielle ‘tidsord’ (se eksempler hos Saeed 1997: 106). Også i *Norsk referansegrammatikk* vil man trekke inn ikke-verbal tidslokalisering i tempus-kapittelet, selv om det gjøres et skille mellom leksikalisert og grammatikalisert tidslokalisering. I den første typen ligger tidsbestemmelsen i enkelte ord og frasers leksikalske betydning. For eksempel i utsagnet *Jeg reiser til Montreal på lørdag*, er det *på lørdag* som tidfester handlingen. I den andre typen, f.eks. *synger* vs. *sang*, er det derimot verbets grammatiske bøyingsformer, som bærer tidslokaliseringen (jf. Faarlund, Lie og Vannebo 1997: 538-40, heretter forkortet *NRG*).

At en slik leksikalisert tidsbestemmelse også kan bli inkludert i tempuskategorien, som tradisjonelt kun har vært forbundet med verbets morfologi, kan nok forsvares:

Nevertheless, tense and modality are generally agreed to modify the proposition as a whole, and aspect and even voice are considered by some to apply to the verb phrase, not the verb (Croft 1990: 180).

Det vil si at det er det samme om tempus er kodet ved hjelp av f.eks. adverbialer eller i verbet selv. I det videre arbeidet vil egentlig kun presens- og preteritumsformene være av interesse, selv om den avgrensningen av deres bruksområder som gis i *Grunnbok i norrønt språk* og andre steder kan tyde på at presens ikke er kodet for noe som helst:

Presens uttrykkjer primært notid, men blir òg brukt til å uttrykkje fortid («historisk presens»), atemporale forhold (*maðr er manns gaman*) og jamvel framtid. Det vil altså seie at presens er eit umarkert tempus, som kan definerast som ikkje-preteritum. Preteritum inneber derimot ei eintydig lokalisering i fortida (Haugen 1993: 96).

Dermed kan man muligens gå enda lenger og si at den leksikaliserte tidsbestemmelsen ikke er leksikalsk, men kan være den egentlige grammatiske “modifier”. Dette fordi verbets tempusformer alene ikke kan lokalisere en hendelse **entydig** som fortidig, nåtidig eller som framtidig. Det kan således være interessant å se på hvorvidt tidsadverbialer og konjunksjoner kan spille inn på valg av tempus, men for denne avhandlingens korpus kan nok ikke slike ‘tidsord’ gi en tilfredsstillende forklaring på alle forekomster av historisk presens. Dette er like fullt noe som bør bli undersøkt i seinere studier.

Noen forskere opererer med begreper som *Descending and Ascending Time*. Dette går kort fortalt ut på at vi i bevisstheten kan oppfatte tid på minst to ulike måter. I ‘Descending Time’, som vi kanskje kan oversette med ‘fallende tid’, oppfatter vi tiden som om den er i bevegelse mot oss. Vi tenker at nåtiden kommer mot oss fra framtiden, som når i morgen blir til i dag. I ‘Ascending Time’, som vi kanskje kan oversette med ‘stigende tid’ oppfatter vi oss selv i bevegelse framover i tiden, som når vi planlegger å gjøre noe ferdig i morgen (Hewson og Bubenik 1997: 2-5). I følge John Hewson og Vit Bubenik skal både det germanske presens og preteritum være i stigende tid (se kap. 2.3), og dermed vil ikke deres modell kunne tilføre noe nytt her.

2.2 Om modus, aspekt og perifrastiske former

Utenom tempus er det to kategorier til som berører denne avhandlingen, og dermed bør ses litt nærmere på, nemlig modus og aspekt.

Modus (latin ‘måte’, i pl. *modi*) er ulike måter å presentere verbets handling. Mange språk har en tredeling av former mellom indikativ (umarkert modus), konjunktiv (urealistiske forhold og ønsker) og imperativ (kommandoer). Det finnes også andre typer av modus, som f.eks. optativ, dubiativ mfl. Noen ganger regnes også modale hjelpeverb og setningsadverbialer med til moduskategorien. Selv i relativt enkle verbalsystemer, som det norske, kan modus noen ganger være vanskelig å skille fra tempus. Dette fordi preteritum kan uttrykke både tid og modalitet (se eksempel i; *NRG*: 543).

Aspekt (av latin ‘syn, utseende’) er enda en bøyningskategori ved verbet, men kan også fungere på setningsnivå. Generelt kan man si at aspekt har å gjøre med talerens synsvinkel på handlingen, men et stort problem med kategorien er vanskelighetene med å skille fra hverandre hva som er kodet morfologisk, semantisk og syntaktisk. Hvor mange typer aspekt man regner med, varierer etter hvilket språk man studerer og hvilken tradisjon man tilhører. Således ville Oswald J. L. Szemerényi kun godta aspektkategorien for to indoeuropeiske språkgreiner, slavisk og gresk (1996: 305-13). Det er også uenighet om **aksjonsart** (ofte brukt om iboende leksikalske forhold ved verbet, som for eksempel stativ versus aktiv, som i *holde* og *gripe*) bør skilles ut som en egen kategori eller ikke. Mange språk uttrykker aspekt ved at verbet blir bøyd i ‘perfektiv’ og ‘imperfektiv’. Perfektiv, noen ganger brukt synonymt med ‘punktuell’ og ‘ikke-progressiv’, brukes om en handling som ses på som avsluttet. Imperfektiv, stundom brukt synonymt med ‘durativ’ og ‘progressiv’, betegner en handling som ses på som noe uavsluttet eller pågående. De gammelgermanske språkene hadde et enkelt verbalsystem og skal ikke i noen grad benyttet seg av aspekt: “there is a complete lack of aspectual forms in the older forms of Germanic” (Hewson og Bubenik 1997: 210). Etter som tiden gikk, oppstod analytiske former i de germanske språkene, og disse formene kunne da uttrykke noe i retning av aspektuelle forhold. Gammelengelsk kunne f.eks. uttrykke noe i nærheten av perfektivt aspekt med en perifrastisk form; *hē hafað onfunden* (*han har funnet*), men dette kunne like så godt uttrykkes med det enkle preteritum, siden det germanske preteritum skal være iboende perfektivt. Tilsvarende gjelder også for norrønt. Moderne norsk

har heller ikke noe egentlig perfektiv og imperfektiv, men i f.eks. romanske språk finnes to fortidsformer av verbet, den ene formen blir brukt for å uttrykke imperfektivt aspekt, den andre perfektivt.

Et viktig skille går mellom **enkle** ('syntetiske') og **sammensatte** ('analytiske') verbformer. Ved å benytte både syntetiske og analytiske former, danner noen språk, som f.eks. latin, svært komplekse verbalsystemer, og disse verbalsystemene kan være så "sammengrodde" at det ofte er vanskelig å skille kategoriene fra hverandre. I denne avhandlingen vil de analytiske verbformene ikke bli regnet som selvstendige verbformer, men bli sett på som sammensetninger, hvor de enkelte deler bærer modus, tempus eller aspekt. Støtte for dette synet, i hvert fall når det gjelder tempusformene, kan man finne i mange beskrivelser: "Motsetningen mellom presens og preteritum ... er altså den eneste tempusopposisjonen som er uttrykt som en bøyingsform ved selve verbet i norsk" (NRG: 541). Samme analyse gjelder også for norrønt, og alle andre germanske språk, da det fremdeles regnes som felles for språkgreinen at den kun har to morfologisk uttrykte tider. En annen betegnelse på de analytiske verbalformene er **perifrastiske** ('omskrevne') former, fordi de tilsvarer enkle og usammensatte former på andre språktrinn. I det følgende vil mange av de analytiske formene gå under betegnelsen perifrastiske, da det i denne avhandlingen tas med flere forekomster enn de som vanligvis betegnes som sammensatte. Dessuten gir nok betegnelsen perifrastiske former en bedre beskrivelse av de norrøne forekomstene enn sammensatte former.

Av de overleverte tekstene kan vi se at gotisk enda ikke hadde utviklet perifrastiske former av typen *har gjort*. Men gotisk skal likevel ha brukt perifrastiske former for å uttrykke passiv:

Greek passive constructions may be translated ... with periphrastic constructions made with the preterite particle and forms of *wisan* and *waírpan*. The periphrastic forms still maintain some of their literal value, and accordingly are not actually elements of the verbal system ... Development of such periphrastic forms gives further indication that the language was moving to O[bject]-V[erb] patterning (Auwera og König 1994: 36).

Infinitiv og presens partisipp fungerte som verbalsubstantiv, dvs. substantiver avledet av verb:

use of infinitives as object, and also subject, indicates that the so-called infinitive actually was a verbal noun; this analysis is supported by its origin in an accusative suffix, Proto-Germanic *-onom. The present particle used as noun maintains similar evidence, for, when nominal, it is used with the genitive, as in *þans fíjands galgins Xristaus* 'those hating of the cross of Christ' in contrast with its use of *fíjands* when

adjectival with a following dative. Such verbal noun constructions are characteristic of OV structure (op cit. p.35).

En perifrastisk verbform er som regel bygget opp av et finitt verbal, fulgt av en eller flere infinitte former, dvs. partisipper eller infinitiver. Ved infinitivene kan det være vanskelig å trekke klare grenser for når de bør regnes som en del av verbalet, og når de ikke er det, dvs. når de f.eks. står som objekt til verbalet eller som en del av en småsetning. Det er også gråsoner mellom hva som bør regnes som partisipper og hva som bør regnes som adjektiver (jf. kap. 5.2). Ellers er det viktig å legge merke til at perfektum partisipp kan opptre i to former på norrønt, en eldre bøygd konstruksjon og en yngre ubøyd:

Opphaveleg vart perfektum uttrykt med *hafa* + objekt + objektspredikativ i perfektum partisipp, og denne konstruksjonen finst framleis i norrønt:

Trúir þú nú þegar á órar þær, er sjá maðr ferr með ok þér *hefir* illa hneisu *gørva*. ‘No trur du straks på det tullet som denne mannen fer med, han som har gjort deg til spott og spe.’ ...

I det første dømet kongruerer objektspredikativet *gørva* ‘gjord’ med objektet *illa hneisu* ‘stygg vanære’ ... Men etter kvart vart partisippet ubøygð og gjekk inn som ein del av verbalet. Denne partisippforma, som gjerne blir kalla supinum, svarar til akkusativ eintal nøytrum. Supinumforma står ofte føre objektet:

Hann *hefir haft* kveisu mikla í fótinum síðan hann kom á þingit.
‘Han har hatt ein stor svull på foten sidan han kom på tinget.’
... (Haugen 1993: 278-79).

Vi må regne med at det analytiske systemet var relativt nyutviklet i norrønt, og at det først seinere har økt sin utbredelse, både i former og innhold. Noen av videreutviklingene kan man nok forklare med fonetiske sammenfall og morfologiske forenklinger i mellomnorsk. Som en parallell til denne utviklingen kan man vise til at en av årsakene til at modale hjelpeverb vokste fram i mellomengelsk, var nettopp reduksjon i endinger. Da reduksjonen av verbalendinger var gått så langt at konjunktiv forsvant som kategori, økte andelen av modale hjelpeverb. Dette fordi mye av konjunktivens funksjon ble opprettholdt ved at verb med modalt innhold gikk over til å fungere som hjelpeverb (Auwera og König 1994: 129). Noen konstruksjoner skyldes nok påvirkning fra latin, for fra slutten av 1200-tallet begynner latinpåvirkede syntaktiske trekk å vise seg i norrøne tekster, først i oversatte verk, men siden også i hjemlige verk. Denne såkalte lærde stilen består bl.a. i en utvidet bruk av partisipper.

2.3 Tempussystemets opprinnelse og utvikling

Denne avhandlingens hovedprosjekt er tempusbruken i norrønt. Men siden tempussystemer ikke er statiske størrelser, men systemer som endrer seg over tid, kan det være nyttig å ta et dykk ned “i det indoeuropeiske dyp”. Proto-indoeuropeisk, dvs. det felles opphavet til de ulike indoeuropeiske språkene, skal ha hatt et verbalsystem med disse tre aspekt-opposisjonene:

1. Durativ (eller ‘imperfektiv’): Aspekt som inkluderte både fortids- (imperfektum) og nåtids- (presens) former.
2. Aorist (eller ‘perfektiv’): Aspekt som uttrykte punktuelle hendelser, hovedsakelig på fortidsplanet.
3. Perfektiv (eller ‘retrospektiv’): Aspekt som uttrykte avsluttede handlinger.

Verbene var iboende durative eller aoristiske. Hvis et iboende durativt verb, som f.eks. “å bære”, skulle benyttes i aorist måtte dette markeres spesielt (sigmatisk aorist) med f.eks. trykk på temavokal eller reduplikasjon. På samme måte måtte verb med aorist-stammer modifiseres for å uttrykke durativt aspekt (Hewson og Bubenik 1997: 28-34). Når det gjelder rekonstruksjonen av tempus-formene, er det større usikkerhet, men samlet kan systemet ha sett noenlunde slik ut:

De indoeuropæiske verber kunne bøjes i person (1., 2. og 3. person), numerus (singularis, dualis og pluralis), diatese (aktiv og medium), modus (indikativ, konjunktiv, optativ og imperativ) samt tempus, subsidiært aspekt (præsens, imperfektum, aorist, perfektum og muligvis futurum), og den mest påfallende reduksjonen her er, at germansk kun skelner mellom to tempora, nemlig præsens og præteritum. Sidstnevnte tid svarer hos de sterke verber formelt til den indoeuropæiske perfektum, men overtok på indholdsplanet alle datidsfunksjoner (Nielsen 1979: 31).

I tillegg til det som står ovenfor bør det vel også nevnes at de germanske språk danner preteritumsformer på to måter, og derfor inndeles i to hovedtyper (preterito-presentiske verb står i en mellomposisjon). I den ene verbtypen, dvs. de ‘sterke’ verbene, er rotvokalen ulik i presens og i preteritum. Dette fenomenet kalles avlyd og går tilbake på vokalveksel i indoeuropeisk. Reduplikasjonsverb (f.eks. latin *cado* – *cecidī*) regnes ofte sammen med avlydsverbene, da det kun er få spor av reduplikasjonen i norrøn tid. Den andre typen er de såkalte ‘svake’ verbene, som regnes for en germansk nydanning. Dette er den produktive klassen av verb, og er kjennetegnet ved at preteritum og presens partisipp dannes med dentalsuffiks.

Sammenlignet med latin, gresk og vedisk sanskrit har germansk et fattig verbalsystem. Hvor de ovenfor nevnte språk har seks former i indikativ, har germansk bare to. Det germanske verbalsystemet har også holdt seg mer stabilt enn i mange andre indoeuropeiske språk. Det latinske verbalsystemet har gjennomgått større endringer, ved overgangen fra latin til de ulike datterspråkene, enn f.eks. tysk har gjort gjennom hele sin skrifthistorie (Hewson og Bubenik 1997). Dette har blitt tolket slik at enten ligger det germanske nært opp til det proto-indoeuropeiske systemet, eller så er det av ikke-indoeuropeisk opprinnelse. Hewson og Bubenik forsøker å tilbakevise begge disse synspunktene. I det proto-indoeuropeiske verbalsystemet, på det tidspunkt hvor det ikke var noen tempuskontraster, representerte imperfektum (herunder presensformer) pågående nåtid. Imperfektum vil seinere kunne bli omtolket til å representere en ny ikke-fortid, som tilsvarer vår presens. Proto-indoeuropeisk perfektum eller aorist, representerte vanligvis fortid, siden hvis en handling er avsluttet, vil den nødvendigvis også ligge i fortiden. Når aorist- og perfektumformene seinere faller sammen i pre-germansk, representerte sammenfallsproduktet en avsluttet handling i fortiden, som enkelt kunne bli omtolket til et preteritum (i stigende tid). Videre skal også sammenfallet mellom perfektum og aorist ha foregått før de andre endringene, og det fikk dermed aldri utvikle seg en imperfekt fortidsform i germansk (Hewson og Bubenik 1997: 217-18).

3. Forskningshistorie

3.1 Om historisk presens

Når man leser norrøn prosa, støter man ofte på “vakling” mellom presens og preteritum, i fortellinger hvor det klart framgår at dette er handlinger som ligger i fortiden. Dette fenomenet kalles ofte historisk presens. Den relativt hyppige bruken i prosa, og da hovedsakelig i sagaene, står i kontrast til f.eks. edda-diktningen, som så godt som har gjennomført preteritum. Men innenfor den norrøne litteraturen finnes det også eksempler på bruk utenfor den rene sagalitteraturen. En enkel tommelfingerregel for å finne historisk presens er å benytte narrative tekster av en viss lengde, hvor den handlende er omtalt i 3. person. Den siste observasjonen gir seg mer eller mindre selv, da fortellinger i 1. person er

sjeldnere, mens å berette i 2. person nærmest er en selvmotsigelse, da man ikke behøver å fortelle lytteren noe om seg selv.

Norges Innskrifter med de yngre Runer ble gjennomgått, uten at det der ble funnet eksempler på historisk presens i runematerialet. Det var vel heller ikke å vente, da de fleste innskriftene er korte og ofte av typen “**y** reisti steinn/kross þenna eptir **x**” eller “hér hvílir **x**”. Et sted hvor man derimot kan støte på historisk presens, er i diplommaterialet. Her ble det ikke funnet noen tilfeller ved f.eks. makeskifter og rettarbøter, men det ble funnet eksempler i de mer narrative kontekstene som f.eks. vitneforklaringer i drapssaker. Eksempelet er hentet fra et brev fra 1315. Trykt i *Diplomatarium Norvegicum*, bind 2, som brev nr 123, linje 13-16, og som vi ser av utdraget, er historisk presens ikke brukt ved tilstander, men ved handlinger:

Ok Biorn stoð i hia þeim ær þeir taladezst vidr. ok hann tækr vp tre æitt ær la j hia þeim ok slær Ashlak vtan viðr þunnuengit ok þær af do Ashlakr lifdi hann þo .ix. niættir sidan hann fekk hoggit.

Og Bjørn stod ved dem da de talte sammen. Og han *tar* opp en stokk som lå der, og *slår* Aslak i tinningen, og av det døde Aslak. Men han levde likevel i ni døgn etter at han fikk slaget.

Slike passuser er altså unntak til regelen om en opposisjon mellom preteritum og ikke-preteritum, siden ikke-fortid brukes hvor vi skulle forvente fortid. Men norrønt er på ingen måte alene om denne spesielle bruken av presens.

Bruken av historisk presens blir av mange grammatikere regnet for å være av indoeuropeisk opprinnelse. Det er funnet eksempler i Vedaene og i gresk prosa, men ikke hos Homer. I latin er det ganske vanlig, bl.a. bruker Vergil det en hel del. I fransk har det vært brukt like lenge som det har vært en fransk litteratur (etter Casparis 1975: 15-17). Problemet er om vi kan sette likhetstegn ved bruken i f.eks. fransk med bruken i germansk, da det siden indoeuropeisk tid har skjedd ulike sammenfall og omtolkninger i tempussystemet (jf. kap 2.3 ovenfor). Men kanskje kan forskjellene, mellom for eksempel gammelnorsk og fransk, brukes til å kaste lys over bruken i norrønt. I sin hovedfagsavhandling, fra våren 2001, gjorde Ingvil Brügger Budal en sammenlignende studie av det gammelfranske diktet *Guigemar* og den gammelnorske prosaversjonen *Guimarr* fra Strengleikar. Hun mener at oversetteren stort sett har vært flink til å oversette tempus, og avvikene i tempusbruken er gjort bevisst av oversetteren. Det finnes derfor klare mønster for tempusbruken:

Ved tiltalefrasar er det på fransk nytta presens, dvs. historisk presens. Desse er med få unntak omsette til preteritum, der *fet il/fait il* vert til mællti hann. (...) Historisk presens er nytta i fleire tilfelle i *Guigemar*, og er oftast omsett til preteritum [på norrønt] (Budal 2001: 157-59).

Videre skal det være to tilfeller hvor fortid i *Guigemar* er oversatt til presens på norrønt, linje 55 og 326, men dette må være feil, siden verbene i den norrøne versjonen er *fanzk* og *hafðe hæyrt*.

Blant de germanske språkene skal gotisk ha benyttet seg av historisk presens i moderat grad. Verdien av de gotiske eksemplene mener jeg er heller begrenset, da vi så godt som bare har Wulfilas bibeloversettelse å støtte oss på, som ganske slavisk følger det greske forelegget. Men et språk det kan være naturlig å sammenligne med, er gammelengelsk: "At times a present form alternates with a preterite ... but a historic present properly so called is of rare and even dubious occurrence in OE" (Quirk og Wrenn 1996: 77). Otto Jespersen (1914: 20) mener at årsaken til at historisk presens er sjeldent i gammelengelsk skyldes at vi i de overleverte kildene mangler livlige fortellinger i dagligdags prosa av samme type som i sagaene.

Derimot blir historisk presens vanlig i den mellomengelske perioden, noe mange mener skyldes påvirkning fra gammelfransk. Jespersen hevder derimot at dette ikke kan være tilfelle, da det finnes i den folkelige diktningen med minst fremmed påvirkning. Videre skriver han: "I det hele taget hører fænomenet til den klasse hverdagsudtryksmåder som først optræder ret sent i skrift, for de så at sige betragtedes som liggende under litteraturens værdighed" (ibid.). Men historisk presens benyttes også av for eksempel Geoffrey Chaucer (ca.1340-1400) som etter samtidens målestokk må ha vært en velutdannet mann. Verkene hans viser at han kunne lese fransk, latin og italiensk. Her er et eksempel på historisk presens fra *Canterbury Tales*, utg. Cawley, A. C., side 292, linje 81-86:

Ther cam a knyght upon a steede of bras,
And in his hand a brood mirour of glas.
Upon his thombe he hadde of gold a ryng,
And by his syde a naked swerd hangyng;
And up he *rideth* to the heighe bord.
In al the halle ne was ther spoken a word

Min oversettelse:

Der kom en ridder på en hest av messing,
og i hans hånd et bredt glass-speil.
På sin tommel hadde han en gullring,
og ved sin side et nakent sverd hengende;
og opp han *rir* til det høye bord.
I hele hallen ble det ikke sagt et ord

Det samme utviklingsbildet ser også ut til å gjelde for tysk. I gammelhøytysk og mellomhøytysk er historisk presens sjelden (Paul/Moser/Schröbler 1969: 356). Historisk presens finnes hos mellomhøytyske forfattere med mindre litterær skoleing og hos dem som bevisst nærmet seg folkespråket (Herchenbach 1911: 8). Spørsmålet om middelalderens økende bruk skyldes påvirkning fra latin og fransk, eller om det er et mer “folkelig” gjennomslag i skriftkildene er på ingen måte avgjort.

Det kan også være interessant å peke på at det finnes et tilfelle hvor foreleggets forekomster av historisk presens ser ut til å ha blitt bevisst endret til preteritum. I artikkelen “Diplomatarisk utgåve av AM 325 VIII 1 4°”, skriver Elisabet Veland at i en *Heimskringla*-avskrift er historisk presens nesten helt systematisk endret til preteritum: “handskriftet inneholdt svært lite historisk presens. Gjennomgåande har handskriftet preteritum der andre tekstvitne av dei same delane av *Heimskringla* har presensformer” (Veland 1997: 152). Noen preteritumsformer finnes også i *Jǫfraskinna* og *Codex Frisianus*, men fragmentene skiller seg så mye fra de andre tekstvitnene, at det er lite trolig at årsaken til preteritumsformene skal søkes i forelegget. Hun holder det derfor trolig at det er skriveren av *AM 325 VIII 1 4°* som selv har oversatt til preteritum.

3.2 Friprosa og bokprosa

Begrepene “friprosa” og “bokprosa” ble lansert av Andreas Heusler i 1914. Introduksjonen av disse begrepene var et forsøk på å karakterisere de to viktigste synene på forholdet mellom muntlig og skriftlig forelegg for sagalitteraturen. Begrepsdannelsen førte til en økende polarisering og må ses på bakgrunn av den uavsluttede sagadebatten, som har pågått de siste 150 årene. Den startet som en debatt om sagalitteraturnes verdi som historisk kilde, noe som står i kontrast til perioden før, dvs. fra sagaene ble gjenopplaget på 1600-tallet og fram til utpå 1800-tallet, hvor sagalitteraturen, herunder også fornaldersagaene, ble sett på som en

ganske korrekt gjengivelse av historiske fakta. I det 20. århundret gikk debatten i hovedsak på hvorvidt nedskriveren har ført i pennen det han har hørt av muntlige fortellinger (*friprosateorien*), eller om han har vært en selvstendig forfatter som selv har utformet sine fortellinger (*bokprosateorien*). Forskjellen mellom disse to synene er i mange tilfeller en gradsforskjell. Begge parter regner med *både* skriftlige og muntlige kilder, men de gir kildene ulik grad av betydning, slik at bokprosaistene kan kalle sagaskriveren *forfatter*, mens friprosaistene kan kalle han *nedskriver*. Men begrepene friprosa og bokprosa innebærer egentlig en forenkling av et helt sett med diskusjonsemner. De som støtter friprosateorien vil ofte også argumentere for sagaens verdi som historisk kilde. Et sentralt stridsspørsmål har vært *når* islendingesagaene ble nedskrevet, fordi dateringen ofte vil påvirke graden av historisk verdi en saga blir tilskrevet. En annen teori som har hatt en del å si for debatten er den såkalte *tått-teorien* til A. U. Bååth. Den går i korthet ut på at sagaene er bygget opp av kortere fortellinger som har blitt kjedet sammen. Noen forskere har også hevdet at den islandske saga oppstod i møtet med irsk fortellerkunst. De viktigste forkjemperne for den irske hypotesen var Sophus og Alexander Bugge. Debatten pågikk heitest til utpå 1930-tallet, og fikk det resultatet at bokprosateorien ble dominerende innen sagaforskningen fram til 1970-tallet. I denne perioden forsøkte man å finne de eventuelle forfattere av sagaene, og islendingesagaene ble lite brukt som kilder om sagatidens Island. Hvis de ble benyttet var det som kilder til 1200-tallet, og forholdet mellom den muntlige tradisjonen og det skrevne verket var nærmest et tabubelagt område. Fra 1970-tallet har forskerne igjen begynt å benytte islendingesagaene som kilder om fristatstiden, men da gjerne i arbeid om f.eks. mentalitetshistorie. I dag ser trenden ut til å ha snudd med en økende bruk av islendingesagaene som kilder, for til tross for fiktive elementer har forfatterne også benyttet historisk materiale i framstillingen av sagatidens Island. For en grundigere gjennomgang se *Sagadebatt* (1977) av Else Mundal.

3.3 Bruken av historisk presens i islendingesagaene

Ulrike Sprengers “Praesens historicum und Praeteritum in der altisländischen Saga” fra 1951 er fremdeles en sentral avhandling om tempusbruk i norrøn prosa.

Innledningsvis skriver hun at man ikke kan, som f.eks. på latin, begrense bruken av historisk presens til noen få verbgrupper, heller ikke er bruken styrt av plassering, som f.eks. slutt eller begynnelse av et kapittel. Først undersøker hun *Heiðarvígasaga*, som hun regner som den eldste sagaen, og finner at historisk presens tallmessig klart er overlegen preteritum. Historisk presens er her tempus for den fortløpende fortelling, mens preteritum kun blir brukt om det enkelte, det særlige tilfelle. Hun mener å vise at noen av eksemplene på preteritum i sagaen kan hentyde til edda-strofer. Hun peker på at de overleverte strofene kun er en brøkdel av de samtiden kjente, og dermed kan årsaken til bruken av preteritum i *Heiðarvígasaga* være lån av faste fraser og lignende uttrykk som i edda-strofer. Fortelleren kan understreke ‘interkontekstualiteten’ ved å skifte tempus til preteritum, som også er eddaens tempus. Kanskje er det ikke bare ved slike ‘henvisninger’ preteritum er brukt, men også hvor fortelleren vil markere noe særlig godt; vektlegge det etterfølgende og for å kaste lys på personen som sier noe. Hun finner at i de avsnittene som er viktige for handlingen, står utsagnsverb ofte i preteritum. Også bevegelsesverb står ofte i preteritum, hvis de er knyttet til adverbialer. Slik summerer hun opp bruken av preteritum i *Heiðarvígasaga*:

Man sieht, das Praet. ist ein hervorragendes Mittel zur *Herausarbeitung menschlicher Eigenschaften. Charakterzeichnung durch das Praet.*, das ist eine unsere großen Linien im bunten Mosaik (s. 42).

Damit haben wir eine zweite große Linie gefunden: daß das Praet. ist ein Mittel zur *Schaffung von Stimmung*.

Neben der *Charakterzeichnung* und der *Schaffung von Stimmung* ist es die Aufgabe des Praet., *Einzelkeiten* aus der Praesenserzählung *herauszuheben* (s. 45).

Deretter prøver hun om de reglene for tempusbruk hun fant for *Heiðarvígasaga* også gjelder for de andre sagaene. For *Hœnsa-Þóris saga* og *Gísla saga Súrssonar* stemmer det bra. Dette er relativt korte sagaer som overveiende er fortalt i presens, mens viktige steder blir understreket ved at fortelleren benytter preteritum. I de store sagaene brukes derimot preteritum som fortellende tempus, men på livlige steder og særlig ved dialog benyttes historisk presens. *Laxdœla* står i en mellomstilling.

in der drei kürzeren Sagas wurde *überwiegend im Pr.h.* erzählt, wichtige Stellen unterstrich der Erzähler dadurch, *daß er aufs Praet. umwechselte*. In den großen Sagas dagegen fanden wir, *daß im Praet. erzählt wurde, wobei an lebhaften Stellen und besonders bei den Gesprächsszenen das Pr.h. benützt wurde* (s. 82).

Dette gjør at hun deler sagaene i to typer. En tidlig form, som er basert på muntlig fortelling og en yngre, skriftbasert type. Om de såkalte boksagaene, dvs. Egils saga Skalla-Grímssonar, Eyrbyggja saga, Laxdøla saga, Brennu-Njálssaga og Grettis saga Ásmundarsonar, sier hun: "Für das an belebten Stellen verwendete Pr.h. **lassen sich Gruppen** feststellen" (s. 81, min utheving). Eksempel på dette i Eyrbyggja: "Neben 237 *Pr.h. des Sagens* enthält sie 55 andere, wovon 22 *Verben der Bewegung*, wie *koma, fara* usw., 33 *andere Verben, teils Verben der Bewegung im weiteren Sinn (safna, leita, veitir atgöngu), teils Verben für Sinnseindrücke, Verben des Meines und Denkens (sjá, verða varir, vilja, þykkja, ætla)*" (op.cit.). Samme tendens forekommer også i de andre store sagaene. Dermed kan man sette opp tre grupper av verb hvor historisk presens blir benyttet; 1) ved utsagnsverb, 2) ved bevegelsesverb og 3) ved verb med bevegelse i videre betydning, synsinntrykk, tro og mene. Hva så med historisk presens av *vera* og *hafa*? Sprenger mener at disse er ytterst sjeldne, og at historisk presens i første rekke er brukt på *handlingsverb*.

En problemstilling blir hvorfor de tidlige sagaene ikke har preteritum som hovedtempus, siden det blant eddastrofene og -prosaen kun finnes få eksempler på historisk presens. Den faste bruken av preteritum i eddadiktningen, mener hun er et middel for å skape avstand til de opphøyde helteskikkelsene. Forholdet mellom eddastrofene og de tidlige sagaene, skal således være av tilsvarende type som forholdet mellom Homers bruk av preteritum mot Vergils bruk av historisk presens. Homers tempusbruk skaper en følelse av forgangen tid, mens Vergil bevisst forsøkte å skape skikkelser som hans samtidige romere kunne tro på og ha som forbilder. Dernest viser hun til at bl.a. i eventyr vil ofte de realistiske partiene stå i historisk presens. Dermed blir det mer forståelig at sagaene, som nokså nøkternt omhandler islandsk bondeliv i sagatiden, benytter historisk presens. Siden historisk presens er hovedtempus åpner det seg også en mulighet for at veksling med preteritum kan benyttes som et middel for å fengsle tilhørere.

De såkalte boksagaene regner hun for som oftest å tilhøre et yngre stratum, hvor tekstene er mer kunstferdige og stilmessig bedre gjennomtenkte enn de muntlig traderte. Disse sagaene skal ligne på vår tids romaner, og forfatterne må derfor ha reflektert over det å **skrive** en

saga, noe som igjen har skapt et behov for en særskilt stil. Hun søker etter mulige forbilder og finner at verk skrevet av lærde og ofte geistlige, som kirkehistorie, den hjemlige Íslendingabók o.s.v., for det meste er holdt i preteritum. Også de mange oversettelsene fra latin og gammelfransk mener hun kan ha påvirket den nye sagastilen.

Sprenger slutter seg altså til friprosaistene ved de tidlige sagaene, mens hun har en mer bokprosaistisk tilnærming til de yngre sagaene. Og avslutningsvis skriver hun: “Freilich, die Lösung heißt ja nicht Freiprosa allein, auch die Buchprosa hat ihren Platz. Das Endergebnis heißt: Freiprosa *und* Buchprosa” (s. 144).

4. Tekstene

4.1 Om tekstvalg

En tått (av norrønt *páttr*, pl. *pættir*; betyr bl.a. tråd, del, bolk) er et selvstendig prosastykke som er satt inn i en større saga, og det vil i det følgende bli benyttet formen *en tått*, men *flere tætter*, altså med i-omlydt flertall etter mønster av tå/tær. Avhandlingens tekstgrunnlag er tætter fra kongesagaer, og da særlig fra Morkinskinna, men også Hulda og Flateyjarbók. Sprengers arbeid tok derimot utgangspunkt i islendingesagaene. Hennes materiale er derfor heterogent både litterært sett og i tekstlengde, mens denne avhandlingens materiale er mer ensartet både i lengde og innhold. Av samme grunn blir hennes materiale for stort til å kunne sammenligne mellom flere versjoner av samme saga, mens mitt utgangspunkt gjør at jeg kan følge samme (eller tilnærmet samme) teksten gjennom flere århundrer. Dermed inneholder denne avhandlingen både synkrone og diakrone snitt. I sitt arbeid viste Sprenger at det var en endring i materialet over tid, og selv om både hennes hypoteser og materiale var annerledes enn denne avhandlingens, bør man likevel kunne slutte av hennes arbeid at frekvensen av historisk presens skal synke mellom Morkinskinnaversjonen av en tått, og versjonen av samme tått i Flateyjarbók. I det følgende blir det pekt på noe jeg anser som svakheter ved hennes arbeid.

Heiðarvígasaga regnes ofte som den eldste overleverte islendingesaga og mye av Sprengers argumentasjon, slik som hennes inndeling i 'boksaga' og 'muntlig saga', forutsetter en tidlig datering av Heiðarvígasaga. Hun kaller den for "den mest alderdommelige sagaen" og holder den nærmest for å være en slags saga-arketyp. Men dette er ikke helt uten vanskeligheter. For det første er den ikke fullstendig overlevert, og allerede da håndskriftet kom til Sverige i 1683 manglet noe av begynnelsen. Seinere ble 12 blad ødelagt i brannen i København i 1728, men dette ble rekonstruert etter notater og minnet av Jón Ólafsson i 1729 (jf. artikkel i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*). Sprenger har tatt hensyn til lakunene, og undersøker ikke disse kapitlene, men starter med kapittel 15, hvor håndskriftet nå også begynner. Den neste innvendingen er det vanskeligere å se at hun har tatt i betraktning. Det kan godt være at forelegget er svært gammelt, men det håndskriftfragmentet vi har overlevert er relativt ungt (1r-8v fra ca. 1300 og 9r-12r er fra 1300-1350). Det er derfor ingenting i veien for at den overleverte teksten viser en helt normal 1300-talls presensfordeling. Sprengers

materiale for inndelingen i saga-typer blir derfor spinkelt. Videre bruker hun kategorisk korte sagaer som eksempler på det eldste sjiktet, men det finnes også relativt unge og korte sagaer, og hun har ikke undersøkt muligheten for at lengde kan virke inn på det relative antallet av historisk presens.

4.2 Kort om avhandlingens korpus

Tætter fra Tor Ulsets *Utvalgte þættir fra Morkinskinna* er valgt som hoved-korpus for dette arbeidet. I håndskriftet er det relativt mange forkortelser, særlig ved utsagnsverb (utenom *mæla*), ofte står det kun <s.> eller <q.>. Dette har Ulset skrevet ut som f.eks. *segir* (se også innledningen i utgaven hans side V, like før avsnitt III). <s.> er særdeles vanskelig, da den for det første kan stå for både preteritumsformer og presensformer, og for det andre kan den stå for enten *segja*, *svara* eller *spyrja*. I Finnur Jónssons utgave er ikke disse forkortelsene skrevet ut, mens andre forkortelser er oppløst. Så for ikke å få flere former av den ene eller andre typen enn det virkelig er i håndskriftet, er utgaven til Finnur Jónsson brukt til kontroll, slik at disse verbene ikke er oppløst (se for øvrig Appendiks). Det må også tas hensyn til lakuner, siden Ulsets utgave fyller ut lakunene etter Hulda. Siden det også er undersøkt versjoner fra Hulda, blir det på grunn av faren for kontaminasjon av tekstvitnene sett bort fra tætter med store lakuner. Således er ikke tått nr. 4 tatt med, siden den er så fragmentarisk overlevert i Morkinskinna.

Da det kunne være nyttig å sammenligne historisk presens i disse tættene *over tid*, ble korpuset utvidet til også å omfatte Hulda og Flateyjarbók. Grunnlaget for teksten fra Hulda er bind 6 av *Fornmanna sögur*, men da dette er en noenlunde normalisert utgave, er også utsagnverbene oppløst. Jeg har vært så heldig å kunne rette teksten mot utdrag av Jonna Louis-Jensens upubliserte utgave, for håndskriftet foreligger foreløpig ikke i en kritisk utgave. I håndskriftet er *svara* forkortet til <sv>, mens *segja* (m.fl?) er forkortet <s>. Ellers ser det ut til å være lite forkortelser ved utsagnsverb, noe som kan være nyttig i sammenligning med de to andre håndskriftene.

For tættene fra Flateyjarbók brukes Vigfússons og Ungers utgave som grunnlag, men siden den ikke er særlig nøyaktig, og markerte oppløsninger heller er unntaket enn regelen, er

materialet sjekket mot faksimileutgaven fra 1930, i Corpus codicum Islandicorum medii aevi. I Flateyjarbók er oppløsning av de fleste forkortelser relativt uproblematisk, da det framgår av forkortelsestegnene om formen er presens eller preteritum. Også her må det gjøres unntak for utsagnsverb. Disse er ofte forkortet <m.> eller <s.>. For problemene med s'en, se over. I faksimilen står <m'.>, med punktum før og etter. I tillegg avsluttes m'en i en bøyle som sikkert skal forstås som et allment forkortningstegn. Utgiverne har løst dette opp som <mællti>, men det er ikke mulig å vite om dette skal tolkes som presens eller preteritum. Ellers er alle *ok* skrevet ut som <og>, selv om det ofte bare står den tironiske noten i håndskriftet.

Nedenfor følger en tabell over hvilke andre håndskrifter som også har med tættene, hvilke utgaver av dem som blir brukt, og om tættene er så bra overlevert i Morkinskinna at de kan benyttes. Delvis av hensynet til lakuner, men også av hensyn til lengde er disse tættene fra Morkinskinna valgt ut: **1**, **2**, **8** og **9**. Av disse er nummer **1** og **9** også overlevert både i Hulda og Flateyjarbók, og versjonene derfra er også tatt med. Det er da i alt tatt med 8 tætter, og materialet dekker dermed tre synkrone snitt.

Tått nr. (i Ulsets utgave)	Finnes i (utenom M)			Utgaver (utenom M)		God stand? (i M)
	F	H	Hr	Flat III (F)	FMS VI (H)	
1	+	+	+	+	+	Ja
2	-	+	+	-	+	Ja
3	-	+	+	-	+	Ja
4	-	+	+	-	+	Nei
5	+	+	+	+	+	Ja
6	-	+	+	-	+	Ja
7	-	+	+	-	+	Ja
8	-	+	+	-	+	Ja
9	+	+	+	+	+	Ja
10	+	+	+	+	+	Ja
11	+	+	+	+	+	Nei
12	+	+	+	+	+	Nei
13	-	+	+	-	+	Ja
14	-	+	+	-	+	Ja

Tabellforklaring og utgaver

a) Håndskrift

- **F** = Flateyjarbók, GkS 1005 fol.
- **H** = Hulda, AM 66 fol.
- **Hr** = Hrokkinskinna, GkS 1010.
- **M** = Morkinskinna, GkS 1009 fol.

b) Utgaver

Utgaver som tekstene er hentet fra:

- **Flat III** = Guðbrandur Vigfússon & C. R. Unger. 1860-68 *Flateyjarbók III*. Chra.
- **FMS VI** = Norræna Fornfræða Félags. 1825-1837. *Fornmanna sögur : eptir gömlum handritum, bind 6* (av 12). Kbh.
- **Ulset** = Tor Ulset. 1978. *Utvalgte þættir fra Morkinskinna*. Oslo.

Utgaver tekstene er rettet mot:

- **Faksimile** = Corpus codicum Islandicorum medii aevi. 1930. [*Flateyjarbók*] *Codex Flateyensis : MS. no. 1005 fol. in the old royal collection in The Royal Library of Copenhagen / with an introduction by Finnur Jónsson*.
- **FJ 1932** = Finnur Jónsson. 1932. *Morkinskinna*. København.
- **Louis-Jensen** = Jonna Louis-Jensen. *Hulda*. Ed. AM, ser. A : vol. 11. Upublisert.

Merk at sidetallene i avhandlingens korpus (jf. Appendiks) følger sidetallene i de trykte utgavene, ikke håndskriftene.

4.3 Kort om håndskriftene

Framstillingen nedenfor bygger hovedsaklig på artikler fra *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, *Medieval Scandinavia* og *Nordica Bergensia* (23-2000). Dateringene er etter registerbindet til *Ordbog over det norrøne prosasprog*.

Morkinskinna (GkS 1009 fol., datering: 1275) betyr “den råtne skinnboken”. Håndskriftet fikk visstnok det lite dekkende navnet av Tormod Torfæus, Fredrik IIIs historiker, som

benyttet håndskriftet som kilde til sitt historieverk. Ingen ting er kjent om dets historie, før Brynjólfur Sveinsson sendte det til kong Fredrik III i 1662. Morkinskinna er skrevet på Island, på sørlandet eller sørvestlandet, og er et av de viktigste overleverte kongesagahåndskriftene. Håndskriftet er ført i pennen av to hender, men har dessverre flere lakuner og slutten mangler. Det starter med sagaen om kong Magnus den Gode (ca. 1035), og man mener det kan ha nådd fram til 1175, som f.eks. Heimskringla. Framstillingen er ikke helt harmonisk, bl.a. er det flere gjentakelser og selvmotsigelser. Morkinskinna har benyttet bl.a. Ágrip og Hryggjastykki, og flere tapte sagaer. Forfatteren skal ikke ha kjent Fagrskinna, men både Heimskringla og Fagrskinna står i et avhengighetsforhold til Morkinskinna. Snorre må således ha benyttet en eldre versjon enn den vi har overlevert i GkS 1009 fol. Morkinskinna ligger også delvis til grunn for kongesagaredaksjonen i Hulda og Hrokkinskinna.

Hulda (AM 66 fol., datering: 1350-1375) er et kongesagahåndskrift fra siste halvdel av 1300-tallet. Det er grunn til å tro at det har vært i storbonden Jón Hákonarson eie, som fikk skrevet Flateyjarbók. Den første sikre eier er lovmannen Gísli Þórðarson (død 1619). Årsaken til navnet ("den skjulte, fordekte") er at i 1660-årene gikk håndskriftet, uten eierens vitende og samtykke, på rundgang mellom gårdene i Borgarfjörður. En islandsk student tok håndskriftet med til København, og solgte det til Árni Magnússon. Hulda har mistet sitt første legg, men er ellers fullstendig. Håndskriftet er et kompilasjonsverk, som inneholder sagaer om de norske kongene fra ca. 1035 til 1177. Hovedkildene til kompilasjonen er Morkinskinna, Heimskringlas siste tredjedel og i mindre grad stoff fra andre kilder. De versjonene av Morkinskinna og Heimskringla som har vært benyttet er ikke identiske med de bevarte versjonene, men Heimskringlateksten skal ha tilhørt samme håndskriftsklasse som Eirspennill, Jöfraskinna og Gullinskinna. Morkinskinnateksten som har vært brukt er sterkt omarbeidet, men skal ha vært nærmere beslektet med den yngre delen av Flateyjarbók enn med Morkinskinna-håndskriftet. Den samme kompilasjonen finnes også i søsterhåndskriftet **Hrokkinskinna** (GkS 1010 fol., datering: 1ra-91va: 1400-1450, 92ra-95va: 1500-1600), men Hrokkinskinna inneholder en del forvanskninger og er skrevet på et mer moderne språk.

Flateyjarbók (GkS 1005 fol., datering: 1387-1394) er den største bevarte islandske skinnboka, og inneholder over 200 blad. Håndskriftet er et samlingshåndskrift, og en god del av stoffet (f.eks. Hyndluljóð) er ikke overlevert andre steder. Flateyjarbók innholder hovedsaklig kongesagaer, om bl.a. Olav Tryggvason og Olav den hellige, men også en god del tætter. I innledningen står det at manuskriptet har tilhørt Jón Hákonarson (født 1350), og

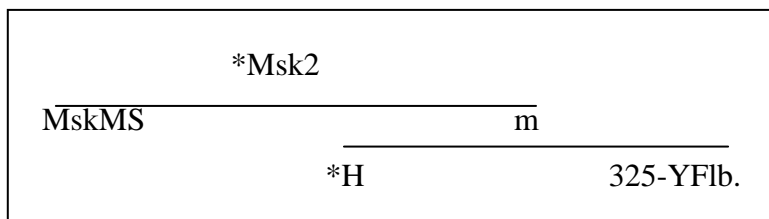
at det var skrevet av de to prestene Jón Þórðarson og Magnús Þórhallsson, den siste stod også for illuminasjonene. Jón Þórðarson begynte å skrive Flateyjarbók, men Magnús Þórhallsson har lagt til stoff framfor dette og har også skrevet innledningen. Etter dette overtar skriverhånden til Jón Þórðarson, og her begynte egentlig boken. Magnús tar over igjen midt i siste delen av Orkneyinga saga, det vil si på baksiden av det 134. bladet. På 1400-tallet eide hirdstjoren på Reykhólar, Þorleifur Björnsson, håndskriftet. Han fikk satt inn 23 blad (fra kolonne 755 til 846) etter Morkinskinna, fordi håndskriftet opprinnelig ikke inneholdt noen sagaer om kongene mellom Olav den hellige og Sverre. Disse bladene er skrevet ca. 100 år seinere enn resten av håndskriftet, og dateringen blir således henimot slutten av 1400-tallet. Det er viktig å legge merke til at det er fra denne delen av Flateyjarbók jeg henter mitt materiale. På 15- og 1600-tallet gikk håndskriftet i arv i ætten til Þorleifur, som holdt til på Flatey i Breiðafjörður, og det fikk derav navnet. I 1647 kom boken i biskop Brynjólfur Sveinssons eie, og Brynjólfur sendte den til kong Frederik III i 1656. Boken forble i Danmark til 1971, da den ble gitt tilbake til Island.

4.4 Forholdet mellom tekstene

For å kunne tolke resultatene av kodingen er det viktig å avgjøre hvordan de ulike versjonene av tættene står i forhold til hverandre. Morkinskinna er det eldste av håndskriftene og ligger sikkert også nærmest opp mot “ur-teksten”, mens Hulda er ca. 100 år yngre og har som forventet en del endringer i forhold til M-teksten. Det store problemet er F-tekstens stilling. Jonna Louis-Jensen skriver i artikkelen *Et forlæg til Flateyjarbók?*: “Selv om et afgørende bevis kan siges at mangle, ... må [det] således betegnes som overvejende sandsynligt at fragmenterne er rester af selve det Morkinskinnahåndskrift som er afskrevet i Flb” (1970: 158). Fragmentene det her er snakk om er *AM 325 IV β 4°* og *AM 325 XI 3 4°*, datering 1350-1400. Det håndskriftet som fragmentene er rester av skal ha hatt en slik størrelse at det kun kan være forelegg for sagadelen i den yngre bolken av Flateyjarbók, men **ikke** for tættene i denne delen: “Flb. omfatter kun Magnus den godes og Harald hårderådes sagaer, fulgt af syv *þættir*; de to kongers sagaer ville i fragmenternes format fylde ca. 150 blade. Stort tykkere end dette skal man nok ikke regne med at en så lille kvart kan ha været, så det er udelukket at håndskriftet har indeholdt alle kongesagaerne i Morkinskinna; formentlig har det i omfang svaret til Flb., snarest uden de syv *þættir*” (op.cit. s. 143). Hvis dette håndskriftet ikke har

inneholdt tættene, så må de være skrevet av fra et nå tapt håndskrift i Morkinskinna-klassen, av ukjent alder. Men det er også mulig at tættene kan være skrevet av fra flere håndskrifter, eller de kan være basert på et kontaminert forelegg som f.eks. blandet trekk fra GkS 1009 med trekk fra AM 66.

I *Bibliotheca Arnemagnæana*, bd. 32, setter Louis-Jensen opp forholdet mellom Morkinskinna-håndskriftene slik (1977: 72):

Forklaringer:

- <*Msk2> er arketypen for de overleverte Morkinskinna-håndskriftene, denne skal ha inneholdt interpolasjoner fra *Ágrip* og noen eller alle tættene, noe som ikke har vært med i “den eldste Morkinskinna”.
- <MskMS> er *GkS 1009*.
- <m> skal være *GkS 1009* sitt tapte søsterhåndskrift.
- <*H> er det tapte forelegget for både Hulda og Hrokkinskinna.
- <325-YFlb.> står for både forelegget for og selve teksten til yngre delen av Flateyjarbók.

I dette arbeidet kommer det ikke tydelig fram hvorvidt hun nå mener at også tættene var med i det fragmentariske forelegget for den yngre delen av Flateyjarbók.

Ulset ser derimot ut til å mene at tættene i Huldaversjonen står nærmere M-teksten enn teksten fra Flateyjarbók: “Ved lakuner i *M* er teksta utfylt med lesemåter fra disse, særlig fra *H* som synes å stå *M* nærmest i de fleste tilfeller” (1978: VI). Sett i forhold til lengden på tættene kan dette stemme. På neste side følger en tabell som viser avvikene i lengde mellom versjonene. Denne tabellen viser at Flateyjarbók-versjonene er vesentlig økt i lengde, sett i forhold til Morkinskinna-versjonen, mens Huldateksten er økt en gang og forkortet en gang.

Tått nr.	Håndskrift	Antall ord	Avvik fra M-teksten
01	Morkinskinna	1050	—
	Hulda	1096	+ 46 ord
	Flateyjarbók	1516	+ 466 ord
09	Morkinskinna	854	—
	Hulda	836	- 18 ord
	Flateyjarbók	944	+ 90 ord

I denne avhandlingens utvalg synes F-teksten, til tross for innskuddene, å følge ordlyden i Morkinskinna bedre enn Hulda-versjonen. I det følgende vises et lite utdrag fra starten på tått 01, fra alle tre håndskriftene. Det er selvfølgelig umulig å trekke sikre slutninger om forholdet mellom håndskriftene av et så kort utdrag, men det kan like fullt vise noen tendenser. Dette skal ikke forstås som noen egentlig tekstkritikk, mest på grunn av utdragets lengde, men også fordi det her springes over mange viktige trekk, som paleografi og foneminventar. Det bør ellers bemerkes at teksten fra Morkinskinna er hentet fra en normalisert utgave, mens de to andre tekstene i avhandlingen er unormaliserte, men med enkelte justeringer fra min side (jf. Appendiks).

[+ ...] betegner en utvidelse i forhold til Morkinskinnteksten.

M: Frá Þorsteini Hallzsyni

Svá er sagt, at eitt sinni, er Þorsteinn Hallzson kom ór kaupferð af Dyflinni,

H: Af Þorsteini Siðvhallzsyni.

[+ Þorsteinn hét maðr, son Síðuhallz, hann fór af Jslandí til Noregs á dögum Magnvs konvngs góða, ok gerðíz hans hirðmaðr, ok var konvngr vel til hans.]

Svá bar til eitt sinn, at hann fór kaupferð til Dyflínnar,

Fl: Fra Þorsteine Hallzsyne er kom . . .

Sva er sagth ath eitt sinne er Þorsteinn Hallzson [+ af Sidu] kom ur kaupferd af Dyflinni

Huldateksten åpner med en interpolasjon, sett i forhold til Morkinskinnteksten, og har også avvikende synsvinkel og følgelig også avvikende kasusbruk på handelsferden til Torstein.

M: ok var þat ekki at konungs vilja né leyfi, er hann hafði farit.

H: svá at hann hafði ekkí konvngsleyfi tíl,

Fl: og uar þat ecke ath konungs leyfi. [+ en þat uar ecke j þann tima ath menn færi vr lande kaupferdir vtan konungr gæfi leyfe til og uar sok aa huerium er hann færi olofat.]

Bare Morkinskinnteksten har dubletten “vilja né leyfi”, mens både Hulda og Flateyjarbók her har “konungs leyfi”. Teksten fra Flateyjarbók er også en del utvidet.

M: Svá ok hofðu þeir eigi goldit landaura, er gjaldkerinn átti at heimta, ok heimt hafði hann,

H: hann hafði ok eigi goldit landaura, er gjallkeri [+ konvngs] hafði heímt.

Fl: so og hofdu þeir eigi golldit landaura er giellkerin heimte

Her skiller Huldateksten seg mest ut fra de andre, da subjektet for *hafa gjalda* står i singular, mot i pluralis i de to andre versjonene.

M: en Þorsteinn lézk eigi skyldr at gjalda, er hann var konungs hirðmaðr. Ok þóttisk heimilt eiga ok um þá .xiiii. menn, er honum fylgðu, at gefa upp gjaldit, ok varð fyrir því eigi fast eptir gengit.

H: Þorsteinn kvað sik eigi skyldan at gjalda [+ landaura né sína fǫrunauta], er hann var konvngs hirðmaðr, var þá ok eigi fast atgengit.

Fl: og lez Þorsteinn eigi skylldr ath giallda er hann uar konungs hirdmadr. Þorsteinn þottiz og heimillt eiga [+ ath faa eigi gialld fyrir] þa menn er med honum uoru og uard eigi fyrir þat fast ath geingit [+ ath heimta frekara er menn vissu þat satt uera ath Þorsteinn uar hirdmadr Magnus konungs].

Her har Morkinskinnteksten “eptir gengit”, mens de to andre har “at gengit”. Ellers er Huldateksten forkortet, mens Flateyjarbók-versjonen er utvidet.

M: Hann fór út um sumarit ok til bús síns.

H: Fór hann við þat ut [+ til Jslandz, ok fann ekkí konvng at því sinni. Settíz hann j] bv sítt.

Fl: Hann for ut [+ til Jslandz] vm sumarit til bus síns.

Her står Hulda og Flateyjarbók sammen om utfyllingen “til Íslands”, uten at dette bør tillegges noen vekt, siden “fara út”, “fara til Íslands” og “fara út til Íslands” omtaler samme turen.

Dette utvalget viser hovedtendensen for denne avhandlingens tekstutvalg, nemlig at versjoner av tættene fra Hulda har flest avvik, hvorav noen også deles av Flateyjarbók, som i tillegg har egne avvik. Men likevel synes tættene fra den unge Flateyjarbókteksten å stå nærmere Morkinskinnaversjonen, enn teksten fra den eldre Hulda.

5. Problemstilling og metode

5.1 Hvorfor brukes historisk presens?

Mye har vært skrevet om bruken av historisk presens, og fenomenet har også blitt gitt mange navn, som f.eks. episk presens, dramatisk presens osv. Jespersen (1914: 19) kan stå som et eksempel på den vanligste forklaringen. Han vil heller kalle bruken uhistorisk eller dramatisk, siden: “Man går ved det netop udenfor historiens ramme, idet man anskuer og anskueliggør det i fortiden skete somom det foregik nu lige for eens øjne”. Lignende ordlyd også i *NRG* (556-57):

Ved denne tempusbruken blir presens brukt om en handling som egentlig fant sted i fortida. Men for å levendegjøre og dramatisere fortellinga brukes presens ... Bruken av dramatisk presens er egentlig del av et mer omfattende fortellerteknisk “knep”, der fortelleren “zoomer” inn en fortidig handling og beskriver den som om den finner sted i utsagnsøyeblikket.

Norrønilologiens forklaringsmodeller er også lagt i samme lei. Slik er det forklart i Marius Nygaards *Norrøn Syntax* fra 1905, som fremdeles holder sin posisjon som standardverk:

§170. Præsens om det fortidige (historisk præsens).

I fremstilling af fortidige begivenheder bruges ikke sjelden præsens istedenfor imperfektum. Saalenge fortællingen skrider frem med vanlig objektiv ro, er imperfektum den naturlige udtryksmaade. Men naar fortællingen bliver livligere, fordi fortællerens fantasi gribes af situationen, saa at han ser begivenhederne foregaa for sine øine, eller naar han ønsker lettere og raskere at passere over mindre betydningsfulde momenter, indtræder uvilkaarlig præsens. Det er dog sjelden, at et – endog ganske kort – stykke paa denne maade fortælles uden afbrydelse i præs. I alm. benyttes historisk præsens som en variation i udtrykket, idet det sættes ved siden af eller indimellem imperfektsformer ... (Nygaard 1905: 181).

Som det framgår av det siterte avsnittet var Nygaards terminologi annerledes enn dagens. Tidligere grammatisk tradisjon brukte betegnelsen imperfektum hvor vi i dag bruker preteritum.

Ragnvald Iversens “Norrøn grammatikk” var lenge enerådende som norrøn begyinner-grammatikk. Her er forklaringen mer konkret og kortfattet:

165.1. **Presens** blir ikke bare brukt om det nåtidige, men også om det som fra fortid eller framtid i tanken kan dras inn i nåværende tid, og om det som pleier å skje, eller som gjelder til enhver tid ... Historisk presens skifter ofte med preteritum ... Således også med skifte av tidsfølge i hoved- og bisetning ... ved konjunktivisk bisetning står likevel regelfast preteritum i bisetningen (Iversen 1990: 139-40).

Det meste av det som er skrevet, faller innenfor to rammer; en litterær og en grammatisk/lingvistisk ramme. Men en mangel ved den grammatiske halvparten (jf. sitater ovenfor), er at man i liten grad har studert historisk presens som et lingvistisk fenomen, men heller ukritisk har overtatt begrepsapparatet fra litteraturforskerne. En litteraturforsker har sitt fokus på hvordan en tekst oppleves av en leser, hvilke intensjoner forfatteren har m.m., men i en grammatikk bør man ikke forklare en forekomst av historisk presens som noe som brukes når ‘fortellerens fantasi gripes av situasjonen’, eller at den er ‘dramatisk’, ‘livlig’ og ‘stemningsskapende’. Et av hovedmålene med avhandlingen blir derfor å opponere mot “følelstradisjonen”, og prøve å gi en mer nøktern og lingvistisk begrunnet beskrivelse av distribusjonen.

5.2 Hva er historisk presens?

En sentral problemstilling i avhandlingen er: Hvilke forekomster skal kunne få status som historisk presens? Blant de arbeidene som det er henvist til i kapittel 3, blir det ikke diskutert hvilke kriterier man har benyttet for å skille forekomster av historisk presens fra dem som bør regnes som ikke-historisk bruk av presens. Dette gjør det vanskelig å vite hva man skal se etter, og vanskeliggjør også sammenligning av denne avhandlingens resultater med f.eks. resultatene til Ulrike Sprenger.

I en moderne roman vil fortelleren ofte benytte tidssprang. Fortellingen begynner gjerne i nåtid, skifter så brått til fortid og vender deretter tilbake til nåtiden. Men i denne avhandlingens korpus, dvs. tættene, brukes ikke slike virkemidler. Her er det derfor gitt at skifte i tempus ikke skal forstås som skifte i *tid*, siden så godt som all handling foregår flere hundre år forut for fortelleren. Man gjør ofte et skille mellom om en tempusform uttrykker absolutt tid eller om den uttrykker relativ tid:

§188. En tempusform uttrykker

1. **absolutt tid**, d. v. s. den anger nærvarande, förfluten eller tillkommande tid i förhållande till den talande (s. k. **självständigt tempus**):

...
(*heri*) *veni* jag kom (i går)

2. **relativ tid**, d. v. s. den anger, att en handling (oftast i bisats) är samtidig, föregående eller efterföljande i förhållande till en annan handling (s. k. **relativt tempus**).

...
Caesar, cum in Gallia *esset*, audivit ... Då Caesar *var* i Gallien, fick han höra ...
...
(Sjöstrand 1953: 271-72).

I absolutt tid retter verbet seg etter fortellerens nåtid, og sett under ett kan man derfor kun lese en **absolutt** tidsreferanse i tættene, alt er fortid, og variasjonen mellom presens og preteritum beror derfor på noe annet, enn en opposisjon nåtid/fortid.

Når dette er sagt, så må det påpekes at det innad i tættene likevel opereres med to tidshorisonter. Den ene er selve fortellingen, mens den andre er de innskutte bitene med direkte tale. Disse ser ut til å ha en nåtidsreferanse, men refererer i virkeligheten til en nåtid som ligger i fortiden. Presens i direkte tale vil derfor ikke ofte kunne få status som historisk

presens, da tidsreferansen sikkert er 'korrekt' sett i forhold til den gangen da utsagnet ble ytret. Derfor velger jeg i hovedsak å se bort fra sekvenser med direkte tale. Alle presensformer i narrativ kontekst bør likevel ikke regnes med blant historisk presens. Nåtidreferansen utgår som sagt med unntak av direkte tale, men det må tas hensyn til at presens også kan uttrykke atemporale forhold. Denne gruppen inkluderer mange typer av utsagn, fra de som alltid er sanne som "solen står opp i øst", til de med mer tidsbegrenset gyldighet "hver morgen går Per ned til naustet". Men det er dessverre også muligheter for feiltolkninger når man skal vurdere hver enkel presensforekomst.

Verb som *hafa* og *vera* kan opptre som hovedverb i hvert fall for tre ulike konstruksjoner. Den første er når det står usammensatt (og får status som historisk presens): *hann hefir hest*, den andre er når det står som finitt verb i presens til et infinitt verb: *hann hefir keypt hest* (perfektum), og den tredje er når det står i preteritum til et infinitt verb: *hann hafði keypt hest* (pluskv.perfektum). Det som er interessant her er at på samme måte som historisk presens kan benyttes for preteritum, kan perfektum stå i stedet for pluskvamperfektum. Ved disse sammensatte tidene, dvs. perfektum, pluskvamperfektum, futurum og kondisjonalis, kan man bare kode inn tempus ved det finitte verbet (jf. kapittel 2.2), men utfyllingen må også tas med. Muligheten for ulikt tempusvalg gjelder også ved forekomster av typen *maðr er veginn*, som analyseres som en passivkonstruksjon, da det også her kan ha betydning om det står *maðr er veginn* eller *maðr var veginn*. Slik er det også i sammensetninger hvor det infinitt verbet er en infinitiv, som; *þá lætr hann búa eina skemmu vandliga*, men ikke de tilfellene hvor infinitiven ikke er koblet med det finitte verbet, men f.eks. står som objekt.

I denne avhandlingen vil ingen av de perifrastiske formene bli inkludert verken som historisk presens eller som preteritum, siden disse formene vil bli gjennomgått for seg selv. Noen av de atemporale presensforekomstene vil nok havne i denne perifrastiske kategorien, for eksempel "Svá er sagt ...". I denne gruppen inkluderes likevel ikke de mulige perifrastiske konstruksjonene hvor det finitte verbet er et forkortet utsagnsverb, fordi man her ikke kan se hvilket tempus det skulle stått i. Med perifrastiske former menes her finitte hovedverb som står med partisipper (og supinum) eller infinitiver som utfylling. Dermed vil kun usammensatte forekomster av typen *hann er gamall* eller *hann var gamall*, bli kodet som henholdsvis historisk presens og preteritum. Siden det er, som nevnt i kapittel 2.2, mange gråsoner mellom når man bør regne noe som en perifrastisk konstruksjon og når man ikke bør gjøre det, er det viktig å gjøre noen grenseoppganger.

a) Adjektiv eller partisipp

I Flateyjarbók tátt 09 stár det: “Og vm morguninn snemma **er** Þorvarðr **vakinn**”, dvs. *Torvard er vaken*, hvor “vakinn” er et adjektiv. I samme tekstbit fra Morkinskinna brukes det derimot en perifrastisk konstruksjon med preteritum partisipp av *vekja*: “ok of morgininn snimma **er** Þorvarðr **vakiðr**”, dvs. *Torvard er vekt*. I begge disse tilfellene er det kun ett ledd mellom de aktuelle forekomstene, men ofte må man se på den videre konteksten for å vurdere om verbalfrasen inneholder et adjektiv eller et partisipp, og i praksis foreta et valg mellom å se bort fra ordet eller å kode det som utfylling i en perifrastisk konstruksjon. For eksempel kan i det følgende utdraget *vönduð* være partisipp av *vanda* eller et adjektiv: “...skikkju, þat **váru** algrá skinn ok **vönduð** sem mest ok skarlatismóttull yfir”, hvor den beste løsningen nok er å analysere dette som adjektiv. På samme måte kan det stilles spørsmål om *virðr* i det følgende er et adjektiv eller partisipp av *virða*: “Eysteinn orri, ... , er allra manna **var** vaskastr ok mest **virðr** af konungi.” Den løsningen som er valgt er å analysere “vaskastr ok mest virðr” som et **paratagme** (en sideordning), dvs. at frasene sammen fungerer som samme setningsledd, og det står da her som adjektiv. Mens i eksempelet “Hann fór milli landa, ok **var virðr** vel, hvar sem hann kom” er det naturlig å analysere *virðr* som et partisipp. Ved forekomster som “er nefndr” og “var kallaðr” velges en tradisjonell analyse, det vil si at dette tolkes som passivkonstruksjoner. Dette er valgt til tross for at Helge Dyvik i artikkelen “Har gammelnorsk passiv?” heller vil analysere slike konstruksjoner som predikativkonstruksjoner med adjektiv som predikativ, dvs. at partisippene oppfører seg som (og morfologisk sett er) adjektiver (Dyvik 1980: 104).

b) Perifrastisk infinitiv

Norrønt uttrykker ofte framtid ved hjelp av *munu* fulgt av infinitiv, men også andre infinitivkonstruksjoner bør regnes med blant de perifrastiske formene, selv om de ikke er tatt med i ordbøker eller grammatikker (se også kap. 2.2). Vanligvis er det snakk om omskrivninger med modale hjelpeverb som *munu*, *skulu* og *vilja*, eller med verbene *láta* og *biðja* fulgt av infinitiv. De som velges til å bli kodet som perifrastiske er således konstruksjoner hvor det tempusbærende verbet tilfører sammensetningen et modalt innhold, i en vid betydning. Således kan *láta* sies å inneha en permissiv modalitet mens *biðja* kan helle mot en hortativ modalitet. Noen eksempler fra materialet på infinitivkonstruksjoner som dermed er inkludert i gruppen perifrastisk: *mun gera*, *skyli halda*, *má marka*, *mun segja*, *vill snúa*, *bað koma*, *skyldi vera* osv.

Forekomster som “Ok **þóttisk** heimilt **eiga**” vil ikke bli kodet som perifrastiske former, siden dette er et eksempel på konstruksjonen **akkusativ med infinitiv**. Her tenker man seg en dypstruktur, som f.eks.: [*Þorsteinn þótti*] + [*Hann (Subj) átti (Vfin) heimilt*]. Som ved en transformasjon gir denne overflatestrukturen: *Ok (=Þorsteinn) þótti + sik (akk) heimilt eiga (Vinf)*. Samme type transformasjon har også virket ved; *en þó þótti þat vera in mesta gørsimi* \leq Vinf \leq Vfin \leq [*Hann þótti þó*] + [*þat (=seglit) var (Vfin) in mesta gørsimi*]. Fordi det her står *vera*, blir resultatet her infinitiv med nominativ. Denne typen konstruksjoner skal da heller ikke inkluderes blant de perifrastiske konstruksjonene.

Vi kan nå fastsette en definisjon av historisk presens, som vil bli benyttet på dette materialet. Kun de presensforekomstene som oppfyller alle disse tre kriteriene skal kalles historisk presens:

- (i) Forekomsten står ikke i direkte tale
- (ii) Forekomsten er ikke atemporal
- (iii) Forekomsten er ikke perifrastisk

5.3 Antagelser

Denne avhandlingen baserer seg på et innskannet tekstkorpus, hvor det har blitt lagt inn koder for bl.a. historisk presens og preteritum i tekststrengene. Disse markerte formene ble deretter sortert, og lagt inn som tabeller og grafer i Excel. Ved å benytte en slik framgangsmåte foretas det også et valg av hvilke resultater man får ut av teksten, og man gjør det blant annet vanskelig å påvise eventuelle litterære årsaker til forekomstene. I denne avhandlingen vil det derfor bli undersøkt hvorvidt historisk presens særlig benyttes ved enkelte verbgrupper, dvs. det vil bli sett etter mønstre i fordelingen av tempusformene. Dette valget ble foretatt da det under arbeidet med kodingen syntes å være tendenser til en slik regelmessighet. Resultatene vil bli tolket i lys av en antagelse om at tempus kan være styrt av verbets leksikalske/semantiske innhold, og om et verb står i det ene eller andre tempuset, så vil det ofte være bestemt av verbets innhold. Denne antagelsen impliserer såkalt aksjonsart (jf. kapittel 2.2). En konsekvens av denne tilnærmingen til materialet blir at Sprengers inndeling i saga-typer ikke behøves, siden antallet av historisk presens da ikke har noe å gjøre med stil

eller genre, men kan være bestemt av *når* et håndskrift er skrevet (og muligens *hvor* langt håndskriftet er).

I løpet av arbeidet med tættene syntes det ikke å framtre noen systematisk eller forutbestemt fordeling av tempusformene innad i tættene. Det er altså nokså tilfeldig om en tempusform står i begynnelsen eller slutten av en tått. Formene ser derimot ut til å ha en tendens til ‘clustering’, dvs. at former i samme tempus sjelden opptrer alene, men ofte står flere sammen (jf. Appendix, kap. 13.1). I løpende tekst vil således flere presensformer ofte opptre etter hverandre, eventuelt med innskutte biter i direkte tale, før rekken brytes med en eller flere preteritumsformer. Det vil i hovedsak bli kodet for hver enkel forekomst av historisk presens, men det er også benyttet en kode for flere i strekk. Dette gjøres for å se om en kan finne noen verb som fungerer som “brytere”, dvs. verb som gjør at tempus ‘smitter over’ på de etterfølgende verbene. Det er dermed en mulighet for at mange forekomster av historisk presens kun er ‘smitte’, noe som kan være en form for *consecutio temporum*, dvs. at verbene som følger etter en bryter står med samme tempus som bryteren, for å uttrykke samtidighet med denne (jf. kapittel 5.2, *relativ tid*). I tillegg må man regne med en god del “støy” i håndskriftene. Altså er det ikke sikkert at man kan verifisere antagelsen på grunnlag av alle forekomstene, men kanskje kan antagelsen få støtte av bryterne.

Ulrike Sprenger opererte med begrepet “grunntempus”, og fant at presens var grunntempus i de eldre sagaene, mens preteritum var grunntempus i de yngre sagaene. Det er derfor viktig å ta stilling til om det også i dette korpuset kan finnes et grunntempus, fordi spørsmålet om tåttens grunntempus må være besvart, før man kan vurdere eksistensen av mulige historisk presens-brytere, eller om det kun finnes preteritumsbrytere, eller om begge typene finnes. Om man ser på Morkinskinna, så vil historisk presens kun få status som grunntempus for noen tætter på grunnlag av den prosentvise fordelingen. For alle tættene fra Hulda vil derimot preteritum bli grunntempus på samme grunnlag, mens Flateyjarbók vil følge Morkinskinna. Av to grunner bør denne analysen unngås. For det første er ofte den tallmessige overvekten av det ene eller andre tempuset så lav at det er svakt grunnlag for en slik analyse. For det andre blir sammenligning mellom flere versjoner av samme tått vanskelig, hvis man opererer med ulike grunntempus. Derfor vil det i denne avhandlingen bli tatt for gitt at preteritum alltid er grunntempus og at historisk presens er et brudd med dette. Ved bryterne, dvs. bruddet til en lengre passus i presens og bruddet mot en eller flere preteritumsformer, ses det kun på det første verbet i presens og det første verbet i preteritum, f.eks.: <gengr> (...) <lézk>. Det som

kodes som brytere blir også regnet sammen med de øvrige forekomstene av historisk presens og preteritum.

For å få fram et mønster må både bryterne og noen av de øvrige forekomstene kunne beskrives som del av en semantisk klasse eller gruppe. Dette betyr ikke at man bare kan samle noen forekomster og tildele dem et semantisk innhold. Av de mange mulige inndelingene må man velge den som gir den enkleste beskrivelsen og man må også kunne sannsynliggjøre denne inndelingen. Det beste vil dermed være å benytte kun ett semantisk trekk i beskrivelsen. Om vi ser nok en gang på eksempelet fra diplommaterialet; *Og han **tar** opp en stakk som lå der, og **slår** Aslak i tinningen*, synes disse to forekomstene å kunne gi to mulige semantiske beskrivelser. Den første muligheten er å beskrive forekomstene av historisk presens som noe som opptrer med typisk **punktuelle** verb. Den andre muligheten er å beskrive dem som **aktivitetsverb**. I *NRG* (637-39) forklares disse begrepene slik:

Aksjonsart som grammatisk kategori

...

Faktoren **durativ**:

Uttrykker verbet en handling som har utstrekning i tid uten noen form for avgrensning, er aksjonsarten **durativ** ... Typiske durative verb er: *arbeide, bo, elske, hate, ligge, sove, stå, vente, være, våke*.

Uttrykker verbet en handling som er uten utstrekning i tid, er aksjonsarten **ikke-durativ** ('punktuell' eller 'momentan') ... Typiske ikke-durative ('punktuelle') verb er: *eksplodere, finne, hoste, komme, møte, nå, rekke (=nå), treffe, skvette, sprette, vinne*. ...

Faktoren **dynamisk**:

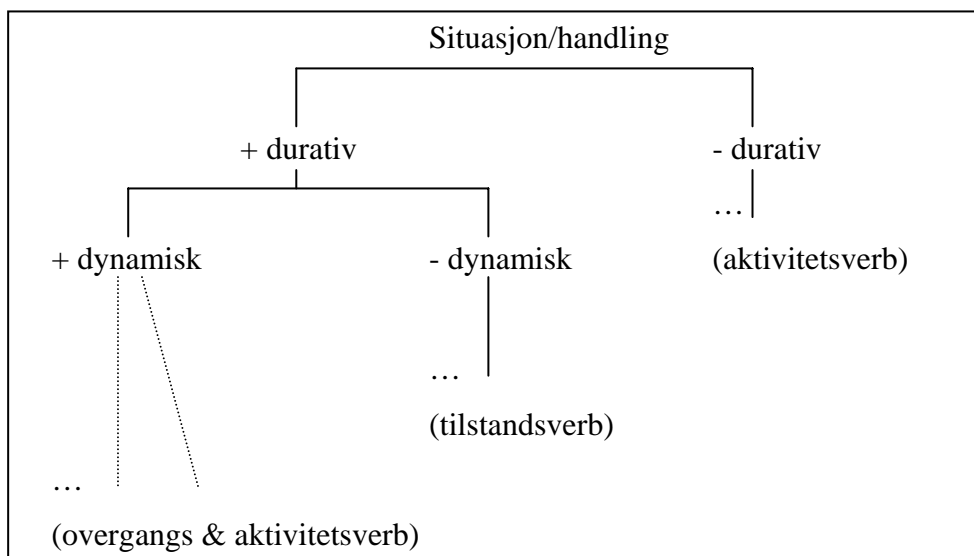
Verb som uttrykker en durativ handling, er enten **dynamiske** (= **ikke-statiske**) eller **ikke-dynamiske** (= **statiske**). At verbet er dynamisk, vil si at handlinga enten krever en eller annen for "tilførsel av energi" for å kunne realiseres eller at handlinga innebærer en forandring

...

Ved de ikke-dynamiske (statiske) verbene forutsettes det ikke "tilførsel av energi", og de betegner en vedvarende tilstand.

....

Samme inndelingen grafisk framstilt:

- Illustrasjonen er hentet fra *NRG*, side 641 (omtegnet).

Den enkleste forklaringen vil da være å kalle dem for punktuelle verb, siden man da kun trenger ett trekk i beskrivelsen: **[-]durativ**. Men hvis man velger å kalle dem aktivitetsverb, må man ofte benytte flere trekk: Enten **[-]durativ** eller **[+]durativ** og **[+]dynamisk**. Det velges derfor i det følgende å anse at de typiske forekomstene av historisk presens forekommer ved punktuelle verb.

5.4 Litt om metoden

Spørsmålet om når og hvorfor historisk presens benyttes i avhandlingens korpus, skal kunne besvares ut ifra korpuset selv. Det første trinnet blir å se på når historisk presens benyttes, og om forekomstene danner et mønster, fordi det som nevnt under arbeidet med kodingen syntest å være et underliggende mønster i tempusbruken. De verbene som står i preteritum, har den forventete formen, og det er egentlig det samme hvilke verb disse fordeler seg på. Det er ved tilfellene av historisk presens det er interessant å se mønsteret i fordelingen. Dessverre kan det se ut til at forekomster av historisk presens fordeler seg over flere verb. Dermed har ofte det enkelte verb med historisk presens lavere skårer enn verb som står med preteritum. Det er derfor også vanskelig å danne seg et enkelt bilde, dels på grunn av den større spredningen ved historisk presens, men også grunnet overlappinger, dvs. tilnærmet like skårer for både

historisk presens og preteritum. Man må også regne med en god del “støy” i håndskriftene. Det vil si former som etter de bakenforliggende reglene skulle vært i en annen form, men som skriveren har gitt motsatt form i håndskriftet. Utfordringen er derfor å finne en måte å få forsterket og forenklet dette mønsteret, for å kunne finne fram til de bakenforliggende reglene.

Dette ble først forsøkt løst ved å benytte statistisk metode til å fjerne den tilfeldige variasjonen i data, dvs. finne ut hvilke verb en burde fjerne fra tabellene. Resultatene fra kodingen ble satt opp som en type frekvenstabeller, hvor det ble regnet med Kji-kvadrat. Dette er et mål på avvik mellom to sett med verdier, hvor man finner forskjellene mellom observerte verdier og det man ville forvente ut fra reine tilfeldigheter (Pedhazur og Schmelkin 1991). Resultatet av denne testen ble at observasjonene var tilfeldige. Denne metoden er da også utviklet for andre typer data, og det er trolig vanskelig å statistisk fjerne støyen i hver enkelt tått, siden det opereres med så lave tall (f.eks. skårer på 0-1). Skårene kunne kanskje blitt økt ved å legge sammen flere tætter, men det ville også økt antallet verb og det enkelte verbs skåre ville dermed ikke økt tilstrekkelig. Den løsningen som ble valgt, er først å vise råtallene, for deretter å ta bort alle forekomstene hvor differansen kun er én eller null, dvs. luke bort skårer som 0-1, 5-4 eller 7-7. Når vi slik har fått fram et mønster, blir det neste skrittet å finne ut hvilke regler som styrer bruken, og om det i så fall er forskjeller i reglene fra håndskrift til håndskrift o.l. Først når reglene er funnet bør man gå videre til å forsøke å forklare hvorfor reglene brukes.

6. Gjennomgang av de ulike snittene

I de følgende kapitlene skal det utføres en tredelt operasjon. Først vil tallene fra den enkelte tått bli gjennomgått, og det er disse rå-tallene som danner grunnlaget for den videre tabellgenereringen. Deretter slås tallene sammen og det dannes felles resultater for hvert av de synkrone snittene. Til sist kommer den diakrone analysen, hvor likheter og endringer over tid kommer til syne.

6.1 Generell gjennomgang av materialet fra Morkinskinna

I denne bolken blir resultatene gjennomgått tått for tått.

6.1.1 Tått 01 fra Morkinskinna

Ifølge ordtellingsfunksjonen inneholdt denne tåtten ca. 1050 ord. Det ble kodet inn for 132 verb, som fordelte seg slik tabellen under viser.

Forkortede utsagnsverb (sum 21)	Presens (sum 67)			Preteritum (sum 44)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
	61	0	6	35	9
Sum kode: 132					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <q.> står 4 ganger (fullt utskrevet står *kveðast* 3 ganger med historisk presens og 1 gang med preteritum).
- Forkortelsen <s.> står 17 ganger (fullt utskrevet står *segja* 1 gang med historisk presens, mens *spyrja* står 3 ganger med historisk presens og *svara* står 2 ganger med historisk presens).

Brytere fra Morkinskinna 01

HPstart <gengr> ... HPstopp <lézk>
HPstart <kømr> ... HPstopp <tók>
HPstart <skiljask> ... HPstopp {<mundi> ... gefit}
HPstart <kvezk> ... HPstopp <fór>
HPstart <sitr> ... HPstopp <gerði>
HPstart <hefir> ... HPstopp <lét>
HPstart <Kømr> ... HPstopp <lézk>
HPstart <kallar> ... (ut tåtten)

Perifrastiske konstr. fra Morkinskinna 01

Presens (6 stk):

{<er> ... sagt}
{<er> sagt}
{<mun> ... bjóða}
{<mun> ... gera}
{<myni> eiga}
{<skyli> ... halda}

Preteritum (9 stk):

{<hafði> ... sét}
{<hafði> farit}
{<hafði> heimt}
{<hefði> ... heitit}
{<hefði> ... tekit}
{<hofðu> ... goldit}
{<mundi> ... gefit}
{<myndi> eiga}
{<varð> ... gengit}

6.1.2 Tått 02 fra Morkinskinna

Ifølge ordtellingsfunksjonen inneholdt denne tåtten 1115 ord og det er kodet inn for 146 verb.

For de usammensatte verbformene er det en overvekt av preteritumsformer i denne tåtten.

Forkortede utsagnsverb (sum 18)	Presens (sum 45)			Preteritum (sum 83)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
18	39	0	6	66	17
Sum kode: 146					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <q.> står 1 gang (fullt utskrevet står *kveðast* 1 gang med historisk presens og 1 gang med preteritum, og *kveðja* står 2 ganger med preteritum).
- Forkortelsen <s.> står 17 ganger (fullt utskrevet står *segja* 4 ganger med historisk presens og 1 gang med preteritum, mens *svara* står 3 ganger med historisk presens og 1 gang med preteritum, og *spyrja* står 5 ganger med preteritum).

Brytere fra Morkinskinna 02

HPstart <er> ... HPstopp <kom>

HPstart <veitir> ... HPstopp <gekk>

HPstart <svarar> ... HPstopp {<var> ... fylgt}

HPstart <gengr> ... HPstopp <spurði>

HPstart <svarar> ... HPstopp <mælti>

HPstart <biðr> ... HPstopp {<skyldi> ... gera}

HPstart <segir> ... HPstopp <svaf>

HPstart <fara> ... HPstopp <lézk>

HPstart <ferr> ... HPstopp <var>

Perifrastiske konstr. fra Morkinskinna 02

Presens (6 stk):

{<er> ... getit}

{<er> komit}

{<er> nefndr}

{<hefir> farit}

{<lætr> ... búa}

{<munu> vera}

Preteritum (17 stk):

{<hefði> ... borit}

{<lét> ... kalla}

{<mundi> ... verða}

{<mundi> fara verða}

{<skyldi> ... gera}

{<skyldi> ... segja}

{<skyldi> ... vera}

{<var> ... búit}

{<var> ... farit}

{<var> ... fylgt}

{<var> ... kominn}

{<var> ... kominn}

{<var> kallaðr}

{<var> kvatt}

{<var> lokit}

{<var> skipat}

{<váru> ... staddir}

6.1.3 Tått 08 fra Morkinskinna

Ordtellingsfunksjonen gav ca. 449 ord. Kodet inn for 51 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 8)	Presens (sum 25)			Preteritum (sum 18)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
	23	0	2	16	2
Sum kode: 51					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <s.> står 8 ganger (fullt utskrevet står *segja* 3 ganger med historisk presens, mens *spyrja* står 1 gang med historisk presens og 1 gang med preteritum).

Brytere fra Morkinskinna 08

HPstart <mun> ... HPstopp <vildi>

HPstart <gørir> ... HPstopp <gegndi>

HPstart <er> ... HPstopp <var>

HPstart <stendsk> ... HPstopp {<var> lokit}

Perifrastiske konstr. fra Morkinskinna 08

Presens (2 stk):

{<er> lokit}

{<muni> virðask}

Preteritum (2 stk):

{<var> lokit}

{<væri> hlýtt}

6.1.4 Tått 09 fra Morkinskinna

Ordtellingsfunksjonen gav her ca. 854 ord. Det ble kodet for 101 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 11)	Presens (sum 44)		Preteritum (sum 46)	
11	Usammensatt		Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær		
	36	0	44	2
Sum kode: 101				

Utsagnsverb

- Forkortelsen <m.> står 1 gang (fullt utskrevet står *mæla* 2 ganger med historisk presens og 13 ganger med preteritum. Begge presensforekomstene av *mæla* står mellom flere presensformer, dvs. etter en bryter).
- Forkortelsen <s.> står 10 ganger (fullt utskrevet står *spyrja* 1 gang med historisk presens).

Brytere fra Morkinskinna 09

HPstart <snýr> ... HPstopp {<var> alskipat}
 HPstart <fagnar> ... HPstopp <váru>
 HPstart <tekr> ... HPstopp <var>
 HPstart <Sitja> ... HPstopp <váru>
 HPstart <þakkar> ... HPstopp <mælti>
 HPstart <þakkar> ... HPstopp <sigldu>

Perifrastiske konstr. fra Morkinskinna 09

Presens (8 stk):

{<er> ... haft}
 {<er> ... gqr}
 {<er> ... kominn}
 {<er> ... vakiðr}
 {<lætr> ... bera}
 {<má> ... festa}
 {<skyli> koma ... ok sjá}
 {<vill> ... snúa}

Preteritum (2 stk):

{<var> ... búinn ok skorinn}

{<var> alskipat}

6.2 Generell gjennomgang av materialet fra Hulda

6.2.1 Tått 01 fra Hulda

Ordtellingsfunksjonen gav ca. 1096 ord og det ble kodet for 119 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 5)	Presens (sum 3)			Preteritum (sum 111)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
	3	0	0	100	11
Sum kode: 119					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <s.> står 2 ganger (utfylt står *segja* 8 ganger med preteritum, mens *spyrja* står 3 ganger med preteritum).
- Forkortelsen <sv.> står 3 ganger (fullt utfylt står *svara* 1 gang med preteritum).

Brytere fra Hulda 01

HPstart <kveðz> ... HPstopp <sagði>

Perifrastiske konstr. fra Hulda 01

Kun preteritum (11 stk):

{<hafði> ... séð}

{<hafði> ... goldit}

{<hafði> heímt}

{<hefði> ... tekít}

{<myndí> ... gera}

{<myndí> eiga}

{<myndu> bjóða}

{<var> ... atgengit}

{<var> ... komínn}

{<var> tekinn}
 {<villdí> ... gefit}

6.2.2 Tått 09 fra Hulda

Ordtellingen gav ca. 836 ord og det ble kodet inn for 101 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 5)	Presens (sum 3)			Preteritum (sum 93)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
	2	1	0	76	17
Sum kode: 101					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <s.> står 1 gang (fullt utskrevet står *segja* 1 gang i preteritum).
- Forkortelsen <sv.> står 4 ganger (fullt utskrevet står *spyrja* 1 gang med preteritum).

Atemporal presens

I denne tåtten var det ett eksempel på atemporal presens, nemlig *heita*, i konteksten: “Hann lá til byrjar við ey þá, er Sólskel heitir”

Brytere fra Hulda 09

HPstart <Er> ... HPstopp <bjó>

Perifrastiske konstr. fra Hulda 09

Kun preteritum (17 stk):

{<bað> ... koma}
 {<hafði> átt}
 {<hafði> drukkit}
 {<hefði> ... séð}
 {<lét> ... bera}
 {<lét> ... flytja}
 {<skyllði> þreyta}
 {<var> ... haft}
 {<var> ... kominn}

{<var> ... vakíðr}
 {<var> bvínn}
 {<var> firirbvín}
 {<var> kallaðr}
 {<var> mornat}
 {<var> samdregín}
 {<var> skorínn}
 {<var> virðr}

6.3 Generell gjennomgang av materialet fra Flateyjarbók

6.3.1 Tått 01 fra Flateyjarbók

I følge ordtellingsfunksjonen inneholdt denne versjonen av tåttten hele 1516 ord. Kodet inn for 163 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 23)	Presens (sum 68)			Preteritum (sum 72)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
23	61	0	7	65	7
Sum kode: 163					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <m.> står 2 ganger (fullt utskrevet står *mæla* 1 gang med historisk presens).
- Forkortelsen <s.> står 21 ganger (fullt utskrevet står *segja* 1 gang med historisk presens, mens *spyrja* står 1 gang med historisk presens og 1 gang med preteritum).

Brytere fra Flateyjarbók 01:

HPstart <geingr> ... HPstopp <kuoz>
 HPstart <skiliaz> ... HPstopp <lofade>
 HPstart <heilsar> ... HPstopp <tok>
 HPstart <skiliaz> ... HPstopp {<munde> ... gefit}
 HPstart <quedz> ... HPstopp <quad>
 HPstart <sitr> ... HPstopp <giorde>
 HPstart <byzt> ... HPstopp <voru>
 HPstart <ser> ... HPstopp <var>
 HPstart <tekr> ... HPstopp <atte>
 HPstart <Hættir> ... HPstopp <for>
 HPstart <segir> ... (ut tåtten)

Perifrastiske konstr. fra Flateyjarbók 01

Med presens (7 stk):

{<er> mællt}
 {<er> sagt}
 {<er> sagth}
 {<er> ... tekin}
 {<hefir> aa orkat}
 {<mun> ... giora}
 {<vilja> eiga}

Preteritum (7 stk):

{<hafde> ... spurt}
 {<hefde> ... tekit}
 {<hefde> latid}
 {<hofdu> ... golldit}
 {<munde> bioda}
 {<munde> ... gefit}
 {<uard> ... geingit}

6.3.2 Tått 09 fra Flateyjarbók

Ordtellingen gav ca. 944 ord og det er kodet for 104 verb.

Forkortede utsagnsverb (sum 16)	Presens (sum 37)			Preteritum (sum 51)	
	Usammensatt		Perifrastisk	Usammensatt	Perifrastisk
	Historisk	Ordinær			
	31	0	6	47	4
Sum kode: 104					

Utsagnsverb

- Forkortelsen <.m.> står 11 ganger (fullt utskrevet står *mæla* 3 ganger med preteritum).
- Forkortelsen <.su.> står 1 gang (fullt utskrevet står *svara* 1 gang med historisk presens).
- Forkortelsen <.s.> står 4 ganger (fullt utskrevet står *segja* 1 gang med preteritum).

Flateyjarbók 09 brytere

HPstart <þackar> ... HPstopp {<uar> alskipat}

HPstart <er> ... HPstopp <uoro>

HPstart <tekr> ... HPstopp <uar>

HPstart <Sitia> ... HPstopp <mællti>

HPstart <þackar> ... HPstopp <Toku>

HPstart <fara> ... HPstopp <uar>

Perifrastiske konstr. fra Flateyjarbók 09

Presens (6 stk):

{<bidr> ... koma ... og sia}

{<er> nefndr}

{<er> ... haft}

{<er> ... kominn}

{<ma> ... festa}

{<uill> snua}

Preteritum (4 stk):

{<hafde> ... veitt}

{<let> ... bera}

{<uar> alskipat}

{<var> ... buinn og skorinn}

7. Analyse av de synkrone snittene

I denne delen bygges det opp en syntese av resultatene for hvert av de synkrone snittene, og de viktigste særtrekkene ved hvert snitt kommenteres.

7.1 Analyse av materialet fra Morkinskinna

7.1.1 Prosentfordelinger

I den følgende tabellen oppgis den prosentvise fordelingen for hver enkelt tått fra Morkinskinna. I denne tabellen er også de perifrastiske konstruksjonene tatt med som henholdsvis presens og preteritum.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Morkinskinna 01	21	15,91	67	50,76	44	33,33	132
Morkinskinna 09	11	10,89	44	43,56	46	45,55	101
Morkinskinna 02	18	12,33	45	30,82	83	56,85	146
Morkinskinna 08	8	15,69	25	49,02	18	35,29	51

Det vi kan legge merke til her, er at for tått nr. 02 er prosentandelen for presens lavere og preteritums-prosenten er høyere enn for de andre tættene fra Morkinskinna.

I tabellen under er tallene slått sammen for de to tættene som er felles (dvs. tått nr. 01 og 09) med Hulda og Flateyjarbók, og for de to tættene (02 og 08) som ikke er det.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Morkins. 01 & 09	32	13,73	111	47,64	90	38,63	233
Morkins. 02 & 08	26	13,20	70	35,53	101	51,27	197
M. 01, 02, 08 & 09	58	13,49	181	42,09	191	44,42	430

Da valget mellom hvilke to tætter som skulle bli kodet, og dem som ikke ble det, var tilnærmet tilfeldig, skulle to andre tilfeldig valgte tætter kunne fortelle om utvalget er noenlunde representativt for resten av tættene fra Morkinskinna. Men som vi ser er det ganske store forskjeller mellom presentsatsene for de to utvalgene, og dette skyldes i hovedsak den

avvikende fordelingen i tått 02. Dette kan gi en indikasjon på at tått 01 og 09 har litt for høy presensandel i forhold til hva som vil være gjennomsnitt for alle tættene i Morkinskinna.

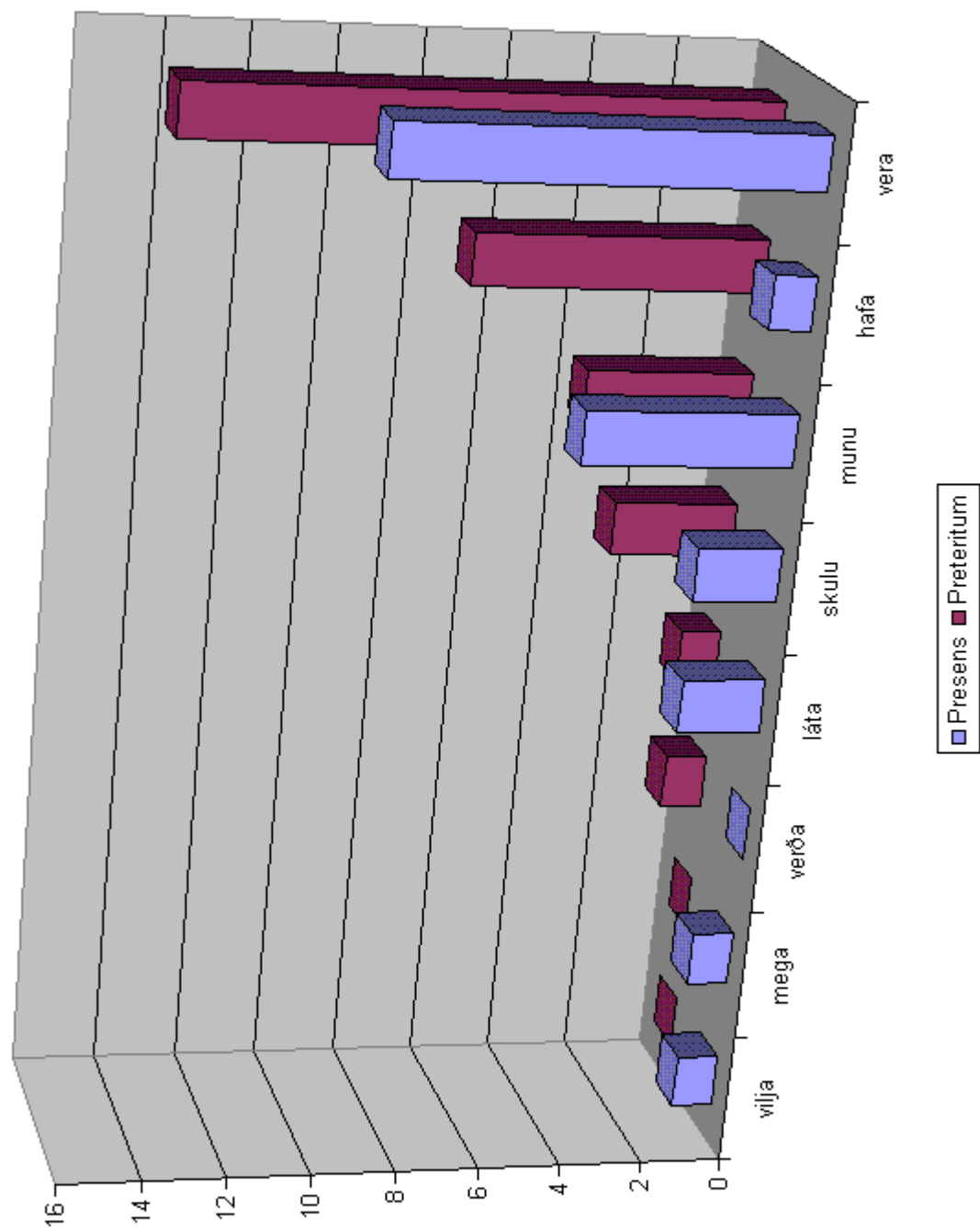
7.1.2 Perifrastiske konstruksjoner

I tabellen under vises antallet perifrastiske konstruksjoner for hver av tættene.

Tått 01	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Morkinskinna	6	9
Tått 02	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
<i>Kun</i> Morkinskinna	6	17
Tått 08	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
<i>Kun</i> Morkinskinna	2	2
Tått 09	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Morkinskinna	8	2

I *fig. 1* er alle de tempusbærende verbene fra de fire tættene fra Morkinskinna samlet og framstilt grafisk. Dette ble gjort i håp om å få et stort nok materiale til å kunne se et mønster i forekomstene. Dessverre kan vi kun trekke ut av dette diagrammet at *hafa* regelmessig opptrer i preteritum, mens *vilja* og *mega* kun opptrer i presens, men skårene for disse to er så lave at det kan være tilfeldig. Det ser altså ikke ut til at det leksikalske innholdet av det tempusbærende verbet i de perifrastiske konstruksjonene har noen sterk styring på tempusvalget. Heller ikke det leksikalske innholdet i partisipper eller infinitiver ser ut til å virke inn på valget av tempus. De perifrastiske konstruksjonene i presens forekommer ofte innimellom forekomster av historisk presens, og således er det av det foreliggende materialet best i hovedsak å regne de perifrastiske presensforekomstene som ‘smitte’. Legg merke til at det er overvekt av perifrastisk preteritum i tått 02, som også hadde den laveste skåren av historisk presens.

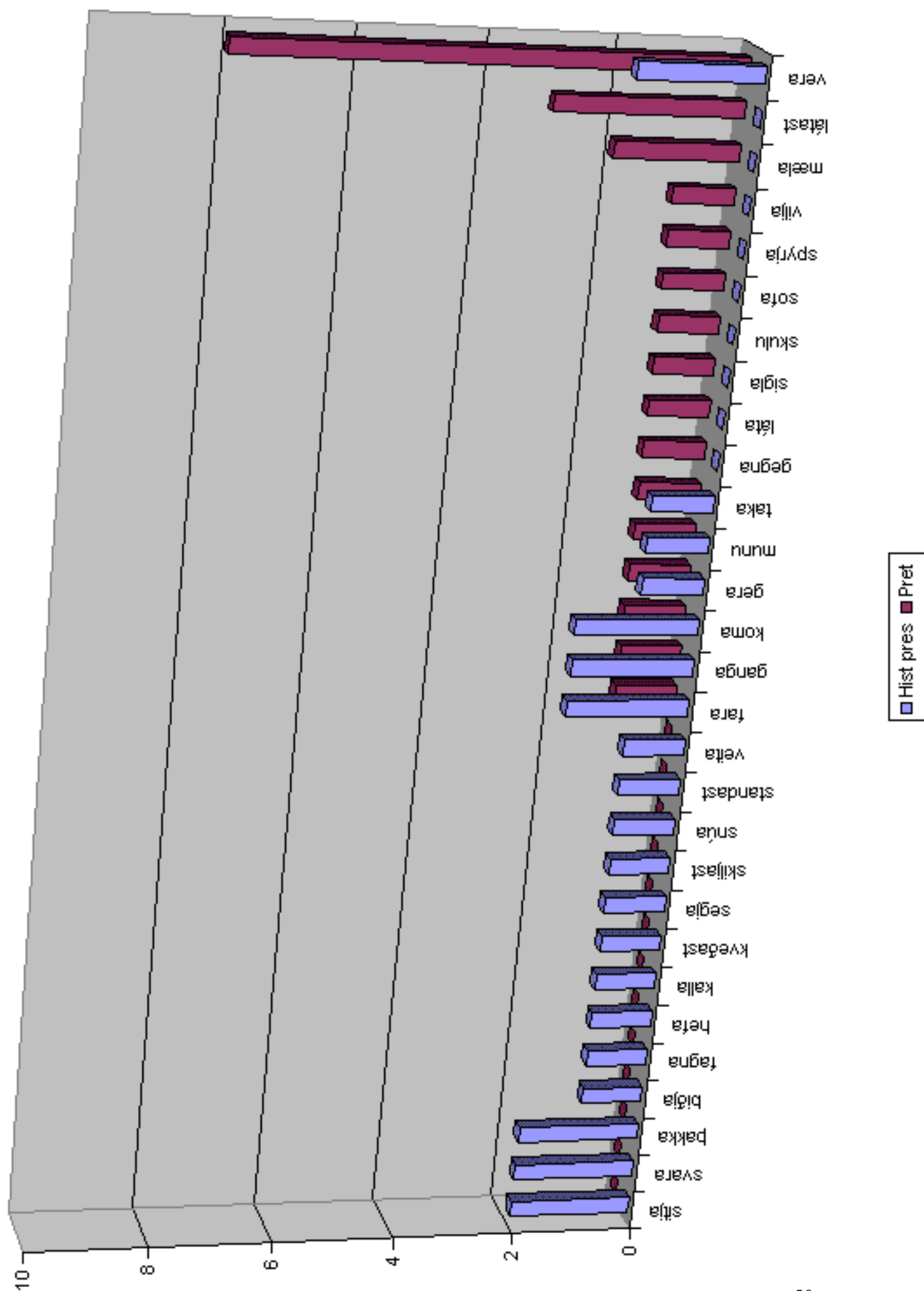
Fig. 1: Perifrast. fra Morkinskinna

7.1.3 Bryterne

Det som regnes som brytere, kan muligens påvirkes av forkortelsene. Hvis historisk presens egentlig startet hvor det i håndskriftet står et forkortet utsagnsverb, så begynner bryterkoden én forekomst for sent. Det er også en risiko for at den egentlige historisk presens-bryteren er kodet som en perifrastisk presens, noe som også gir en mulig feilkilde. Ved tempus-skiftene til preteritum er det her valgt å regne perifrastisk preteritum sammen med usammensatt preteritum. Tallmaterialet er hentet fra de fire tættene i Morkinskinna, hvor alle forekomstene av brytere er slått sammen, og dette er så framstilt grafisk som *fig. 2*. Siden bryterne skal stå i posisjoner hvor det er trolig at de har innflytelse på valget av tempus, vil disse kunne vise det eventuelle mønsteret i bruken av historisk presens i en slags konsentrert form. Til tross for mulighetene for feilkilder viser også dette diagrammet en tendens til at verb med ikke-durativt innhold står i historisk presens, mens verb med mer durativt innhold står i preteritum. Tolkningen av diagrammet synes dermed å underbygge muligheten for eksistensen av verb som fungerer som brytere.

Fig. 2: Bryterne fra Morkinskinna

7.1.4 Reell og rettet fordeling

Som nevnt i kapittel 4 dannes det enklere et bilde over verb som *ikke* tar historisk presens enn over de som kan ta historisk presens (legg likevel merke til den klare fordelingen i Morkinskinna 08, under). Historisk presens spres over flere verb og gir lavere skårer enn preteritum. For å kunne tegne et skikkelig bilde trenger materialet derfor å bli rensset. Det er som nevnt trolig vanskelig å benytte statistiske metoder til å fjerne støyen i hver enkelt tått, og det ville sikkert krevd omkoding av alle resultatene. Det er derfor valgt å fjerne skårer som er identiske eller kun har én i differanse (jf. kapittel 5.4). Først kommer den reelle fordelingsgrafen (betegnet *a*) og deretter en rettet graf (betegnet *b*) for hver tått, dvs. *fig. 3a* og *3b* er fra M 01, *fig. 4a* og *4b* fra M 02, og så videre. Til sist kommer *fig. 7*, som er en graf basert på de rettete tabellene. De rettete tabellene ble slått sammen i en tabell og skårer som var for like ble fjernet, således ble *koma* strøket fordi den samlet fikk skåren 7-7.

Fig. 3a: Distribusjon M01

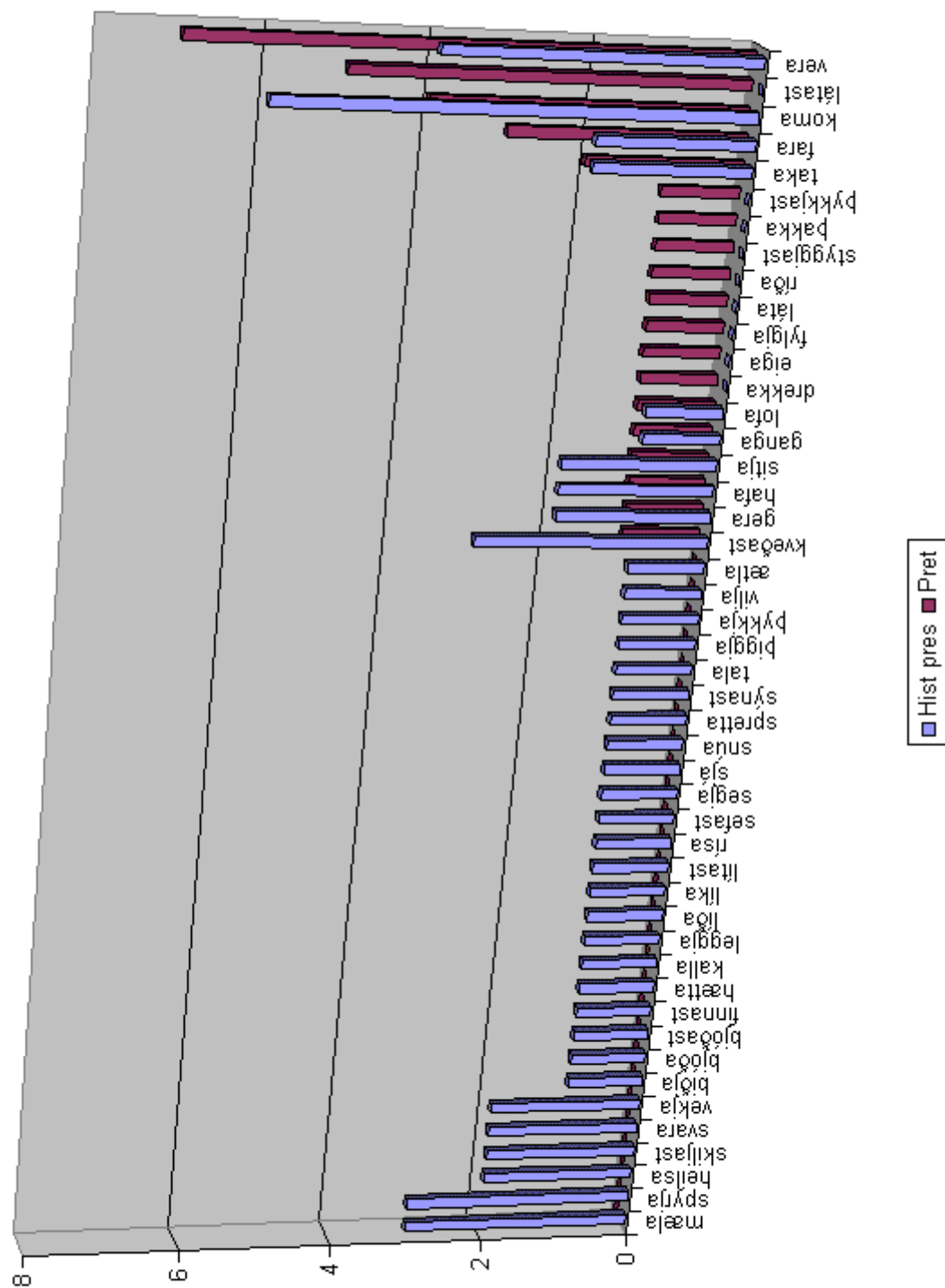

Fig. 3b: Rettet distr M 01

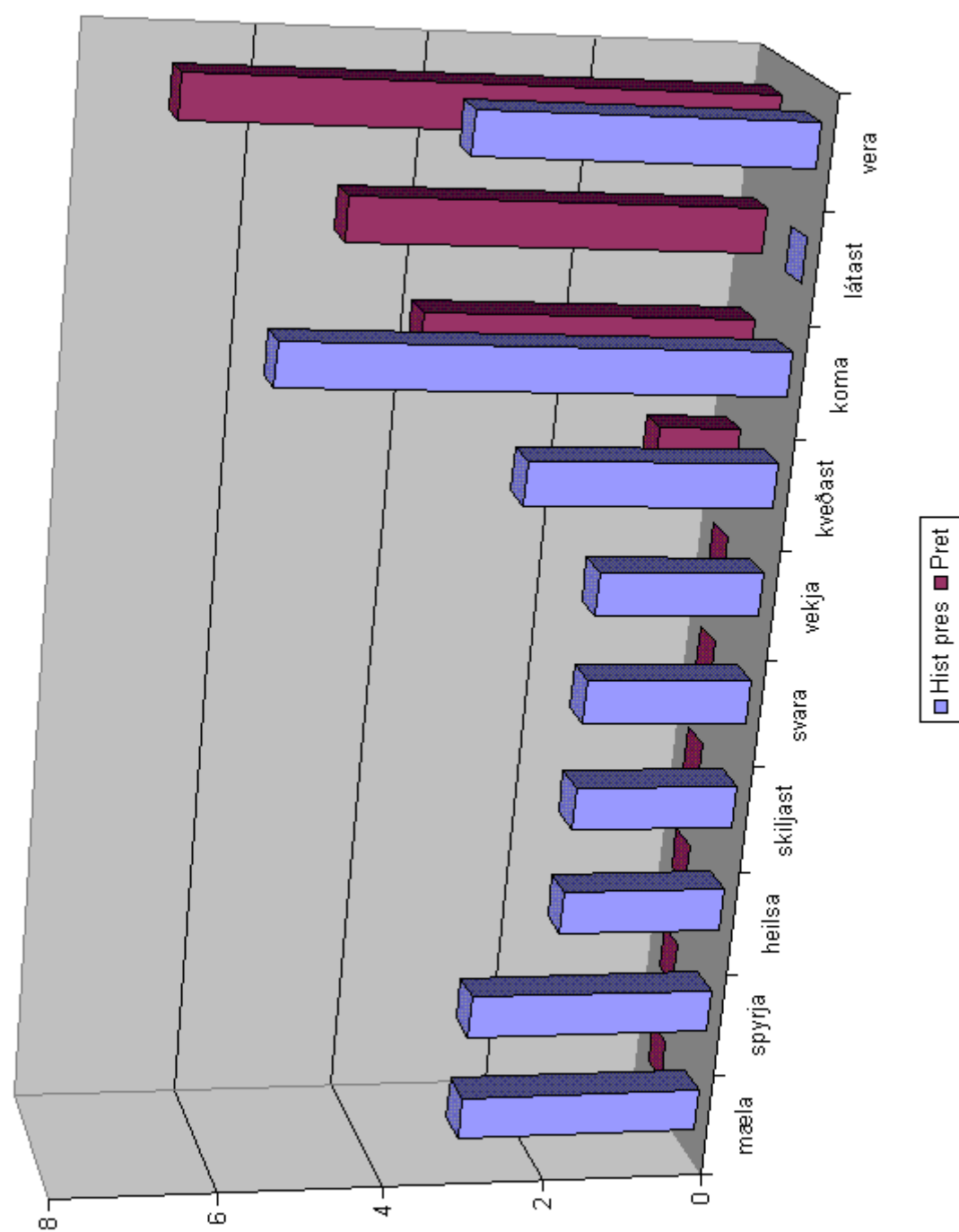

Fig. 4a: Distribusjon M 02

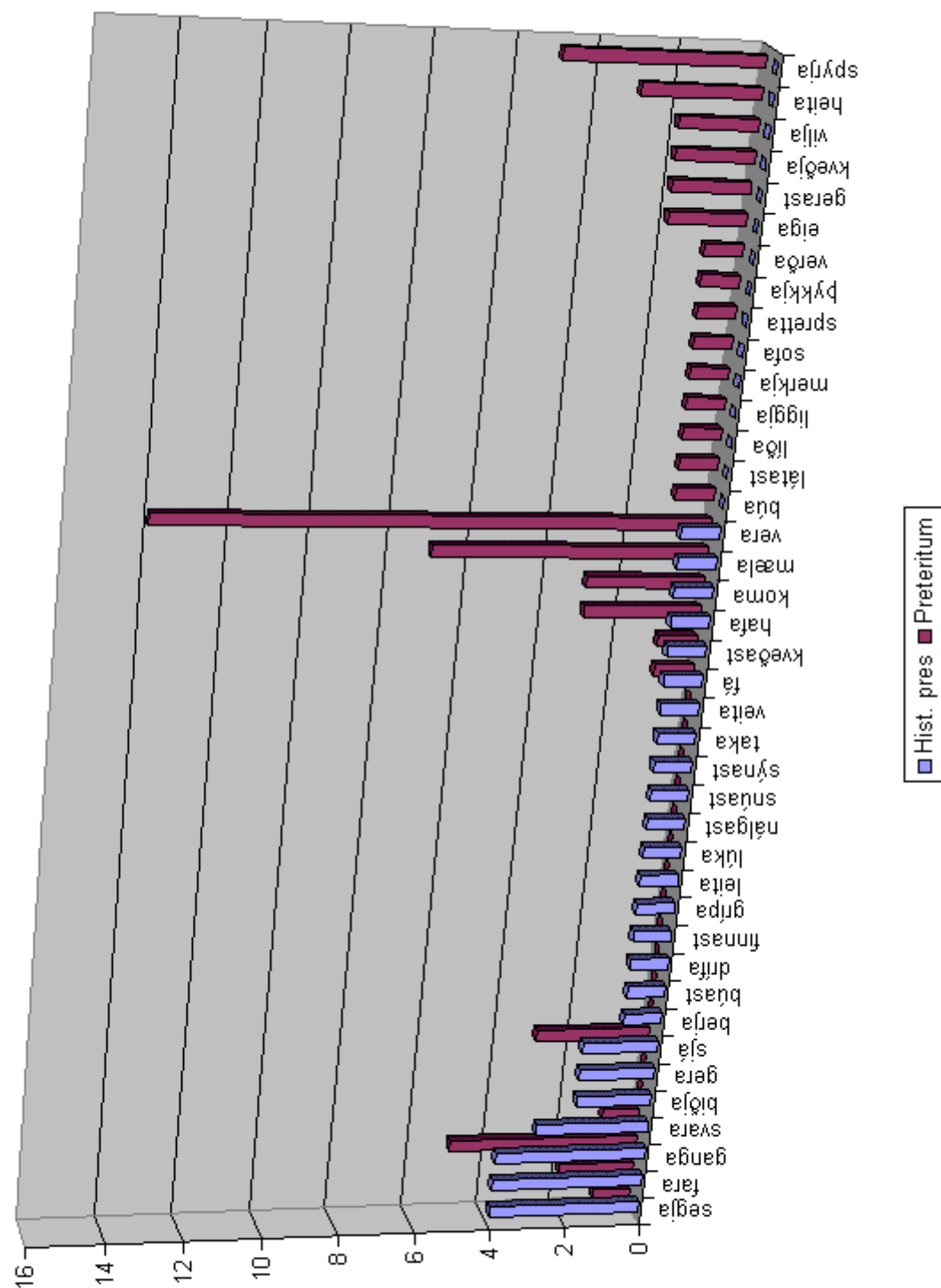

Fig. 4b: Rettet distr M 02

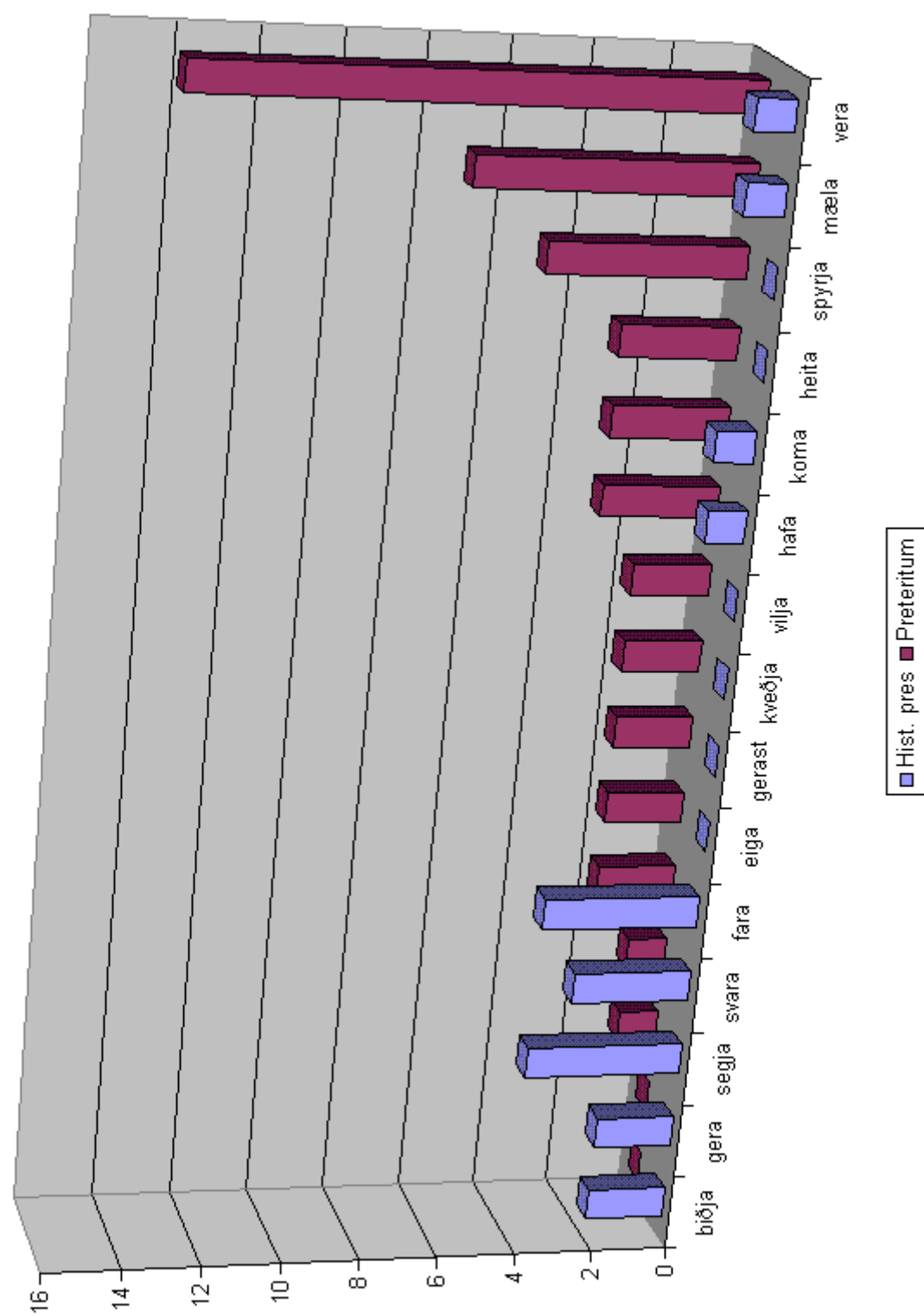

Fig. 5a: Distrubisjón M08

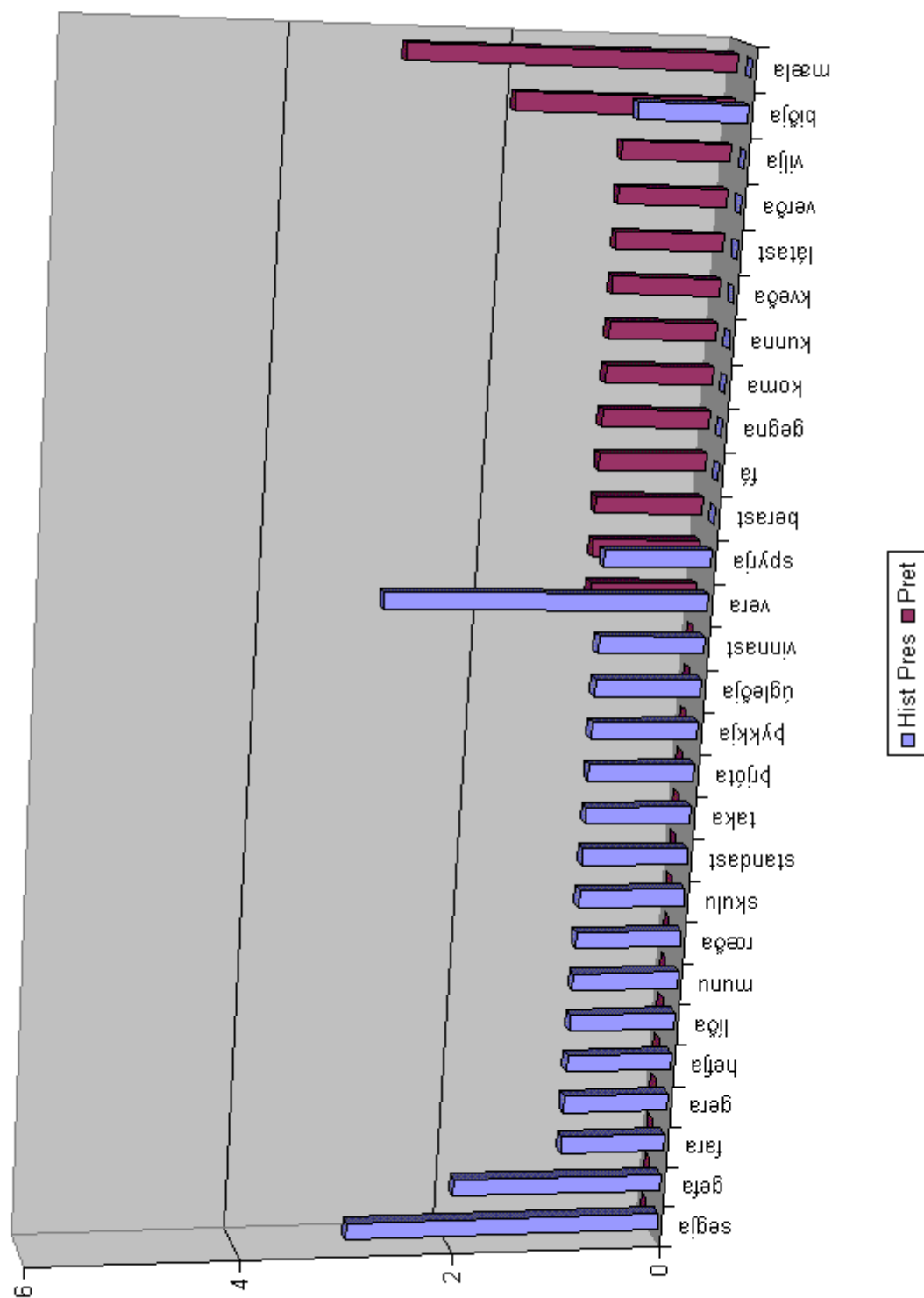

Fig. 5b: Rettet distr M 08

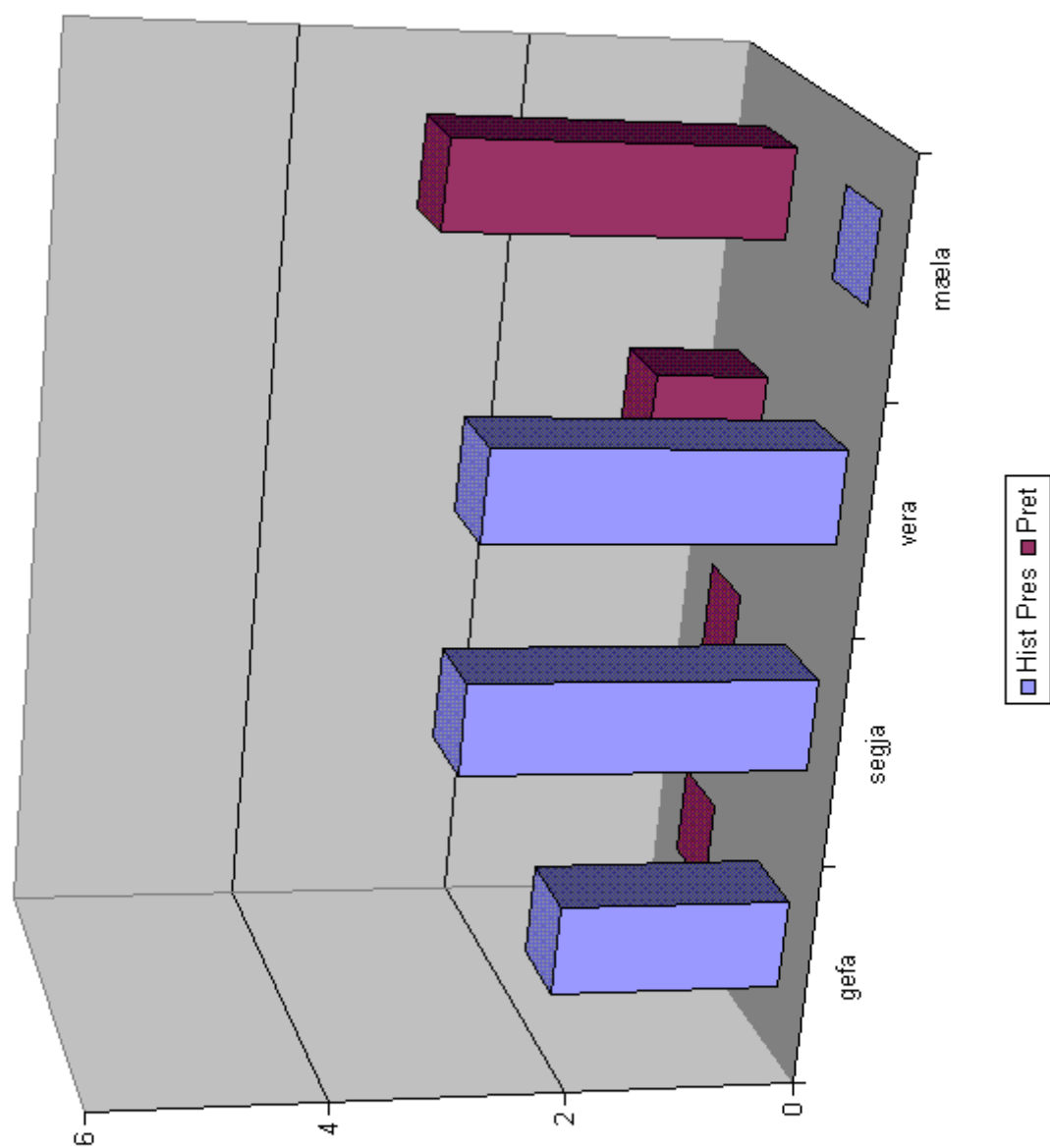

Fig. 6a: Distribusjon M 09

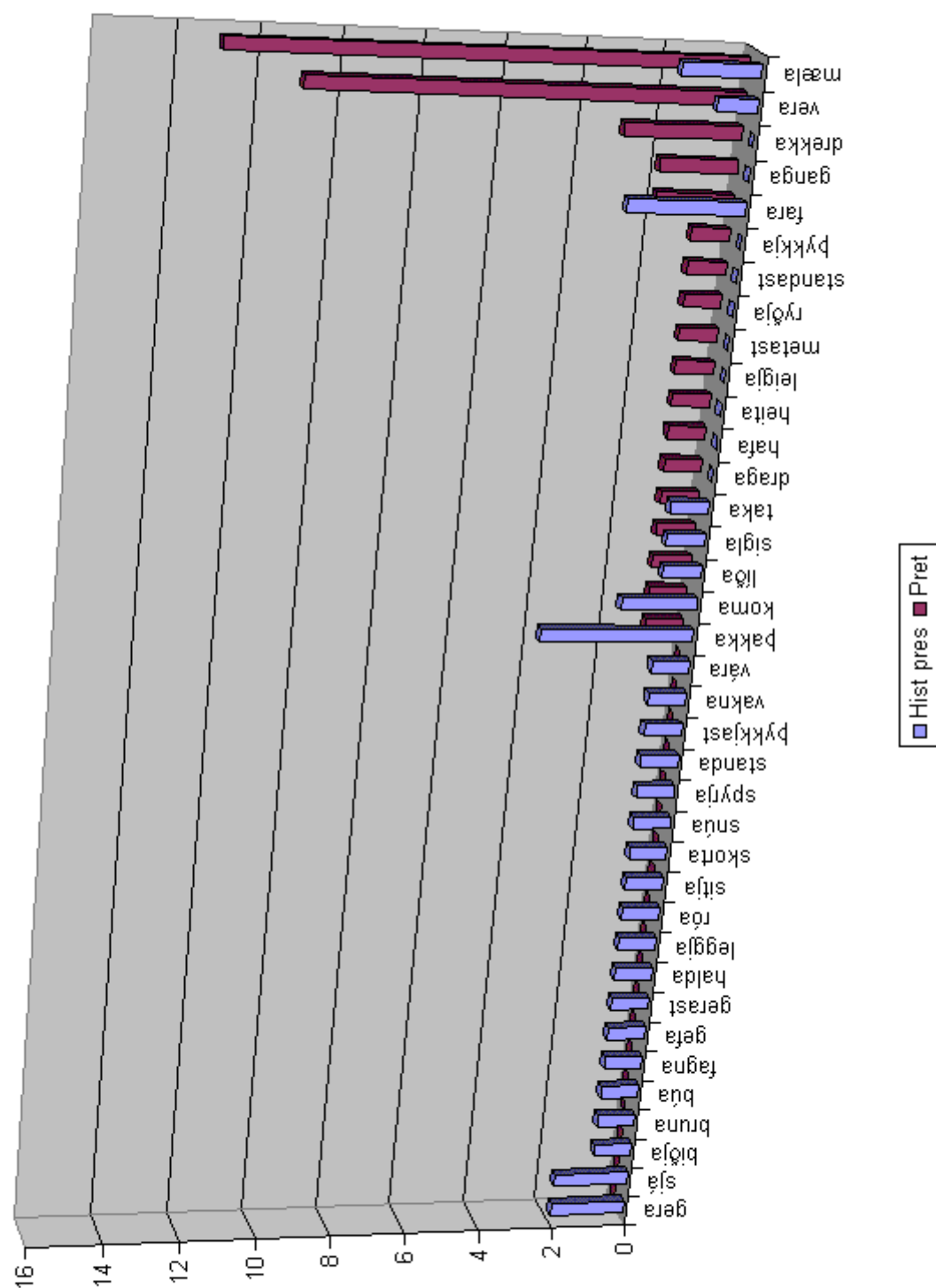

Fig. 6b: Rettet distr M 09

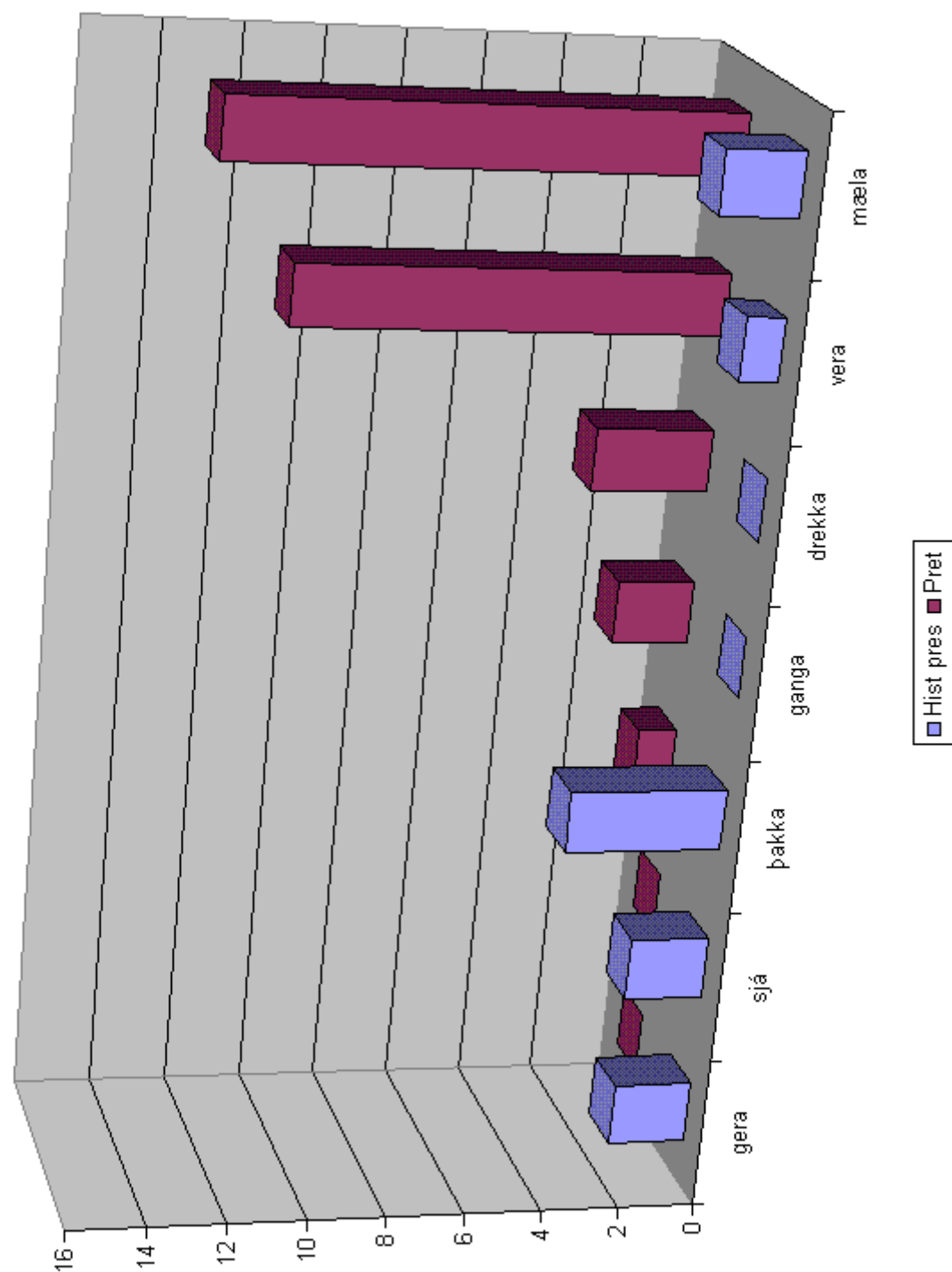
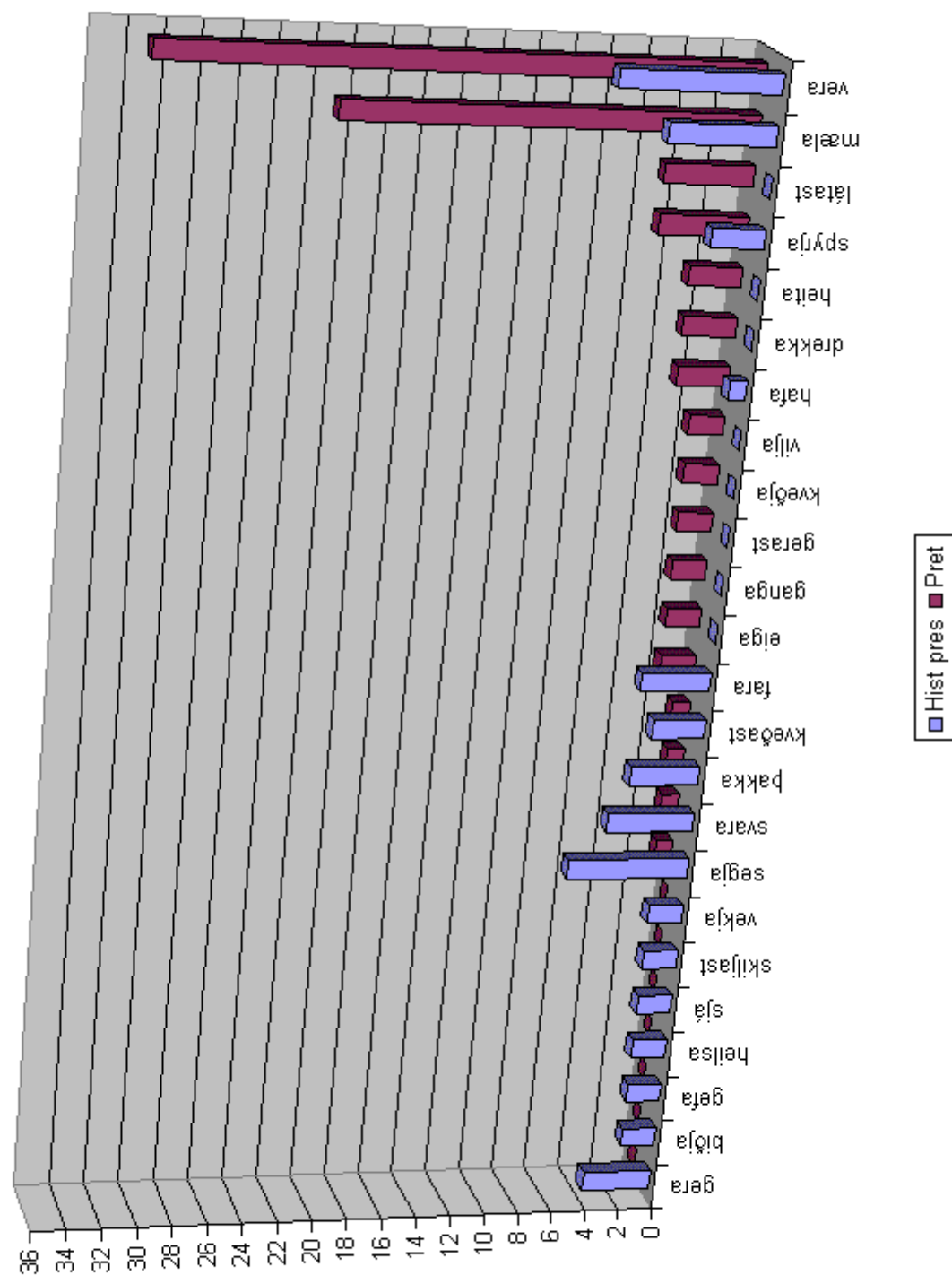

Fig. 7: Rettet distr for M samlet

Ved den siste grafen er det viktig å huske på at en del utsagnsverb er forkortet i håndskriftet. Forkortelsen <s.> står til sammen 52 ganger i de fire tættene fra Morkinskinna, og ut fra kontekst skal kun et fåtall av disse fordeles på *spyrja*. De to verbene som derfor bør bli tildelt hovedvekten av disse forekomstene, er *segja* og *svara*. Vi ser av grafen at begge er verb som typisk står i historisk presens, og derfor skulle nok skåren på disse egentlig vært i nærheten av skåren til *mæla*. Likevel skal ikke de forkortete eller utskrevne forekomstene av *segja* eller *svara* få status som brytere alene, siden disse like gjerne står i forbindelse med en preteritumsrekke som med et avsnitt med historisk presens, og det er heller ikke noen regelmessighet i at utsagnsverb inngår i avsnitt med historisk presens (jf. forekomster i appendiks). På den annen side står forkortelsen <q.> samlet 5 ganger, noe som nok skulle gitt en høyere skåre for preteritumsverbet *kveðja*. Men uansett kommer det i grafen fram et tydelig mønster, og dette mønsteret kan generelt forklares med ett semantisk trekk: +/- durativ (jf. kapittel 5.3). Så langt ser altså antagelsen til å stemme for tættene fra Morkinskinna.

7.2 Analyse av materialet fra Hulda

7.2.1 Prosentfordelinger

I tabellen nedenfor oppgis den prosentvise fordelingen for hver enkelt tått fra Hulda. I denne tabellen er de perifrastiske konstruksjonene tatt med i antallet av presens og preteritum.

Som vi ser av tabellen har Hulda så godt som gjennomført preteritum som narrativt tempus.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Hulda 01	5	4,20	3	2,52	111	93,28	119
Hulda 09	5	4,95	3	2,97	93	92,08	101

I den følgende tabellen er tallene for begge tættene slått sammen, uten at det endrer fordelingen nevneverdig.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Hulda 01 & 09	10	4,54	6	2,73	204	92,73	220

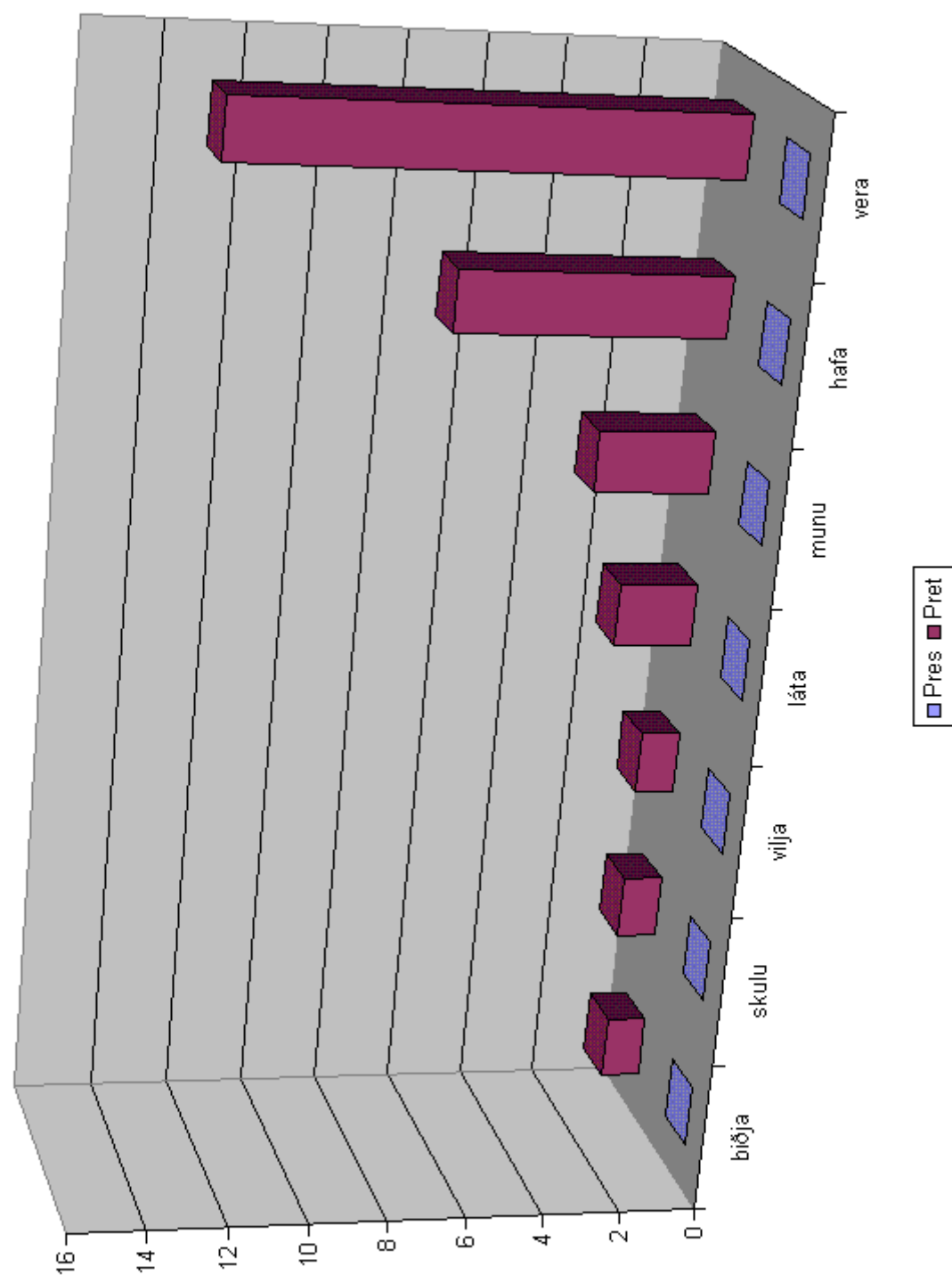
7.2.2 Perifrastiske konstruksjoner

Tabellen under kan være av interesse for å vise en generell tendens for at det tempusbærende verbet i de perifrastiske konstruksjonene viser omtrent samme fordeling som ved de usammensatte verbene. Det vil si at antall forekomster av perifrastisk presens fordelingsmessig følger forekomstene av historisk presens i tåtten, noe som støtter antagelsen om at de perifrastiske presensforekomstene i Morkinskinna hovedsakelig er ‘smitte’.

Tått 01	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Hulda	0	11
Tått 09	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Hulda	0	17

De tempusbærende verbene i de perifrastiske konstruksjonene er framstilt som *fig. 8*. Denne kan tjene til å gi en indikasjon på hvor hyppig de ulike tempusbærende verbene inngår i perifrastiske konstruksjoner.

Fig. 8: Perifrastisk frá Hulda

7.2.3 Bryterne

Da Hulda har så godt som gjennomført preteritum, er det ikke grunnlag for å regne med at det finnes brytere.

7.2.4 Reell fordeling

Av samme årsak som over er det heller ikke nødvendig å rette distribusjonen i tættene fra Hulda. Det ser ikke ut til at det finnes noe system i de få forekomstene av historisk presens i Hulda, men her listes de 5 eksemplene likevel opp: *kveðast* = 2, *lítast* = 1, *vára* = 1 og *vera* = 1. Distribusjonsgrafene fra Hulda følger som *fig. 9* (tått 01) og *fig. 10* (tått 09).

Fig. 9: Distribusjon H01

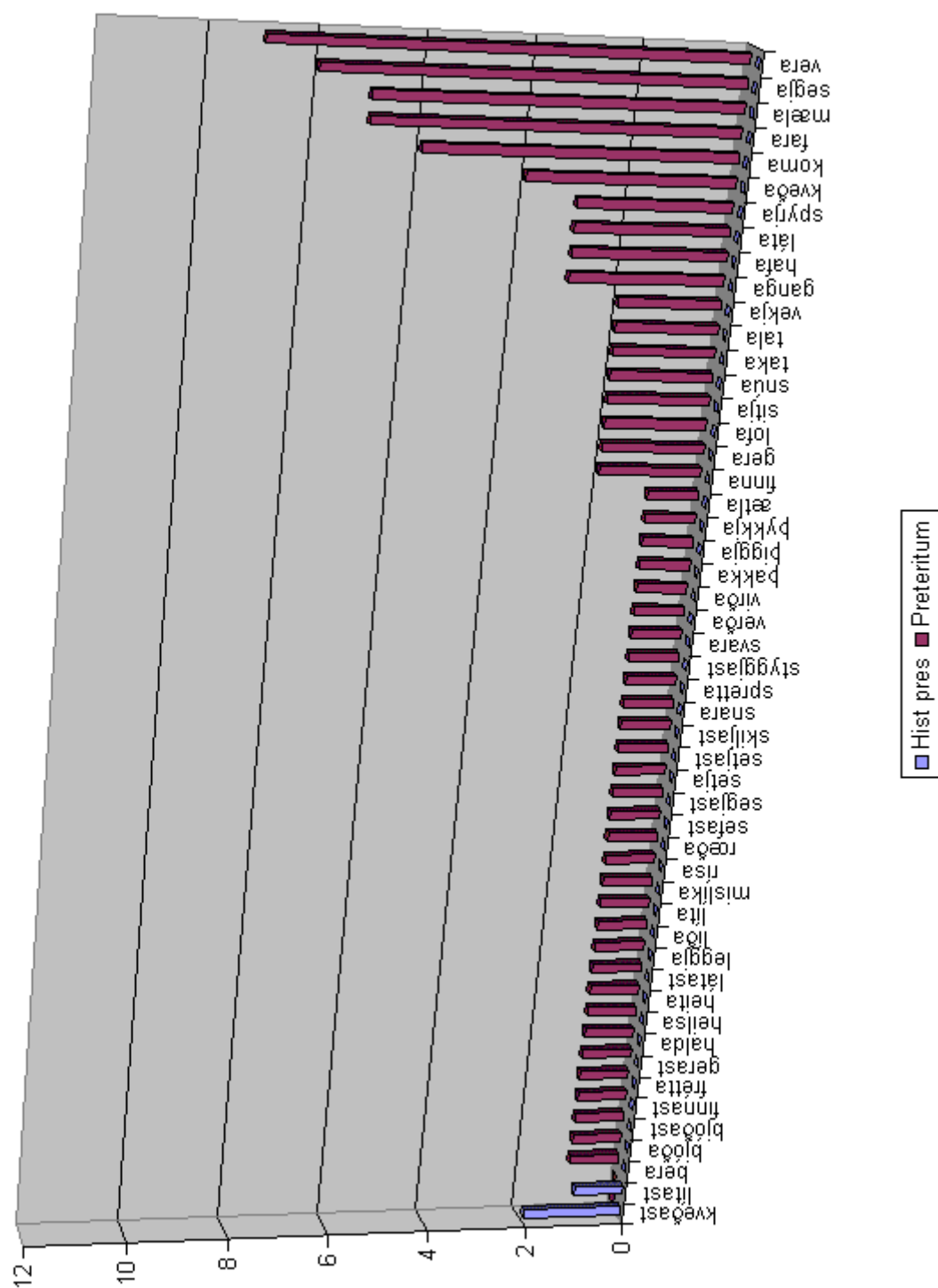
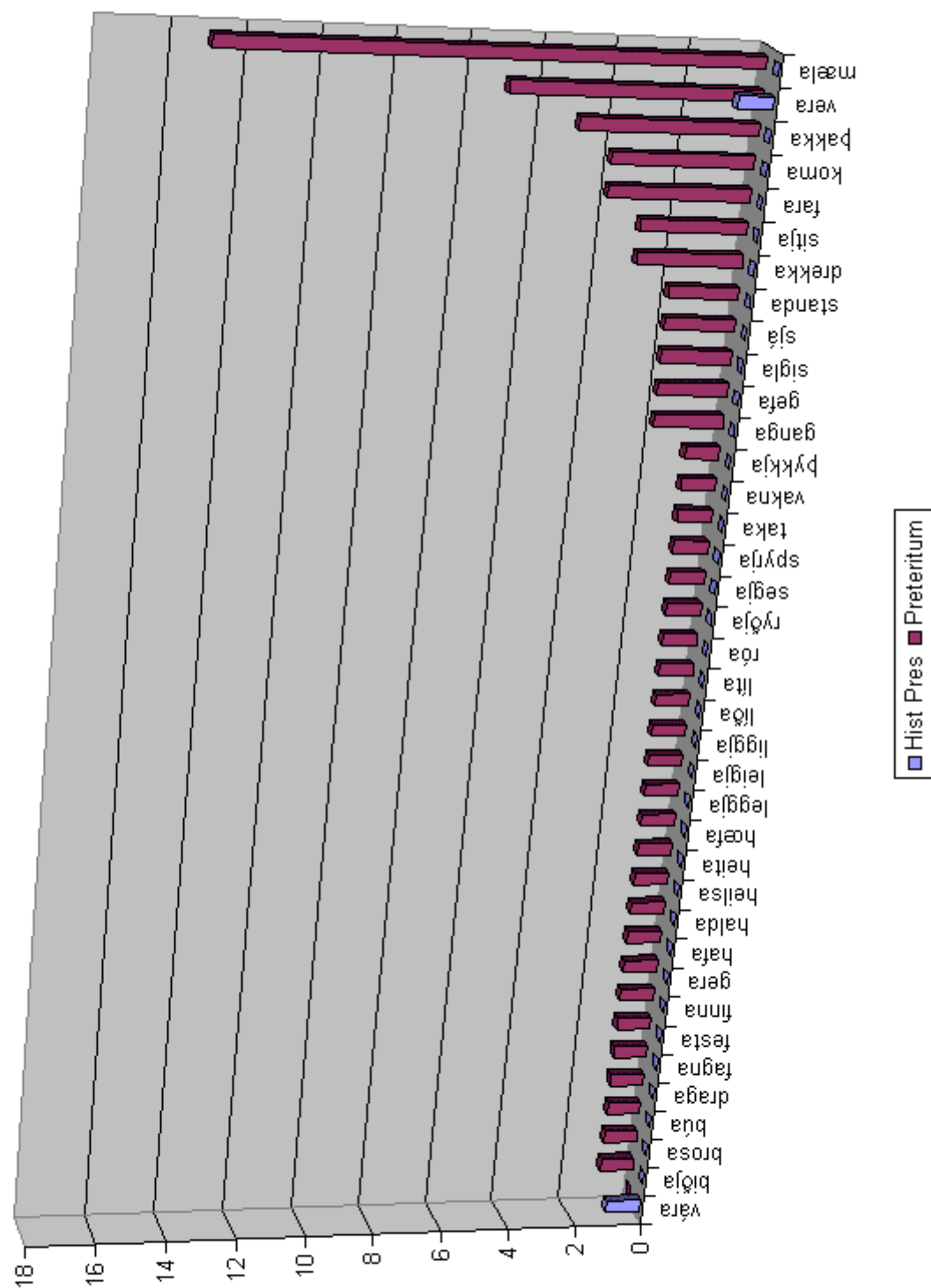

Fig. 10: Distibusjon H 09

7.3 Analyse av materialet fra Flateyjarbók

7.3.1 Prosentfordelinger

Som det framgår av tabellen under er historisk presens også godt representert i Flateyjarbók, til tross for at dette håndskriftet er yngst. Dette kan skyldes en større avhengighet med Morkinskinna-teksten enn det er for versjonene fra Hulda (jf. kapittel 4.4), men det kan like gjerne skyldes andre faktorer, som for eksempel endringer av stilistisk art. Korpuset måtte derfor hatt flere synkrone snitt om man skulle kunne sagt noe sikkert om dette.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Flateyjarbók 01	23	14,11	68	41,72	72	44,17	163
Flateyjarbók 09	16	15,38	37	35,57	51	49,05	104

Samlet ser fordelingen slik ut:

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Flateyjar. 01 & 09	39	14,61	105	39,32	123	46,07	267

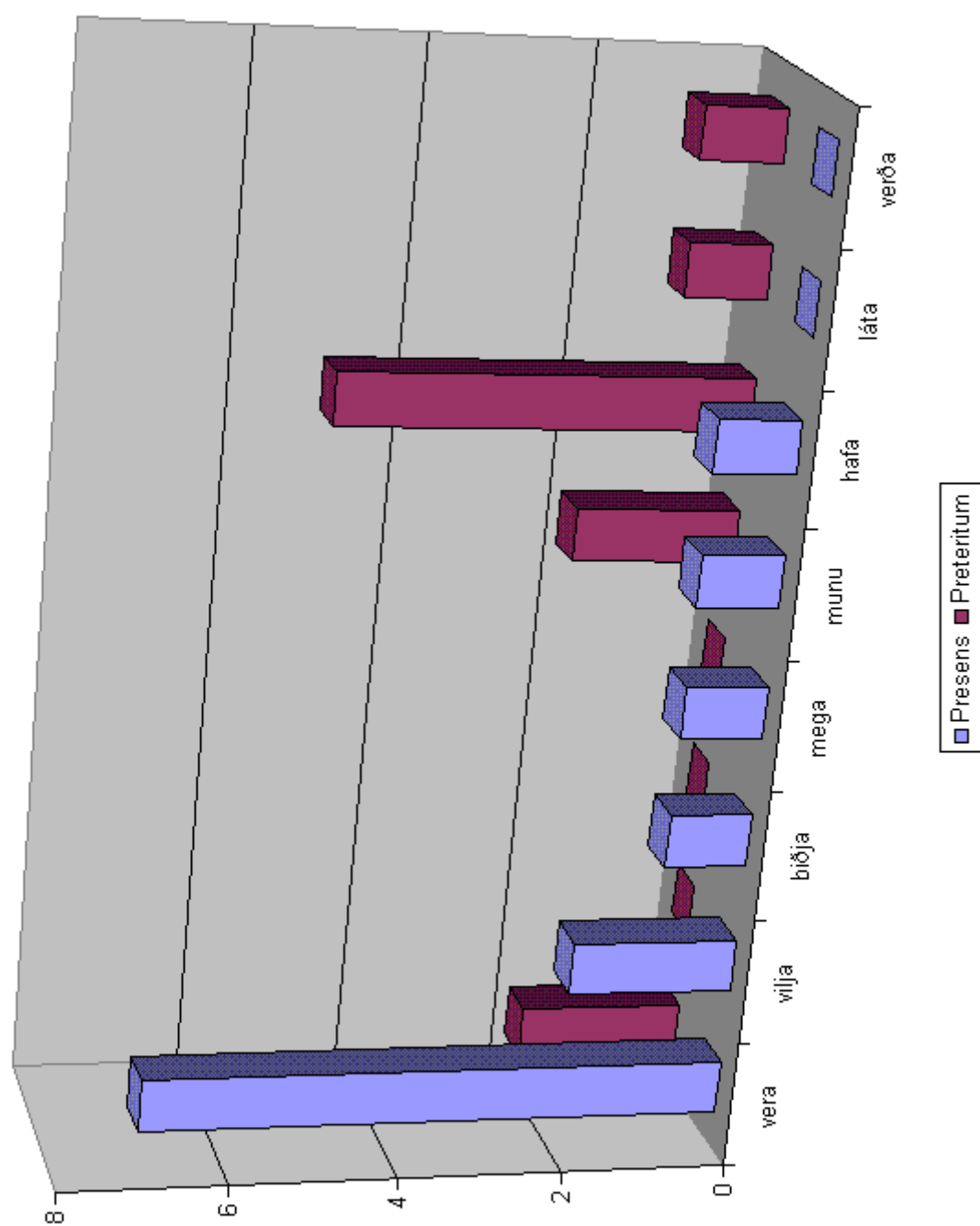
7.3.2 Perifrastiske konstruksjoner

I Flateyjarbók er det en høy andel av historisk presens, og følgelig finner vi også perifrastiske konstruksjoner med presens.

Tått 01	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Flateyjarbók	7	7
Tått 09	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Flateyjarbók	6	4

Det kan se ut til å være tilløp til et klarere mønster ved de perifrastiske konstruksjonene i Flateyjarbók, men fremdeles opptrer det ofte perifrastisk presens innimellom forekomster av historisk presens. De perifrastiske konstruksjonene er framstilt som *fig. 11*.

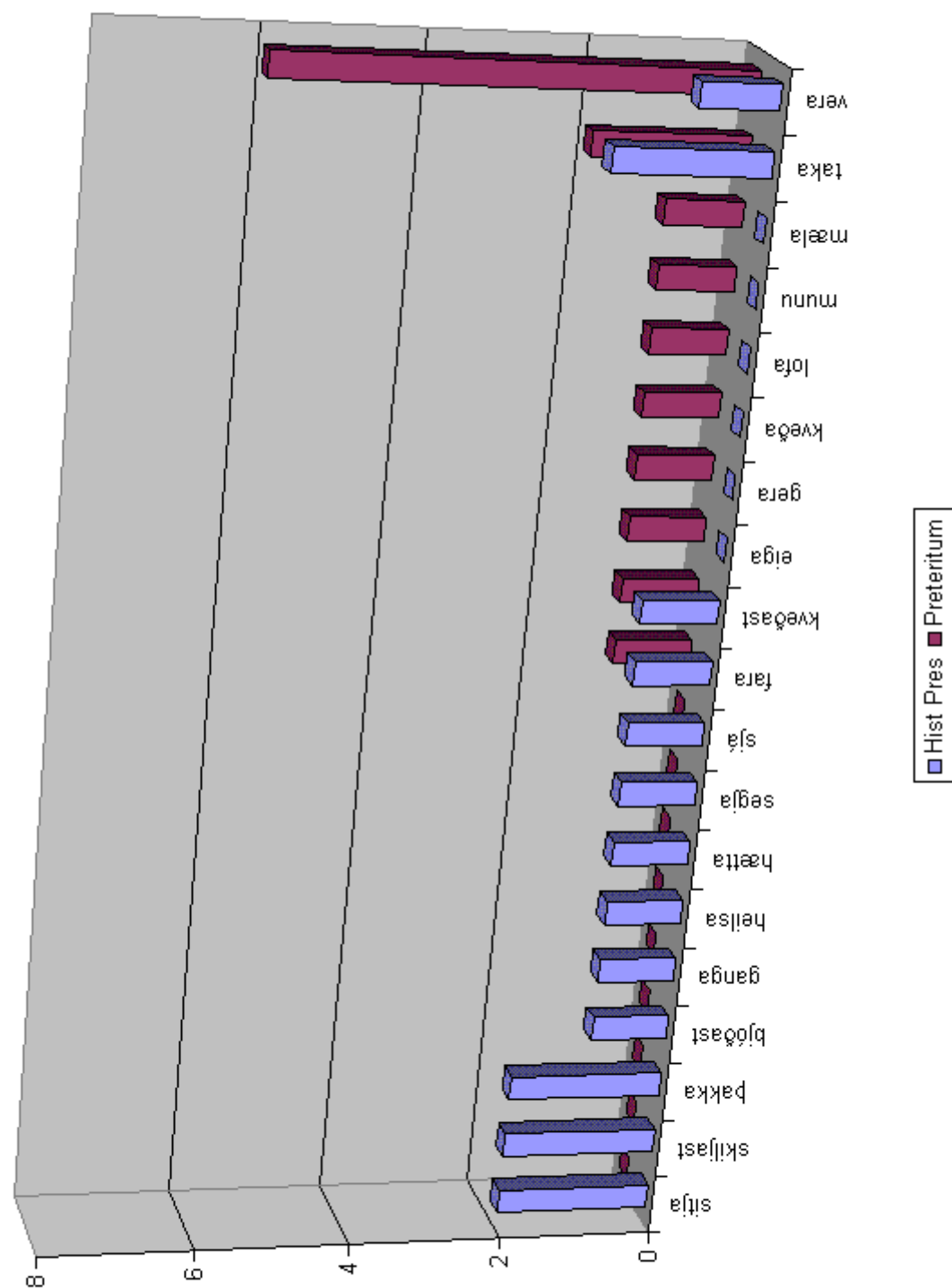
Fig. 11: Perifrastísk frá Flateyjarbók

7.3.3 Bryterne

I grafen *fig. 12* under, er bryterne fra Flateyjarbók samlet. Fordelingen er ikke helt uten problemer i forhold til hypotesen, f.eks. er vel *sitja* et nokså durativt verb, men stort sett viser grafen samme mønster som for Morkinskinna.

Fig. 12: Brytere Flatey 01 & 09

7.3.4 Reell og rettet fordeling

Enda en gang er de skårene som er identiske eller kun har én i differanse slettet, med tanke på å fjerne støyen og få fram et tydeligere mønster. Likevel vises først de reelle fordelingsgrafene, fulgt av den bearbejdede grafen. Tått 01 fra Flateyjarbók vises i *fig. 13a* og *13b*, mens tått 09 vises i *fig. 14a* og *14b*. Deretter er de rettete tabellene slått sammen i en tabell, *fig. 15*, hvor det ble fjernet verb med skårer som var for like. Således ble *ganga*, med skåren 2/2, slettet.

Fig. 13a: Distribusjon F 01

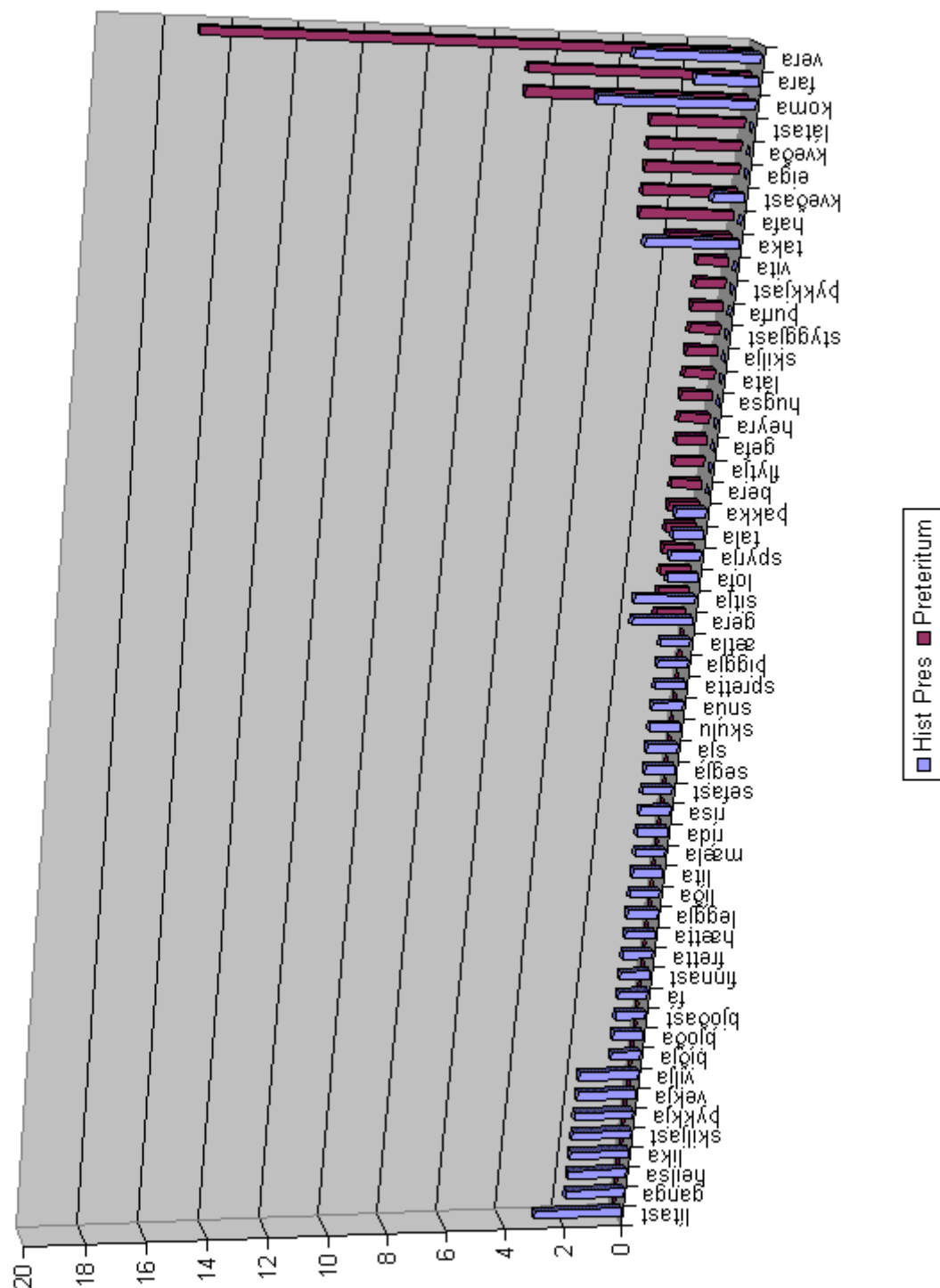

Fig. 13b: Rettet distr F 01

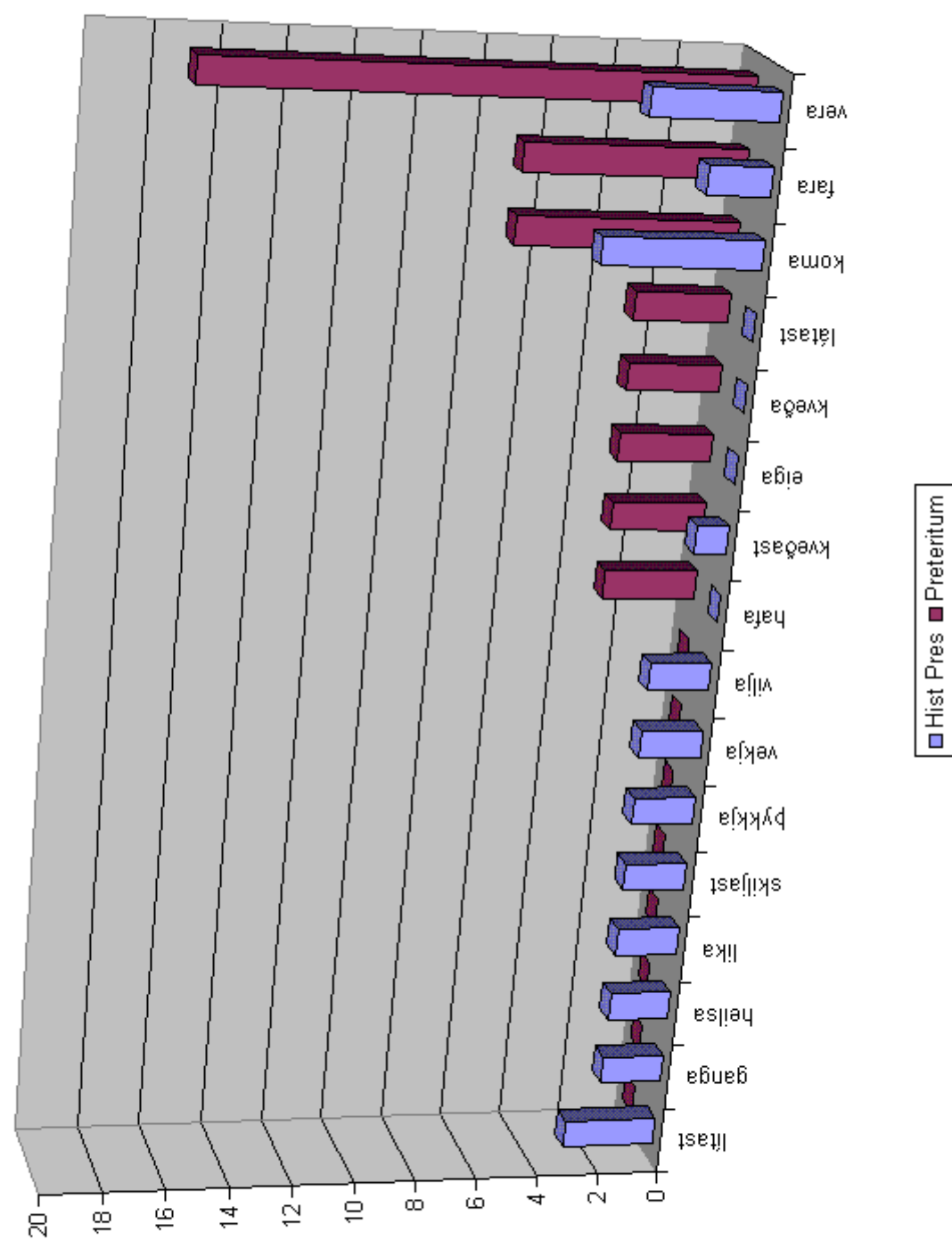

Fig. 14a: Distribusjon F 09

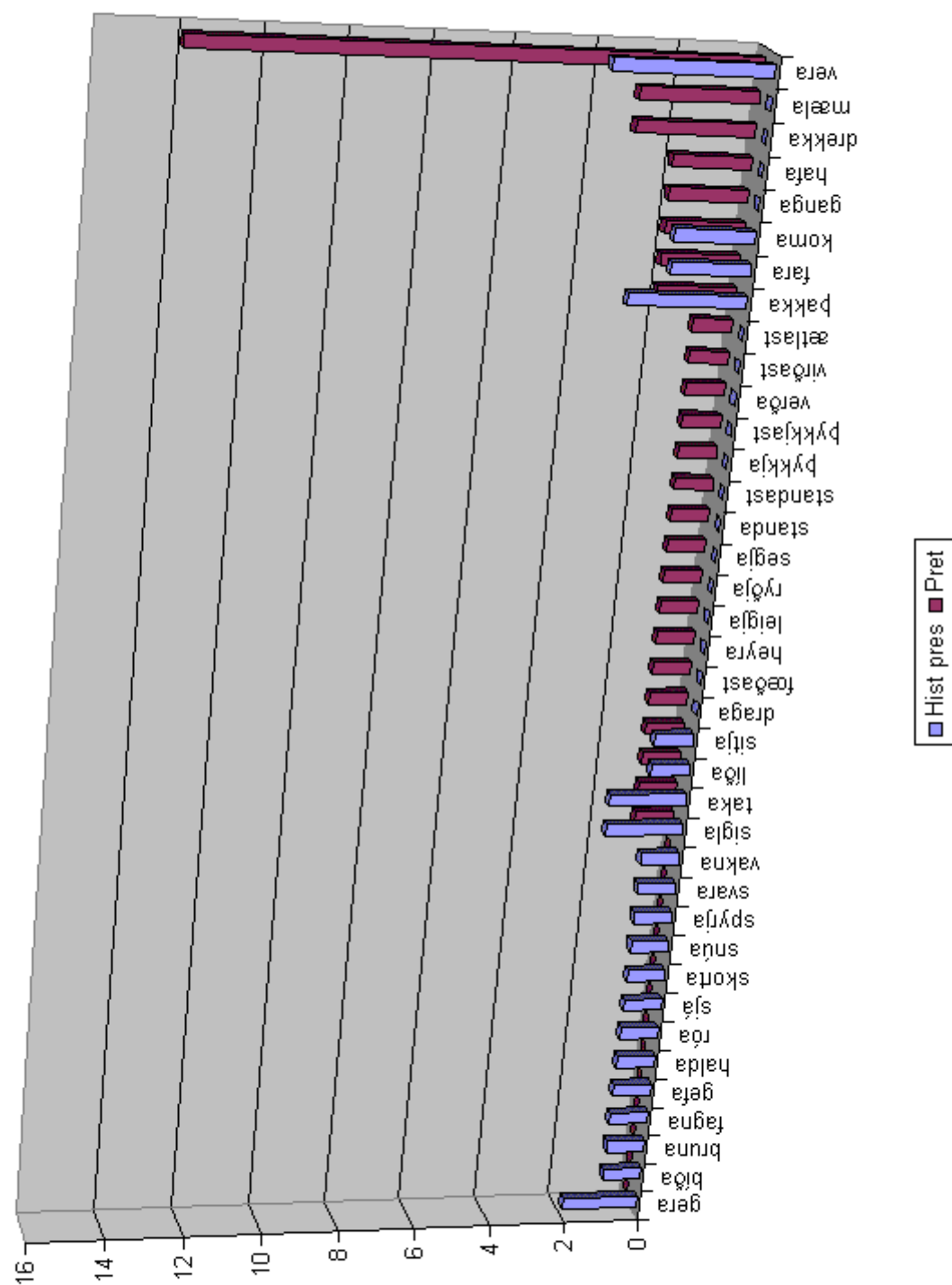

Fig. 14b: Rettet distr F 09

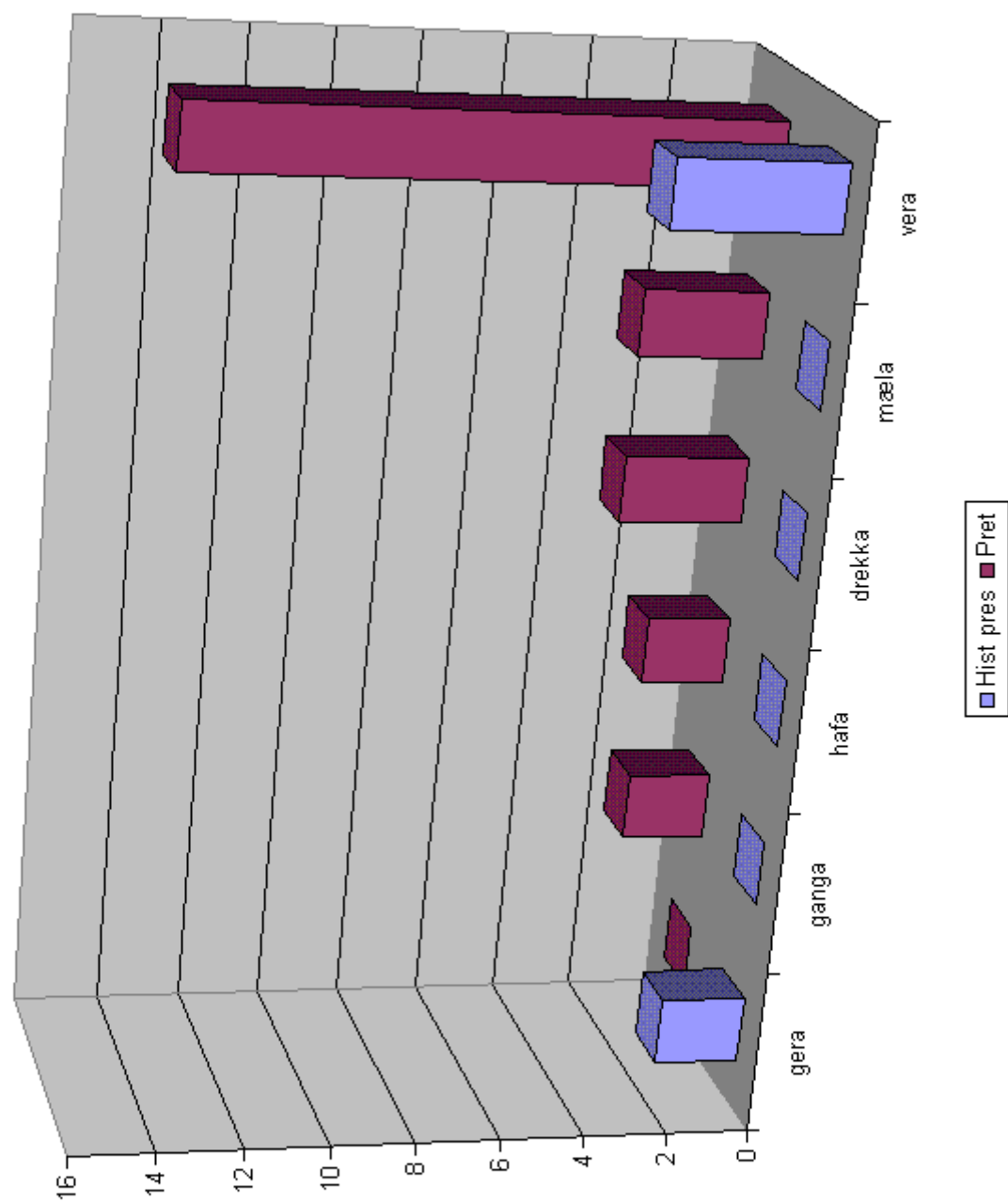
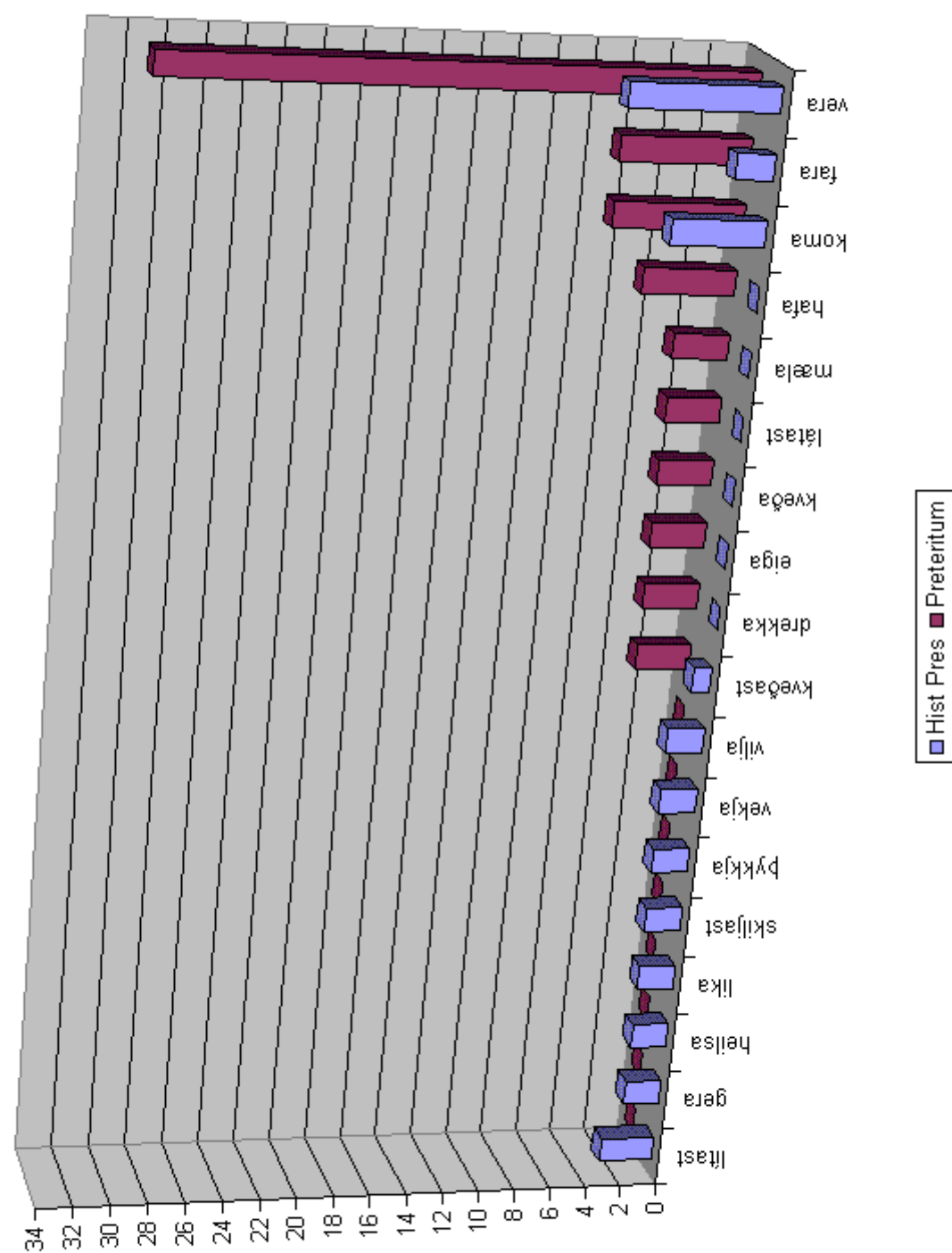

Fig. 15: Rettet distr for F 01-09

Selv om skårene for historisk presens for det enkelte verb er lave i Flateyjarbók, ser det ut til at det dannes et mønster, hvor historisk presens er benyttet ved verb som er ikke-durative. Det er viktig å huske at for Flateyjarbók er materialet kun halvparten så stort som materialet fra Morkinskinna. Skårene ville nok økt om forkortelsene hadde vært skrevet ut, men i Flateyjarbók er valget av hvilket tempus forkortelsene burde vært fordelt på mer usikker enn i Morkinskinna. Dette gjelder særlig forkortelsen <.s.> som samlet står 25 ganger og forkortelsen <.su.> som står 1 gang. Ved forkortelsen <.m.> som samlet står 13 ganger, er det en indikasjon i grafen på at *mæla* bør stå med preteritum.

8. Diakron analyse

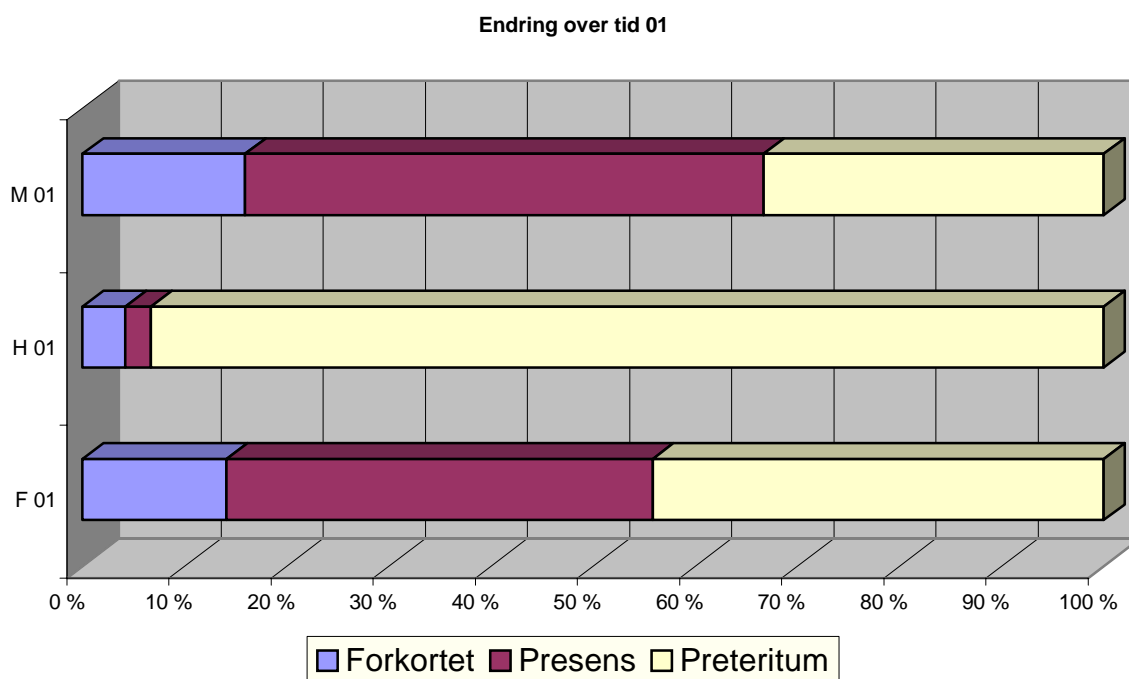
I denne delen stilles de ulike synkrone snittene mot hverandre, for å kunne fastslå likheter og ulikheter mellom dem.

8.1 Prosentfordelinger

Prosentfordelingene for tått 01 er som følger:

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Morkinskinna 01	21	15,91	67	50,76	44	33,33	132
Hulda 01	5	4,20	3	2,52	111	93,28	119
Flateyjarbók 01	23	14,11	68	41,72	72	44,17	163

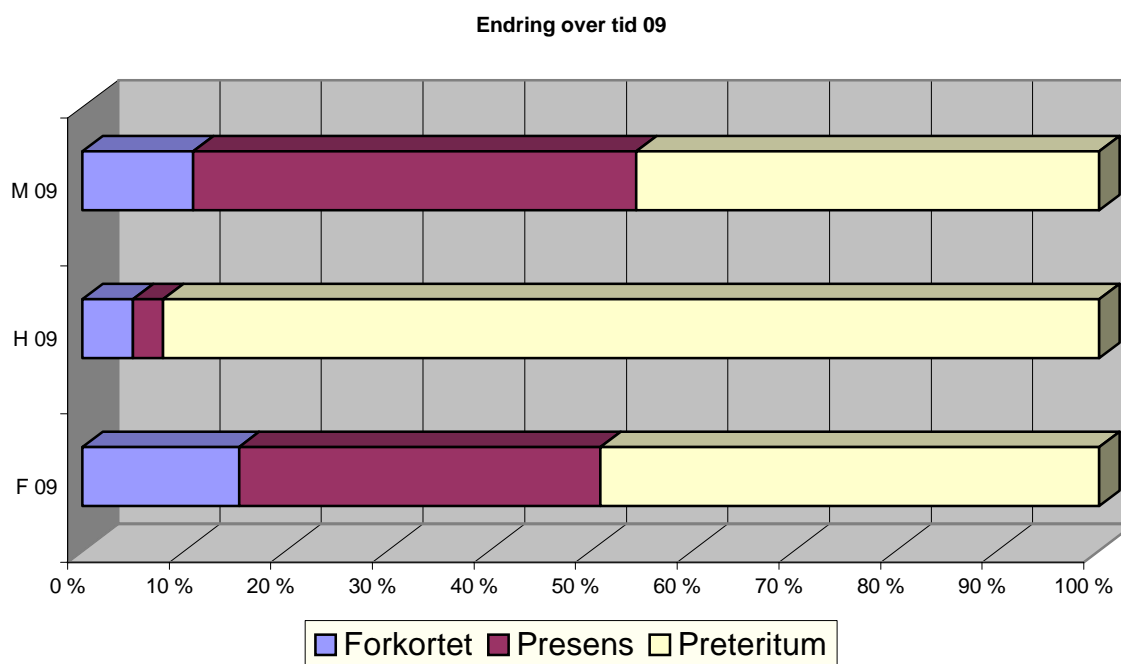
Samme tabell framstilt grafisk:

Prosentfordelingene for tått 09:

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Morkinskinna 09	11	10,89	44	43,56	46	45,55	101
Hulda 09	5	4,95	3	2,97	93	92,08	101
Flateyjarbók 09	16	15,38	37	35,57	51	49,05	104

Prosentfordelingene framstilt grafisk:

Som det framgår av tabellen under, synker den samlede andelen av presens i Flateyjarbók sett i forhold til Morkinskinna, mens andelen av forkortninger øker.

	Forkortet		Presens		Preteritum		Sum kode = 100 %
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Morkins. 01 & 09	32	13,73	111	47,64	90	38,63	233
Hulda 01 & 09	10	4,54	6	2,73	204	92,73	220
Flateyjar. 01 & 09	39	14,61	105	39,32	123	46,07	267

8.2 Perifrastiske konstruksjoner

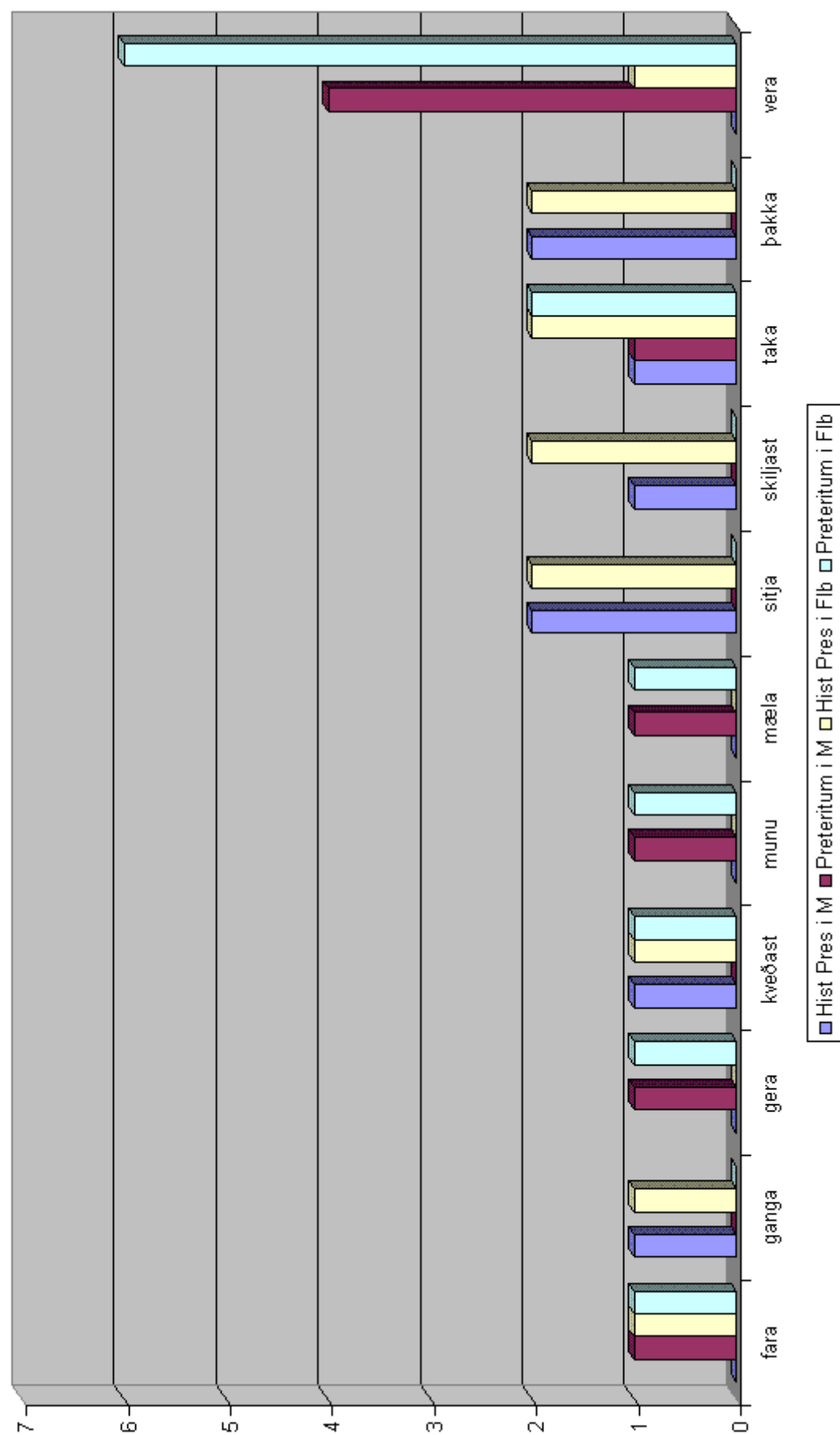
Som tidligere nevnt ser det ut til å være en sammenheng mellom mengden av historisk presens i tåtten og antallet perifrastiske konstruksjoner hvor det tempusbærende verbet står i presens. Antallet perifrastiske konstruksjoner i de ulike tættene og håndskriftene framgår av tabellen under.

Tått 01	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Morkinskinna	6	9
Hulda	0	11
Flateyjarbók	7	7
Tått 09	Perifrastisk presens	Perifrastisk preteritum
Morkinskinna	8	2
Hulda	0	17
Flateyjarbók	6	4

8.3 Bryterne

Om man slår sammen bryterne fra tått 01 og tått 09 i Morkinskinna, får man 14 forekomster av historisk presens mot 13 forekomster av preteritum. Disse forekomstene fordeler seg på 19 ulike verb. For de samme tættene fra Flateyjarbók er det samlet 17 forekomster av historisk presens og 16 forekomster av preteritum. Disse forekomstene fordeler seg også over 19 ulike verb, så noen av skårene på det enkelte verb er høyere enn skårene fra Morkinskinna. Men kun 11 av de 19 verbene som kan være brytere i begge håndskriftene, er identiske. Det vil si at $(8 \times 2) = 16$ verb ikke var felles. Disse ble også slettet, og eventuelle likheter og endringer i bryterne mellom håndskriftene kan leses av *fig. 16*. Siden preteritum er grunntempus, vil de verbene som klart følger dette ikke kunne bli klassifisert som brytere. Således står i begge håndskriftene *vera*, *mæla*, *munu* og *gera* med preteritum. Det som også kan leses av den grafiske framstillingen, er at i begge håndskriftene har *taka* like mange forekomster i historisk presens som i preteritum, og verbet passer derfor dårlig som bryter. De viktigste endringene i figuren er at i Morkinskinna står *fara* med preteritum, mens det i Flateyjarbók har blitt ambivalent med hensyn til tempus. Motsatt står *kveðast* i historisk presens i Morkinskinna, mens det er ambivalent i Flateyjarbók. De verbene som dermed kan klassifiseres som brytere i begge håndskriftene er *ganga*, *sitja*, *þakka* og trolig *skiljast*.

Fig. 16: Brytere fra M og Flb

9. Statistisk analyse

I denne avhandlingen kunne det ha vært nyttig å ta i bruk både data-analyser og statistiske metoder. **Data-analyse** går ut på å finne fram til en underliggende struktur som “gjemmer” seg i data fra en undersøkelse. **Statistikk** sier derimot noe om hvor pålitelige resultatene fra en undersøkelse er, basert på tilfeldighet og sannsynlighet. I denne avhandlingen blir to “like” tætter fra Morkinskinna, Hulda og Flateyjarbók sammenlignet, for å se om det er forskjeller i bruken av presens og preteritum *over tid*. Som en støtte i tolkningen av disse resultatene blir det benyttet statistiske analyser, dvs. ANOVA med repeterte målinger, for å si om det er signifikante forskjeller mellom bruken i de ulike håndskriftene.

Logikken som ligger til grunn for bruk av statistiske tester hviler på statistisk teori. Her er noen hovedbegreper som kan være til hjelp for å forstå hva det er som gjøres når man utfører en statistisk test:

1. Testens mål er å tillate deg til å ta avgjørelser om hvorvidt resultatene du har fått er reliable.
2. Det signifikansnivå du velger indikerer hvor trygg du ønsker å være for å kunne ta avgjørelsen. Et signifikansnivå på .05 forteller at du er 95 % sikker på reliabiliteten i dine funn, men at det fremdeles er 5 % sjanse for at du kan ha tatt feil.
3. Man har større sannsynlighet for å oppnå signifikante resultater når man har et stort utvalg, fordi store utvalg gir bedre estimater av f.eks. en populasjons sanne verdier. Dette kan også være en felle, ved f.eks. et svært stort N (= utvalg) vil selv trivielle forskjeller bli signifikante.
4. Det er mer sannsynlig at man oppnår signifikante resultater når forskjellene mellom gruppene er store og variansen innen gruppen er liten.

Logikken i signifikanstesting er å finne ut om to eller flere grupper er signifikant forskjellige fra hverandre. For å bruke en statistisk test må først H-0 og H-1 defineres. Også signifikansnivået må defineres. Med H-0 (ofte kalt null-hypotesen) menes en hypotese om at det f.eks. ikke vil være noen reelle forskjeller mellom gruppene og at forskjellene skyldes en tilfeldighet. H-1 er hypotesen om at det er reelle forskjeller mellom gruppene og at disse forskjellene skyldes mer enn en tilfeldighet. Det signifikansnivå man velger indikerer (som

tidligere nevnt) hvor trygg man ønsker å være med avgjørelsen. Et signifikant resultat vil altså si at sannsynligheten for at H_0 er sann er så liten at vi er villige til å beholde H_1 .

Man kan også falle i noen “feller” i forhold til signifikanstesting. En av de første er å blande sammen ordet signifikant med signifikans. Dette fordi signifikant her refererer til en statistisk sannsynlighet og *ikke* til innhold. Når vi oppnår et signifikant resultat, tar vi utgangspunkt i at det er så liten sannsynlighet for at nullhypotesen er sann, at vi er villige til å ta risikoen med å holde på H_1 . De to fellene man videre kan gå i er følgende:

1. Å feilaktig forkaste H_0 (type1-feil).
2. Ikke å forkaste H_0 , når den burde vert forkastet (type2-feil).

Et svært lavt signifikansnivå reduserer muligheten for type1-feil, men øker muligheten for type2-feil. Man bør altså ikke overlate til en signifikanstest å tenke for seg.

I denne avhandlingen vil det bli sett på om det er signifikante forskjeller i tempusbruk mellom de ulike håndskriftene. Det vil bli benyttet ANOVA, og herunder repeterte målinger. ANOVA er et engelsk akronym for “analysis of variance”. Dette er en klasse analysemetoder som sammen med designregler definerer hvordan man konstruerer eksperimenter i f.eks. biologisk psykologi. ANOVA med repeterte målinger er en analyse i to trinn. Først fjerner man all variansen, som skyldes at verbene innenfor et håndskrift har forskjellige skårer. Så regner man videre på residualene etter denne operasjonen, for å se på ulikheter mellom håndskriftene.

Oppsettet vi bruker i forhold til analysen i denne avhandlingen kan sees på som et eksperimentelt oppsett. De ulike håndskriftene sees på som ulike tider og en kan da benytte ANOVA med repeterte målinger. En må likevel stille spørsmål ved gyldigheten til denne typen analyser i forhold til dette materialet. En mulig feilkilde er f.eks. at analysen bare tar utgangspunkt i de verbene som forekommer i alle versjonene av tættene. Dermed må man utelate en betydelig mengde verb, som trolig er erstattet av andre verb i de seinere versjonene av tættene. Man kan også stille spørsmål ved nødvendigheten av å benytte statistikk på dette materialet, da raskårene er ganske tydelige. Det blir likevel valgt å kjøre analysen, for å vise hvordan man kan anvende statistiske analyser på dette råmaterialet og få en statistisk støtte for tolkningen som blir valgt.

9.1 Endring over tid

I tabellene for endring over tid er de perifrastiske konstruksjonene inkludert enten som presens- eller som preteritumsformer, siden de oppviser stort sett samme fordeling som historisk presens og fordi den generelle endringen ikke fokuserer på hvilke verb som tar historisk presens. Når verbene fra de tre versjonene av tått 01 samles, blir summen 73 ulike verb, hvorav 37 opptrer i alle de 3 versjonene, mens de resterende 36 opptrer i 1 eller 2 versjoner av tått 01. Når verbene fra de ulike versjonene av tått 09 samles, får vi på samme måte en sum på 56 verb, hvorav 27 opptrer i alle de 3 versjonene, de resterende 29 verbene er fra 1 eller 2 versjoner av tått 09. Siden det er en så stor andel av verbene som ikke er felles måtte man satt inn null-skårer for de verbene som ikke var felles. Slike null-skårer kunne virket inn på resultatet, derfor vil analysen kun benytte de verbene som er felles. Nedenfor følger selve utregningene, først for tått 01 i presens og preteritum, deretter følger utregningene for tått 09.

Ordliste:

SS = *Sum of Squares*

df = *Degrees of Freedom*

MS = *Mean Squares*

F = *F Ratio*

	M 01 m/perifra H 01 m/perifra F 01 m/perifra					
VERB	presens	presens	presens	Snitt	SS	SS total
bjóða	1	0	1	0,6666667	0,6666667	203,4234234
bjóðast	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
fara	2	0	2	1,3333333	2,6666667	SS Horisontal 148,9189189
finnast	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
ganga	1	0	2	1	2	
gera	2	0	2	1,3333333	2,6666667	
hafa	2	0	1	1	2	
heilsa	2	0	2	1,3333333	2,6666667	
koma	6	0	5	3,6666667	20,6666667	
kveðast	3	2	1	2	2	
láta	0	0	0	0	0	
látast	0	0	0	0	0	
leggja	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
líða	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
lítast	1	1	3	1,6666667	2,6666667	
lofa	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
munu	3	0	1	1,3333333	4,6666667	
mæla	3	0	1	1,3333333	4,6666667	
rísa	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
sefast	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
segja	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
sitja	2	0	2	1,3333333	2,6666667	
skiljast	2	0	2	1,3333333	2,6666667	
snúa	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
spretta	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
spyrja	3	0	1	1,3333333	4,6666667	
styggjast	0	0	0	0	0	
taka	2	0	3	1,6666667	4,6666667	
tala	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
þakka	0	0	1	0,3333333	0,6666667	
þiggja	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
þykkja	1	0	2	1	2	
vekja	2	0	2	1,3333333	2,6666667	
vera	6	0	8	4,6666667	34,6666667	
verða	0	0	0	0	0	
vilja	1	0	3	1,3333333	4,6666667	
ætla	1	0	1	0,6666667	0,6666667	
	58	3	58			
Snitt	1,567567568	0,081081081	1,567567568		115,33333	
SS	67,08108108	4,756756757	77,08108108		148,91892	

	SS	df	MS	F
Mellom verb	88,09009009	36		
Innen verb	115,3333333	74		
Håndskrift	54,5045045	2	27	32,257109
Residual	60,82882883	72	0,8	
Total	203,4234234	110		

	M 01 m/perifra	H 01 m/perifra	F 01 m/perifra			
VERB	Preteritum	Preteritum	Preteritum	Snitt	SS	SS total
bjóða	0	1	0	0,33333	0,6666667	793,963964
bjóðast	0	1	0	0,33333	0,6666667	
fara	3	7	7	5,66667	10,66667	SS Horisontal 756,2702703
finnast	0	1	0	0,33333	0,6666667	
ganga	1	3	0	1,33333	4,6666667	
gera	1	2	1	1,33333	0,6666667	
hafa	7	7	7	7	0	
heilsa	0	1	0	0,33333	0,6666667	
koma	4	6	7	5,66667	4,6666667	
kveðast	1	0	3	1,33333	4,6666667	
láta	1	3	1	1,66667	2,6666667	
látast	5	1	3	3	8	
leggja	0	1	0	0,33333	0,6666667	
líða	0	1	0	0,33333	0,6666667	
lítast	0	0	0	0	0	
lofa	1	2	1	1,33333	0,6666667	
munu	2	3	2	2,33333	0,6666667	
mæla	0	7	0	2,33333	32,66667	
rísa	0	1	0	0,33333	0,6666667	
sefast	0	1	0	0,33333	0,6666667	
segja	0	8	0	2,66667	42,66667	
sitja	1	2	1	1,33333	0,6666667	
skiljast	0	1	0	0,33333	0,6666667	
snúa	0	2	0	0,66667	2,6666667	
spretta	0	1	0	0,33333	0,6666667	
spyrja	0	3	1	1,33333	4,6666667	
styggjast	1	1	1	1	0	
taka	2	2	2	2	0	
tala	0	2	1	1	2	
þakka	1	1	1	1	0	
þiggja	0	1	0	0,33333	0,6666667	
þykkja	0	1	0	0,33333	0,6666667	
vekja	0	2	0	0,66667	2,6666667	
vera	7	12	17	12	50	
verða	1	1	1	1	0	
vilja	0	1	0	0,33333	0,6666667	
ætla	0	1	0	0,33333	0,6666667	
	39	91	57			
Snitt	1,054054054	2,459459459	1,540540541			
SS	123,8918919	249,1891892	383,1891892			

	SS	df	MS	F
Mellom verb	609,2972973	36		
Innen verb	184,6666667	74		
Håndskrift	37,69369369	2	18,8	9,2328062
Residual	146,972973	72	2,04	
Total	793,963964	110		

Verb	M 09 m/perifrast Presens	H 09 m/perifrast Presens	F 09 m/perifrast Presens	Snitt	SS	SS total
biðja	1	0	1	0,66667	0,6666667	117,4320988
draga	0	0	0	0	0	
drekka	0	0	0	0	0	SS Horisontal
fagna	1	0	1	0,66667	0,6666667	94,2962963
fara	3	0	2	1,66667	4,6666667	
ganga	0	0	0	0	0	
gefa	1	0	1	0,66667	0,6666667	
gera	2	0	2	1,33333	2,6666667	
hafa	0	0	0	0	0	
halda	1	0	1	0,66667	0,6666667	
koma	2	0	2	1,33333	2,6666667	
láta	1	0	0	0,33333	0,6666667	
leigja	0	0	0	0	0	
líða	1	0	1	0,66667	0,6666667	
mæla	2	0	0	0,66667	2,6666667	
róa	1	0	1	0,66667	0,6666667	
ryðja	0	0	0	0	0	
sigla	1	0	2	1	2	
sitja	1	0	1	0,66667	0,6666667	
sjá	2	0	1	1	2	
spyrja	1	0	1	0,66667	0,6666667	
standa	1	0	0	0,33333	0,6666667	
taka	1	0	2	1	2	
þakka	4	0	3	2,33333	8,6666667	
þykkja	0	0	0	0	0	
vakna	1	0	1	0,66667	0,6666667	
vera	5	1	7	4,33333	18,666667	
	33	1	30			
Snitt	1,222222222	0,037037037	1,111111111			
SS	38,66666667	0,962962963	54,66666667			
Count	27	27	27			

	SS	df	MS	F
Mellom verb	64,09876543	26		
Innen verb	53,33333333	54		
Håndskrift	23,13580247	2	11,6	19,919869
Residual	30,19753086	52	0,58	
Total	117,4320988	80		

Verb	M 09 m/perifrast Preteritum	H 09 m/perifrast Preteritum	F 09 m/perifrast Preteritum	Snitt	SS	SS total
biðja	0	2	0	0,6666667	2,6666667	974,691358
draga	1	1	1	1	0	
drekka	3	3	3	3	0	SS Horisontal
fagna	0	1	0	0,3333333	0,6666667	939,037037
fara	2	4	2	2,6666667	2,6666667	
ganga	2	2	2	2	0	
gefa	0	2	0	0,6666667	2,6666667	
gera	0	1	0	0,3333333	0,6666667	
hafa	1	4	3	2,6666667	4,6666667	
halda	0	1	0	0,3333333	0,6666667	
koma	1	4	2	2,3333333	4,6666667	
láta	0	2	1	1	2	
leigja	1	1	1	1	0	
líða	1	1	1	1	0	
mæla	13	15	3	10,333333	82,666667	
róa	0	1	0	0,3333333	0,6666667	
ryðja	1	1	1	1	0	
sigla	1	2	1	1,3333333	0,6666667	
sitja	0	3	1	1,3333333	4,6666667	
sjá	0	2	0	0,6666667	2,6666667	
spyrja	0	1	0	0,3333333	0,6666667	
standa	0	2	1	1	2	
taka	1	1	1	1	0	
þakka	1	5	2	2,6666667	8,6666667	
þykkja	1	1	1	1	0	
vakna	0	1	0	0,3333333	0,6666667	
vera	13	17	16	15,333333	8,6666667	
	43	81	43			
Snitt	1,592592593		3	1,592592593		
SS	296,5185185		402	240,5185185		
Count	27	27	27			

	SS	df	MS	F
Mellom verb	841,3580247	26		
Innen verb	133,3333333	54		
Håndskrift	35,65432099	2	17,8	9,4903943
Residual	97,67901235	52	1,88	
Total	974,691358	80		

9.1.2 Resultater og tolkning

Ut fra denne analysen viser tættene M 01, H 01 og F 01 signifikante forskjeller ($p < .001$) både for presens- og preteritumsforekomster (jf. tabeller i Pedhazur og Schmelkin 1991: 790-95). Det samme gjelder også tættene M 09, H 09, og F 09. Det er altså signifikante forskjeller i bruken av presens og preteritum mellom de ulike håndskriftene. Denne type analyse (F-test) er en test av en “generell effekt”, den forteller at det er forskjeller i tabellen, men ikke *hvor* forskjellene oppstår. For å teste forskjeller mellom grupper, etter at en har testet for en ‘overall’ signifikans kan en benytte ‘post-hoc’ sammenligninger. Dette kommer denne avhandlingen ikke inn på, men det kan være nyttig å se på diagram når en tolker resultatene. Diagram er en grafisk framstilling som viser de gjennomsnittlige forekomstene i de ulike håndskriftene. Ut fra disse diagrammene ser man at bruken av presens er markant lavere i Hulda enn de to andre håndskriftene, mens bruken av preteritum er klart hyppigere i denne. Dette mønsteret gjelder både for tått 09 og 01. Under kommer diagrammene for tått 01 som *fig. 17a* og *17b*, og for tått 09 som *fig. 18a* og *18b* (i disse diagrammene er 1=M, 2=H og 3=F).

Fig. 17a: Gjennomsnitt presens for tått 01

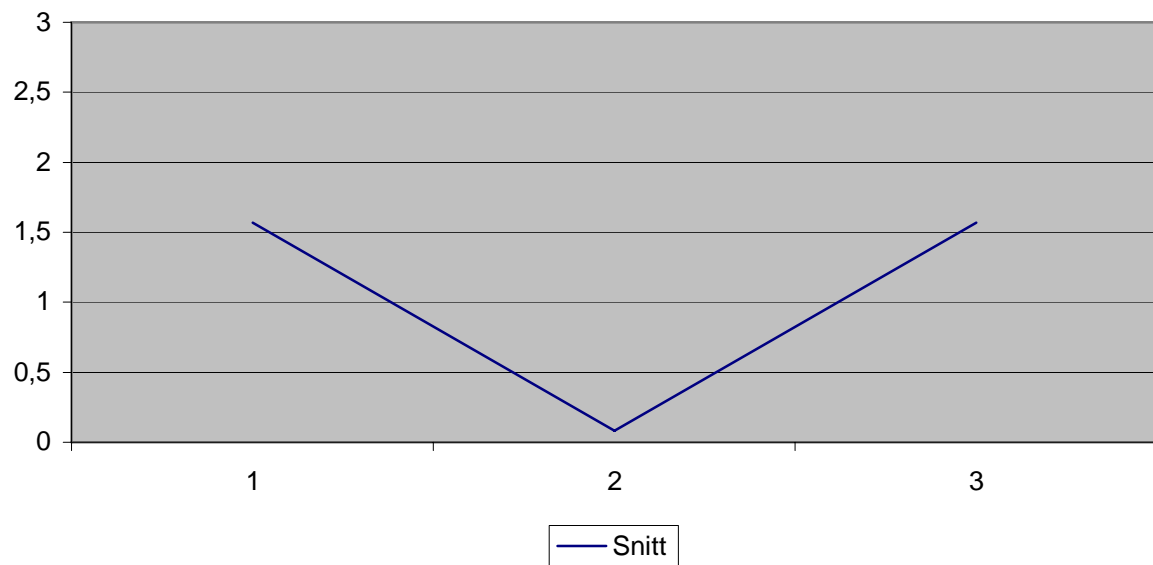

Fig. 17b: Gjennomsnitt pret tått 01

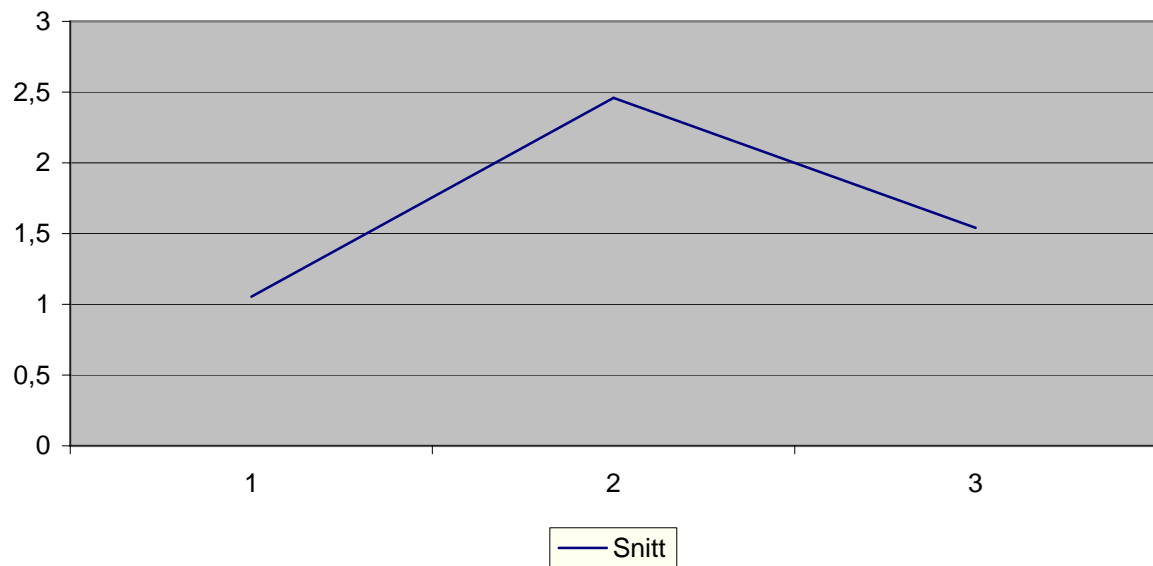

Fig. 18a: Gjennomsnitt presens 09

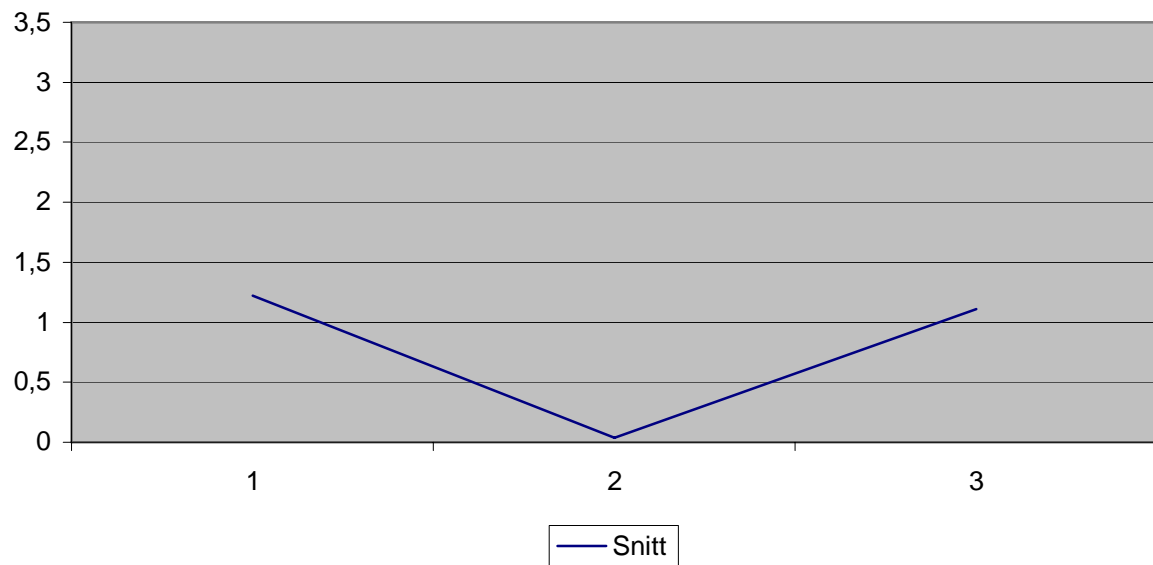
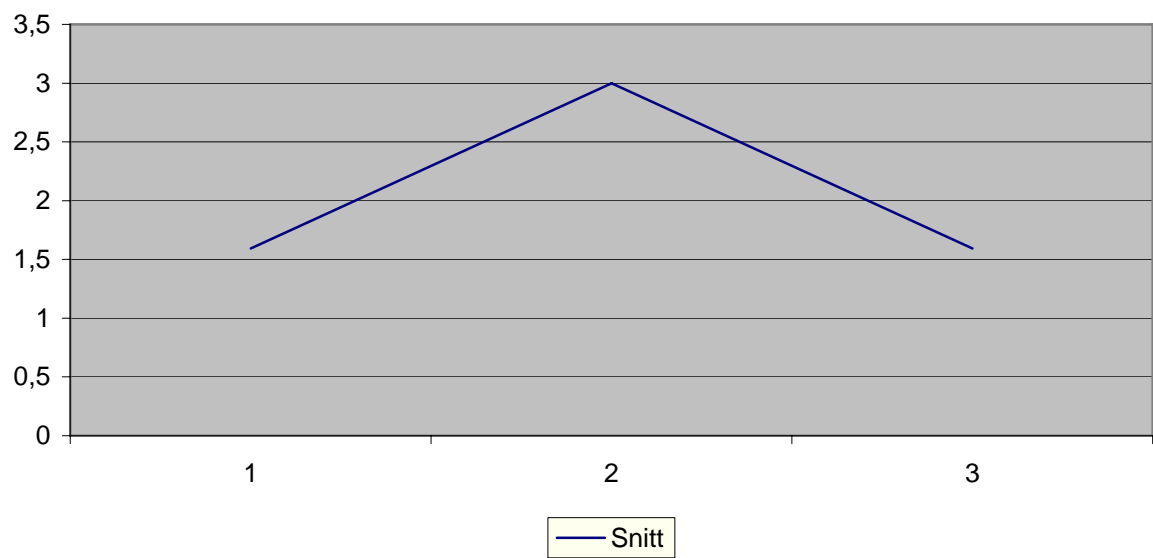

Fig. 18b: Gj.snitt preteritum 09

10. Avslutning

10.1 Hva kan egentlig leses ut av materialet?

I Morkinskinna stod disse verbene med historisk presens både som brytere og i den rettete distribusjonen; *biðja*, *fara*, *kveðast*, *segja*, *skiljast*, *svara* og *þakka*. I Flateyjarbók stod disse verbene med historisk presens både i den rettete distribusjonen og som brytere; *heilsa* og *skiljast*. Hvis de framsatte forutsetningene stemmer, som at bryterne viser mønsteret i bruken av historisk presens i konsentrert form og den rettete distribusjonen med fjerning av lave skårer også fjerner støy, så er i ytterste konsekvens *skiljast* den sikreste typiske forekomsten av historisk presens. Men underveis har nok uttallige barn blitt kastet ut med badevannet.

At det ikke har blitt et tydeligere mønster skyldes nok mer min mangel på kunnskap om en adekvat metode for å få det fram, enn fraværet av et mønster i materialet. Forhåpentlig har likevel gjennomgangen av resultatene vist at det finnes et mønster i bruken for de håndskriftene i korpuset hvor historisk presens benyttes. Historisk presens er dermed ikke tilfeldig strødd utover i tåtten, men følger visse regler. Men man trenger bare å se på en av fordelingsgrafene før retting for å se at materialet må inneholde en viss grad av smitte. Dette skal ikke forstås slik hen at mesteparten av forekomstene er smitte, men at noen er det. Andre forekomster er simpelthen ambivalente mellom to betydninger, dvs. at de alt etter kontekst kan tolkes i den ene eller andre retningen, slik som f.eks. *koma*. Det er heller ikke slik at **alle** de verbene som er ført opp i listene over brytere virkelig **er** brytere. Mange står bare i en slik posisjon i teksten, at de kan være brytere. Bryterne og 'rettingen' er således kun to ulike metoder å fjerne smitte og støy på. Det som er viktig, er at begge metodene gav så godt som samme resultat. Hvis man sammenholder *fig. 2* og *fig. 7*, vil man få en ganske god pekepinn på hvilke typer verb som står med historisk presens i Morkinskinna, på samme måte som *fig. 12* og *fig. 15*, skal vise det samme forholdet for Flateyjarbók.

Generelt har resultatene fra denne avhandlingen kun gyldighet for avhandlingens korpus. For å kunne si om resultatene fra tekstutvalget har gyldighet for hele håndskriftet eller resten av det norrøne tekstmaterialet, må man undersøke et større korpus og muligens flere litterære genrer. Man bør da ta i bruk andre analysemetoder, herunder data-analyser og statistiske metoder, for å lettere kunne avkrefte eller støtte denne avhandlingens resultater, og muligens

vil en form for multivariat analyse gi best resultat. Ut fra denne avhandlingens korpus alene kan det ikke trekkes noen sikre konklusjoner i forhold til mangelen på bruk av historisk presens i utsnittet fra Hulda. I Sprengers arbeid, som favner videre både i tekstmengde og i tid, er den fallende bruken av historisk presens i de yngre sagaene delvis grunnlag for hennes todeling av sagalitteraturen. Videre oppdaget Elisabet Veland at i *AM 325 VIII 1 4°* (datering 1300-1325) var historisk presens gjennomgående erstattet med preteritum (jf. kap. 3.1). *AM 325 VIII 1 4°* er et håndskrift som ligger ganske tett opptil Hulda i tid. Det er derfor trolig at det ikke er Hulda men Flateyjarbók, som er atypisk i et kronologisk perspektiv.

10.2 Forklaringer

Sprengers forklaringsmodeller baserer seg på subjektive og ikke-testbare kriterier. I de tidlige sagaene, med narrasjon i presens, skal preteritumsformene skyldes et ønske om å vektlegge det følgende eller være hentydninger til tapte eddastrofer. Mens i de seinere sagaene, med narrasjon i preteritum, skal presensformene signalisere “livlige steder”. Det synes å være en for stor grad av tilfeldighet i denne forklaringsmodellen, siden man må tolke inn dramatiske høydepunkt og viktige hendelser i materialet for å forklare tempusbruken. I denne avhandlingens korpus blir historisk presens vurdert fra en reint deskriptiv synsvinkel; formen blir enten benyttet eller ikke benyttet. Videre synes ikke de tilfellene hvor historisk presens benyttes å være koblet til den dramatiske oppbygningen. At bruken av historisk presens har blitt oppfattet som “dramatisk”, kan derfor ikke skyldes fortellingen eller tekstens oppbygning i seg selv, men bør heller søkes i den enkelte forekomstens semantiske innhold. Om en skriver ønsket å “dramatisere” en fortelling ville man vente at det ikke var noe mønster å finne for de verbene som stod med historisk presens. Forekomstene ville da være helt tilfeldige, men i avhandlingens korpus er det i hvert fall *tendenser* til et mønster.

Hvis en tekst har forekomst av historisk presens, så kan selve bruken være et “fortellerteknisk” grep eller valg, og jeg er således egentlig *ikke uenig* med de framsatte forklaringsmodellene. Det jeg derimot savner er en presisering av forklaringen, siden *fordelingen* av forekomstene ikke bør forklares på denne måten. En slik forklaring ville nok være å forutsette en for stor semantisk innsikt hos skriverne, siden vi må regne med at skriverens viten om semantisk innhold finnes i et mentalt leksikon, og dermed i hjernestrukturer som arbeider med ubevisste tankeprosesser. Det er derfor problematisk å

kalle historisk presens for et “fortellerteknisk” eller “dramatisk” grep, hvis man med det mener at skriveren også er seg bevisst reglene for bruken. Hvis det heller ikke er situasjonsstyrt, men typisk står med enkelte verb, så bør årsakene til bruken av presens for fortidige handlinger heller søkes forklart ved å undersøke hvordan ulike typer verb blir kodet i vårt mentale leksikon. Dette er et emne vi kan få innsikt i ved f.eks. studier av barnespråk.

I denne sammenhengen kan det være interessant å legge merke til at hvis historisk presens typisk står med punktuelle verb, så fyller historisk presens på norrønt noenlunde samme plass i verbalsystemet som asigmatisk aorist i indoeuropeisk (jf. kapittel 2.3). Men denne likheten i funksjon skal nok ikke søkes i analogier og lydendringer, siden perfektum og både sigmatisk og asigmatisk aorist skal ha gått til preteritum i germansk.

10.3 Muntlig eller skriftlig?

I en kvantitativ analyse som denne, blir spørsmålet om sagalitteraturens verdi som historisk kilde av liten betydning. Heller ikke hvorvidt sagaene, og herunder tættene, representerer en nærmest mekanisk nedtegnelse av muntlige epos eller om de er litterære verk skapt av en forfatter, synes å være av særlig betydning, når man undersøker forekomstene av historisk presens i en tekst. Det eneste argumentet for å trekke friprosa- og bokprosadebatten inn i denne avhandlingen må være, at hvordan man stiller seg til debatten er avgjørende for om bruken skal tolkes som et skriftlig eller et muntlig innslag. Men her er det fare for sirkelslutninger. Hvis man ser på sagaen eller tåtten som et i hovedsak litterært produkt, vil man også anse bruken av historisk presens som et litterært virkemiddel, og motsatt om man ser på sagaen eller tåtten som uttrykk for en muntlig tradisjon, så er det gitt at bruken må stamme fra muntlig språkbruk.

For denne avhandlingens korpus skal man regne med en suksesjon av skriftlige framstillinger forut for de overleverte håndskriftene. Således gir dette korpuset en føring på å se tekstene i en bokprosaistisk synsvinkel. Et annet punkt man bør merke seg er at det “muntlige” kun eksisterer som lydbølger fordelt over et visst tidsrom. Videre forsvinner også mye av informasjonen når en talesituasjon transkriberes til en tekstversjon, på grunn av ulikhetene mellom to medium som tale og tekst. Folkloristene mener likevel at de kan fange en muntlig

tradisjon, men når de tar opp sine “moderne myter”, gjør kontekst og opptaksutstyr til at de egentlig går inn i en slags forfatter-rolle. Jeg er likevel enig med Sprengers utsagn “Freiprosa und Buchprosa“, dvs. at begge perspektivene er verdifulle, men ikke hennes videre inndeling i muntlige og skriftlige sagatyper. Heller vil jeg tro at man i samme tekst ofte benyttet både muntlige kilder og avskrifter fra andre håndskrifter, på samme måte som en forteller i dag også kan hente sitt materiale fra ulike hold.

Hver gang en fortelling, som en saga, fortelles, skaper den ganske forskjellige mentale representasjoner hos de ulike tilhørerne, mye på samme måte som Morkinskinna, Hulda og Flateyjarbók er tre ulike representasjoner av samme tekst. I denne sammenhengen er det derfor uvesentlig hvordan den originale versjonen så ut. Ingenting skapes i et vakuum, og enhver fortelling vil inneholde elementer som enten ligner eller er identiske med elementer i andre fortellinger. Noen ganger er likheter sikkert framkommet selvstendig, mens andre ganger er det snakk om ulike typer av lån. En tekst kan også plukkes fra hverandre i en slik grad at man står igjen med nærmest atomiske komponenter eller scener, som man kan forsøke å finne forbilder for. Teoretisk sett kan man da konstruere stemmaer i det uendelige bakover, hvor man postulerer tapte skriftlige eller muntlige versjoner. Men jeg kan ikke se at dette egentlig gir noen klare svar. Hver gang en fortelling berettes, skapes den på nytt, og om den en gang blir talt mens den neste gang blir skrevet, så er det egentlig samme prosess. Men kun noen av de *skrevne* versjonene har overlevd, og det er dette må man forholde seg til.

Morkinskinna er et gammelt håndskrift, sett i forhold til andre bevarte norrøne håndskrifter. Likevel er dette et håndskrift som man forutsetter er et resultat av flere ledd med avskrifter og bearbeiding. Det mønsteret som trer fram for bruken av historisk presens i Morkinskinna kan derfor ha vært enda tydeligere i det opprinnelige håndskriftet. At det samme mønsteret også gjenfinnes i Flateyjarbók gjør denne antagelsen mer sannsynlig. Og at versjonene fra Hulda ikke har dette mønsteret, kan derfor skyldes en større grad av bearbeidelse mot gjeldende litterær smak i dette håndskriftet, noe som også finner støtte i *AM 325 VIII 1 4°*. Om denne tenkte utviklingslinjen har noe for seg, vil således historisk presens være et trekk som stammer fra den muntlige tradisjonen, eller i hvert fall fra den tidlige litterære fasen. Bruken kan derfor skyldes en nærmest mekanisk nedskrivning av en muntlig tradisjon, men kan like gjerne skyldes et **intensjonelt** talemålsnært skriftlig uttrykk. Bruken trenger således ikke ha noe med opphavet å gjøre, men kan skyldes at litterære smaksforhold seinere drev en mer utstrakt sensur av naturlige uttrykksmåter enn i en tidlig fase.

11. Sammendrag

I det følgende gis en kort oppsummering av hovedfagsavhandlingen “Historisk presens i et utvalg islandske tætter” av Terje Torgilstveit, høsten 2001.

Mange språk benytter presens historisk, dvs. at en presensform brukes i stedet for en fortidsform når man beskriver en handling som ligger i fortiden. Historisk presens benyttes også på norrønt, men det ser ut til å være genrebestemte forskjeller i hyppigheten av bruken. Således er det få forekomster i poesi, mens historisk presens er relativt hyppig i narrativ prosa som f.eks. tætter og sagaer.

Et sentralt arbeid om bruken av historisk presens i norrøn prosa er Ulrike Sprengers “Praesens historicum und Praeteritum in der altisländischen Saga” fra 1951. Hun fant at i de eldste sagaene var det en overvekt av historisk presens, mens i de yngre var det en overvekt av preteritumsformer, noe som gjorde at hun delte sagaene i to typer. En tidlig form, som er basert på muntlig fortelling og en yngre, skriftbasert type. I de eldre sagaene er historisk presens det narrative tempus, mens i de yngre sagaene blir historisk presens benyttet “an lebhaften Stellen und besonders bei den Gesprächsszenen” (Sprenger 1951: 82).

Tradisjonelt er bruken oftest forklart som et “fortellerteknisk grep”, dvs. at fortelleren ved å benytte historisk presens søker å framkaller visse responser hos tilhørerne eller leserne, og da særlig en følelse av at den fortidige handlingen foregår samtidig med fortellingssituasjonen. Et av målene for avhandlingen var å undersøke om det kan finnes en annen forklaring, og i denne avhandlingens korpus blir det derfor undersøkt om historisk presens er særskilt benyttet ved punktuelle verb.

Avhandlingens korpus er 8 tætter, som er hentet fra Morkinskinna, Hulda og den yngre delen av Flateyjarbók. Disse åtte tættene ble skannet, korrekturlest og kodet. Den systematiske gjennomgangen av materialet viste tendenser til, selv om korpuset ikke er stort nok til å trekke sikre slutninger, at for de håndskriftene hvor historisk presens blir benyttet finnes det også en semantisk bestemt fordeling av historisk presens og preteritum. Tempusdistribusjonen kan

generelt beskrives slik at verb med det semantiske trekket [- durativ] står i historisk presens, mens verb med det semantiske trekket [+ durativ] står i preteritum.

Det som ble funnet med større sikkerhet er at det er signifikante forskjeller i tempusbruk mellom de ulike håndskriftene. Andelen av historisk presens var høy i Morkinskinna, fra omkring 1275, mens det knapt fantes eksempler i Hulda, som dateres mellom 1350 og 1375. I Flateyjarbók, den undersøkte delen fra slutten av 1400-tallet, er også andelen av historisk presens høy. Fra bl.a. Ulrike Sprengers arbeid kan man slutte at andelen av historisk presens i Flateyjarbók er for høy i et kronologisk perspektiv. Det ble også funnet at det var et samsvar mellom antallet forekomster av historisk presens og andelen av perifrastiske konstruksjoner i presens i tekstene.

12. Litteraturliste

- Auwera, Johan van der og König, Ekkehard (eds.). 1994. *The Germanic Languages*. I serie: Routledge language family descriptions. London: Routledge.
- Budal, Ingvil Brügger. 2001. *Omsetjing frå gammalfransk til gammalnorsk. Ein samanliknande studie av Guigemar i Lais og Guiamar i Strengleikar*. Hovudfagsavhandling. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Casparis, Christian Paul. 1975. *Tense Without Time : The Present Tense in Narration*. I serie: Schweizer Anglistische Arbeiten / Swiss Studies in English ; 84. Bern: Francke.
- Chase, Wayland Johnson. 1926. *The Ars Minor of Donatus*. Madison: University of Wisconsin Studies in the Social Sciences and History (No. 11).
- Chaucer, Geoffrey. 1958 (1976). *Canterbury Tales*. Edited by A. C. Cawley. I serie: Everyman's library ; 307. London.
- Croft, William. 1990. *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Den Arnamagnæanske Kommission. 1989. *Ordbog over det norrøne prosasprog, registerbind*. København: Den Arnamagnæanske Kommission.
- *Diplomatarium Norvegicum*. 1847-1997. Oslo: Riksarkivet.
- Dyvik, Helge. 1980. Har gammelnorsk passiv? I serie: *The Nordic Languages and Modern Linguistics*. s. 81-107. Edited by Even Hovdhaugen. Oslo · Bergen · Tromsø: Universitetsforlaget.
- Finnur Jónsson. 1930. *[Flateyjarbók] Codex Flateyensis : MS. no. 1005 fol. in the old royal collection in The Royal Library of Copenhagen / with an introduction by Finnur Jónsson*. I serie: Corpus codicum Islandicorum medii aevi / edited by Ejnar Munksgaard. Copenhagen: Levin & Munksgaard.
- Finnur Jónsson. 1932. *Morkinskinna*. I serie: Skrifter / Samfund til Udgivelse af Gammel Nordisk Litteratur ; 53. København: J. Jørgensen.
- Guðbrandur Vigfússon og Unger, C. R. 1860-68. *Flateyjarbók III*. Christiania: Malling.
- Haugen, Odd Einar. 1993. *Grunnbok i norrønt språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Herchenbach, Hugo. 1911 (1970). *Das Praesens historicum im Mittelhochdeutschen*. I serie: Palaestra ; 104. Berlin. Optrykk; New York: Johnson repr.corp.
- Hewson, John og Bubenik, Vit. 1997. *Tense and Aspect in Indo-European languages : Theory, typology, diacrony*. I serie: CILT 145. Amsterdam: J. Benjamins.

- Hødnebo, Finn (norsk redaktør). *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid*. 1956-1978. 22 bind. Presidium for Norge: Anders Bugge ... [et al.]. Oslo: Gyldendal.
- Iversen, Ragnvald. 1990 (1. utg. 1923). *Norrøn grammatikk*. 7. utgave, 3. opplag. Oslo: Tano.
- Jespersen, Otto. 1914. *Tid og Tempus ; fortsatte logisk-grammatiske studier*. I serie: Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger ; 1914:5-6. København.
- Kolbrún Haraldsdóttir. 2000. Innhald og komposisjon i Flateyjarbók. I serie: *Nordica Bergensia 23*2000* (Temahefte om islandsk språk og litteratur). s. 93-115. Red. Else Mundal.
- Louis-Jensen, Jonna. 1970. s. 141-158. Et forlæg til Flateyjarbók? Fragmenterne AM 325 IV β og XI, 3 4to. I serie: *Bibliotheca Arnamagnæana*, bd. 30, *Opuscula*, bd. 4. Ed.: Jón Helgason. København: Munksgaard.
- Louis-Jensen, Jonna. 1977. Kongesagastudier. Kompilasjonen Hulda-Hrokkinskinna. I serie: *Bibliotheca Arnamagnæana*, bd. 32. København: C. A. Reitzels Boghandel A/S.
- Louis-Jensen, Jonna. *Hulda*. Ed. AM, ser. A : vol. 11. Upublisert.
- Mortensen, Lars Boje et al. 2000. *Ars minor, oversat til skandinavisk*. Stensil. Universitetet i Bergen.
- Mundal, Else. 1977. *Sagadebatt*. Oslo · Bergen · Tromsø: Universitetsforlaget.
- Nielsen, Hans Frede. 1979. *De germanske sprog : Baggrund og guppering*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Norræna Fornfræða Félags. 1825-1837. *Fornmanna sögur : eptir gömlum handritum*, bind 6 (av 12). Kaupmannahöfn.
- NRG = Faarlund, Jan Terje , Lie, Svein og Vannebo, Kjell Ivar. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nygaard, Marius. 1905. *Norrøn syntax*. Kristiania: Aschehoug.
- Olsen, Magnus et al. 1902—. *Norges Indskrifter med de yngre Runer / Norges innskrifter med de yngre runer*. Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.
- Paul, Hermann. 1969. *Mittelhochdeutsche Grammatik*. 20. Auflage von Hugo Moser und Ingeborg Schröbler. I serie: Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. A, Hauptreihe ; 2. Tübingen: Niemeyer.
- Pedhazur, Elazar J. og Schmelkin, Liora Pedhazur. 1991. *Measurement, Design, and Analysis : An Integrated Approach*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

- Pulsiano, Phillip (ed.). 1993. *Medieval Scandinavia : an encyclopedia*. New York: Garland.
- Quirk, Randolph og Wrenn, C. L. 1955 (Reprint 1996). *An Old English Grammar*. London: Routledge.
- Saeed, John I. 1997. *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Sjöstrand, Nils. 1953 (1989). *Ny latinsk grammatik*. Svenska klassikerförbundet. Originalutg. Lund: Gleerups förlag. Opptrykk; Reprocentralen HSC, 1989.
- Sprenger, Ulrike. 1951. *Praesens historicum und Praeteritum in der altisländischen Saga: Ein Beitrag zur Frage Freiprosa-Buchprosa*. Basel: Benno Schwabe & Co.
- Szemerényi, Oswald J. L. 1996. *Introduction to Indo-European Linguistics*. Translated from: Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft, 4th revised edition, 1990. London: Clarendon Press.
- Ulset, Tor. 1978. *Utvalgte þættir fra Morkinskinna*. Oslo: Dreyers Forlag.
- Veland, Elisabet. 1997. Diplomatarisk utgåve av AM 325 VIII 1 4°. I serie: *Nordica Bergensia 14*1997* (Temahefte i norrøn filologi). s. 149-188. Red. Gunnstein Akselberg.

13. Appendiks

13.1 Framstilling av tekstforløpet

Nedenfor er det gjort et forsøk på en framstilling av tekstforløpet i tått 01 fra Morkinskinna, med henblikk på skiftene mellom historisk presens og preteritum. Hver <H>, <PH>, <P> osv. står for én forekomst. Tallene angir derimot hvor mange ord det er mellom de markerte forekomstene, og slik vises det som ikke ble kodet. Høye tall tilsvarende lengre sekvenser med direkte tale.

Tegnforklaring:

H = historisk presens

PH = perifrast presens

P = preteritum

PP = perifrast preteritum

F = forkortet verb

Tall = antall ord mellom forekomstene

Sekvens:

4 **PH** 6 **P** 5 **P** 9 **PP** 2 **PP** 3 **P** 3 **PP** 3 **P** 6 **P** 3 **P** 9 **P** 5 **PP** 1 **P** 8
H 3 **P** 10 **H** 5 **PP** 1 **P** 8 **P** 7 **P** 5 **H** 8 **P** 8 **H** 4 **P** 3 **H** 4 **P** 4 **P** 8 **P**
8 **P** 7 **P** 6 **P** 10 **H** 7 **H** 3 **H** 1 **H** 4 **H** 9 **PH** 2 **H** 3 **H** 2 **H** 2 **H** 4
H 1 **H** 2 **H** 6 **F** 3 **P** 6 **F** 13 **F** 20 **F** 2 **H** 4 **P** 5 **P** 2 **H** 1 **PP** **F** 6
H 3 **H** 3 **H** 2 **H** 3 **H** 2 **P** 2 **P** 4 **H** 5 **H** **F** 3 **PP** 2 **PP** 3 **F** **H** 3 **H**
F 6 **F** 23 **H** 4 **P** 3 **H** 10 **H** 2 **H** 6 **H** 5 **P** 7 **PH** 7 **H** 3 **H** 4 **PH** 2
P 9 **F** 2 **PH** 3 **F** 8 **P** 6 **F** 5 **PH** 3 **F** 15 **H** 8 **P** 3 **P** 5 **P** 6 **PP** 3 **F**
3 **P** 10 **P** **H** 3 **H** 63 **H** 4 **H** 3 **H** 3 **H** 5 **H** 9 **H** 7 **P** 5 **H** 4 **F** 5 **F**
14 **H** 3 **H** 5 **H** 1 **H** 5 **H** 7 **H** 4 **H** 5 **H** 3 **H** 4 **F** 10 **F** 6 **F** 17 **F**
150 **H** 4 **H** 4 **H** 5 **H** 5 **H** 5 **F** 19 **H** 4 **H** 4

13.2 Tekstene

Tekstene ble skannet inn fra en utgave og korrekturlest mot denne. Deretter ble en utskrift av teksten korrigert mot en annen utgave hvor utsagnsverb ikke var oppløst (jf. kap. 4.2). Det må bemerkes at fokus for avhandlingens arbeid med tekstene ikke har vært på tekstens utseende eller nivå, men på dens brukbarhet til hurtig koding.

Morkinskinnteksten er som tidligere nevnt etter Tor Ulsets utgave, og utsagnsverbene ble sjekket mot Finnur Jónssons utgave fra 1932. Huldatekstens grunnlag er “Fornmanna sögur : eptir gömlum handritum, bind 6”, men siden ortografien i denne utgaven er ganske særegen, spesielt i aksentbruk, er ortografien lagt nærmere Jonna Louis-Jensens upubliserte Hulda-utgave, som også var den utgaven forkortelsene ble satt inn etter. Side- og linjeskift følger likevel *Fornmanna sögur*-utgaven. For utdraget fra Flateyjarbók er grunnlaget utgaven til Vigfússon og Unger, men utsagnsverb er sjekket mot faksimileutgaven fra 1930.

Ellers er lengre lakuner utelatt, mens mindre lakuner er markert med; (...) og er ikke inkludert i ordtelling eller koding. I tekstene fra Flateyjarbók, og til en viss grad tekstene fra Hulda, er det fra min side utført en skjønnsmessig vurdering om hva som skal tolkes som direkte tale, markert som; “...”.

13.2.1 Morkinskinna, tátt 01

-Side 1-

Frá Þorsteini Hallzsyni

Svá er sagt, at eitt sinni, er Þorsteinn Hallzson kom ór kaupferð af Dyflinni, ok var þat ekki at konungs vilja né leyfi, er hann hafði farit. Svá ok hófðu þeir eigi goldit landaura, er gjaldkerinn átti at heimta, ok heimt hafði hann, en Þorsteinn lézk eigi skyldr at gjalda, er hann var konungs hirðmaðr. Ok þóttisk heimilt eiga ok um þá .xiiii. menn, er honum fylgðu, at gefa upp gjaldit, ok varð fyrir því eigi fast eptir gengit. Hann fór út um sumarit ok til bús síns.

Konungr spyr þetta allt ok lézk veitt myndu hafa Þorsteini sjálfum landaura, en eigi mǫnnum hans.

Kvezk ok ekki muna, at hann hefði því heitit, en kvazk sér hitt þykkja þó meira vert, er hann tók Dyflinnar (ferð) á sik, svá at hann hafði ekki konungs leyfi til. Ok gerir nú Magnús konungr Þorstein fyrir þetta útlagan ok lézk svá skulu leiða qðrum lagabrotit, þó at mikils sé verðir.

Ok annat sumar kom Þorsteinn útan ok hefir stóðhross ágæta góð. Ok kómu norðr í Þrándheim ok stygðusk menn nú við Þorstein fyrir sakir ummæla konungs. Sat hann einn í herbergi með sínum mǫnnum. Stóðhrossin vǫru í haga fyrir ofan bæinn á Íluvǫllum, fór Þorsteinn þangat til at sjá.

Þeir vǫru þá í böenum feðgar, Einarr ok Einriði. Ok einn dag gengr Einarr um bæinn ok út á Íluvǫllu. Kǫmr

-Side 2-

at hrossunum ok sér ok lofar mjök. Ok er þeir ætla brot at snúa ok ræða um með sér, hverr eiga myni hrossin, þá kǫmr Þorsteinn at ok heilsar Einari ok spyr, ef honum þykki góð hrossin, en hann svarar ok kvezk vel á lítask.

„Þá vil ek, at þú þiggir”, s. Þorsteinn.

En Einarr lézk eigi þiggja vilja.

„Þat veit ek”, s. Þorsteinn, „at þú munt þiggja gjafar at slíkum svá mǫnnum”.

„Satt er þat”, s. Einarr, „en mikit liggr nú á þínu máli, ok berjum vér nú þar augum í”.

„Svá verðr þá at vera”, s. Þorsteinn, ok skiljask nú.

Ok litlu síðarr gekk Einriði at sjá hrossin ok lofaði mjök ok spyr, hverr eiga myndi, q. eigi sét hafa vænligra hest. Þorsteinn kǫmr þá at ok heilsar honum vel ok segir, at hann vill gjarna, at hann þiggja hrossin. Einriði tók við ok þakkaði honum gjöfina, ok nú skiljask þeir.

Ok er þeir feðgar finnask, s. Einarr, at mikit mundi hann til hafa gefit, at Einriði hefði eigi tekit við hrossunum.

Einriði s. kvezk þat ekki svá sýnask, q. þykkja gott mannkaup í manninum. Einarr s.: „Eigi veiztu allglögt kapp fóstura míns, Magnúss konungs, ef þú ætlar þat auðsótt, at sættask við hann, en þó muntu mega þat”.

Einriði býðr Þorsteini til sín, ok fór hann þangat ok sitr it næsta Einriði um vetrinn í góðu yfirlæti.

Magnúsi konungi líkar þungt, ok mæla menn þat fyr honum, at eigi sé allsæmiligt, svá mikla sem hann gerði þá feðga yfir öllum Þrándheimi, at nú skyli þeir halda þá menn, er lagabrot gøra, ok hann hefir reiði á. Konungr svarar þeim fám orðum.

Þat er frá sagt, at Einarr lét sér fátt um finnask við Þorstein um vetrinn ok s., at Einriði mun góða sætt bjóða fyr hann, ok q. þetta nú ekki til sín koma.

Þeir feðgar drukku jafnan jóla með Magnúsi konungi, ok s. Einriði fōður sínum, at hann mun enn svá gera.

-Side 3-

„Þú ræðr því”, s. Einarr, „en heima mun ek sitja, ok ráðligra sýnisk mér, at þú gerir svá”.

Eigi býsk Einriði at síðr ok Þorsteinn með honum, ok váru saman .xii. ok kómu á einn lítinn bæ ok váru þar um nóttina. Ok um morguninn hafði Þorsteinn sét út, ok (hann kom inn) ok s. Einriða, at menn riðu þar at garði, „ok er allíkt feðr þínum”. Ok svá var. Kømr Einarr þar ok mælir til Einriða: „Allkynlig er þín ætlun, sækja heim Magnús konung ok Þorsteinn með þér. Far heldr heim á Gimsar, en ek mun hitta konung, ok mun ek allz við þurfa, at sættir verði teknar. En ek kann hvárn- tveggja ykkarn konung, at ekki munduð it svá stilla ykkrum orðum, at þat mundi hlýða, ok er mér ekki þá betra um at ræða”.

Svá gera þeir nú, at Einriði ferr heim, en Einarr kømr til bæjarins. Konungr tekr við honum blíðliga, hjala mart, sitr Einarr it næsta konungi. Ok inn .iiii. dag jóla vekr Einarr við konung um málit Þorsteins ok lézk vildu sættum við koma ok kallar gott mannkaup í Þorsteini, q. ekki vilja til spara.

Konungr s.: „Ekki þurfu vit um þat at ræða, mér þykkir mikit at gera þik reiðan”.

Hættir Einarr þessu, ok er konungr þegar kátr, er þeir tala annat. Líðr nú til átta dags. Þá vekr Einarr oðru sinni it sama mál, ok ferr á sömu leið. Ok kømr inn .xiii. dagr jóla. Þá biðr Einarr, at konungr taki sættum, „ok vætti ek”, s. hann, „at þú munir virða orð mín til þess”.

Konungr s.: „Ekki er þar um at tala”, s. hann, „ok kynligt þykki mér, er þér helduð þann mann, er ek hafða reiði á”.

„Ek ætlaða”, s. Einarr, „at þér munduð stoða mín

-Side 4-

orð um einn mann, ok þína virðing viljum vér gera í
öllu, ok svá þykkjumsk vér jafnan gort hafa. Ok var þetta
meirr Einriða ráð en mitt, en því trúir ek, at mikit mun
á liggja, fyrr en hann sé drepinn, ok em ek þá, herra, vant
við kominn, er þit eiguð saman, sonr minn ok þú, ok villtu
eigi taka fé fyr Þorstein, ok berjask heldr við son minn,
en eigi mun ek þó berjask móti þér, ok eigi þykki mér
þú nú mjök á þat minnask, er ek sóttak þik austr í Garða
ok styrkðak ríki þitt ok gørðumk fóstrfaðir þinn. Hygg ek
at því hverja stund, hversu ek mák þína sœmð mesta
gøra. En nú skal ek fara á braut ór landi ok veita þér
aldri síðan. Munu sumir menn mæla, at þú vinnir þér
lítit í þessu öllu saman”.

Einarr sprettr nú upp reiðr ok snýr útar eptir höllinni.

Konungur ríss upp ok eptir honum ok leggr hönd á háls

Einari ok mælir: „Kom heill ok sæll, fóstri”, s. hann,

„þat skal aldregi verða, at okkra vináttu skili, ok tak mann
í frið, svá sem þér líkar”.

Ok sefask Einarr nú, en Þorsteinn er í sættum við
konung.

13.2.2 Morkinskinna, tátt 02

-Side 5-

Frá Magnúsi konungi ok Margrétu

Þrándardóttur

Lendr maðr ágætr bjó í Vík austr. Hann hét Þrándr;
bœr hans er nefndr á Stokkum. Hann átti dóttur, er hét
Margrét. Hon var kvenna vitrust ok vænst, ok gørðisk
mikit orð á um þat víða hennar vaskleik. Sigurðr hét
maðr, er kallaðr var konungsfrændi, ok hafði sýslu
skamt á brot frá Þrándi. Hann var vænn maðr ok skyldr
mjök Magnúsi konungi.

Þess er við getit eitthvert haust, at boð fjölment var at
Þrándar, ok kómu þar saman margir bæendr. Þat var
vanði Þrándar at hann kvaddi dóttur sína nálíga at
öllum málum. Ok einn dag veizlunnar váru menn úti
staddir á høgum nokkurum, þar sem víðsýnt var, ok
höfðu margskonar leika. Ok er á leið daginn, sá þeir
skip eitt; þat var glæsiliga búit með spánum ok veðr-
vitum, alskjaldat allt með stöfnum. Ok er þat nálgask
inn at bænum, þá sá þeir, at þat var skipat vöskum
mönnum, ok höfðu kurteisligan róðr, ok er nú umræða
mikil, hverir vera munu.

Þrándr ferr á fund dóttur sinnar ok s. henni þessa nýlundu, „vitum vér nú engar vánir Magnúss konungs, en þó skiljum vér þat, at þetta munu vera tígnir menn”. Hon s.: „Þat væri þó úvænt”, s. hon, „at Mag-

-Side 6-

nús konungr myndi vera, ok kynnim vér mikla þökk, at hans kváma frestaðisk hingat”.

Þrándr s.: „Hví mælir þú þetta, þars allir menn leggja ástúð til hans, ok skulu vér honum vel fagna”. „Þú ræðr því”, segir hon, „en it sama hefi ek hugboð hér um, at mér þykkir betr, at hann komi eigi”.

Skipit kom í legit, ok ganga menn at móti, ok var þar kominn Magnús konungr. Drífa menn til bæjarins, ok þar búinn inn mesti fǫgnuðr. Konungr var kátr, ok veitir þessi inn lendi maðr honum með fullri alúð. Ok er konur ganga í skálann, þá gekk Margrét fyrir ok kvaddi ekki konung. En konungr spurði Þránd, hver sú væri in fríða kona, er fyrir gekk. Þrándr s., at sú var dóttir hans.

Konungr mælti: „Ok ekki vill hon oss kveðja; víst lætr hon vel, enda er hon fríð kona, ok hjá henni vil ek rekkja í kveld”.

„Eigi samir yðr þat, herra”, s. Þrándr.

„Þat mun fram fara”, s. konungr.

Þrándr s. dóttur sinni ætlun konungs, en hon q. sér þat ekki á úvart koma. „Ok veit ek”, s. hon, „at konungr býsk við því einu um, er í móti er mínum vilja. Ok þykki mér þat þungt, at leggja fyrst ást við hann, ok týna honum brátt”.

Þessi orð hennar s. Þrándr Magnúsi konungi, en hann svarar: „Ekki em ek kendr við údrengskap af flestum mǫnnum, en búask má svá um, at henni verði gæfa at þessu, ok engi hæfendi munu á qøðru verða, en ek ráða fyrir”.

Ok er Þrándr sér, hvar komit er, þá lætr hann búa eina skemmu vandliga, ok er þar gør rekkja, ok var henni þangat fylgt síðan, en ekki skyldi þá vera fleira manna. Hon var ókát mjök.

Þannug var til farit, at húsit var tvídyrt. Ok er hon lá þar ein, þá var kvatt annarra dyranna .ii., ok it .iii. sinn

-Side 7-

gekk upp hurðin, ok gengr þar inn maðr ok hefir hǫtt á hǫfði ok spurði, ef þar væri nokkut manna. Hon svarar öngu, en sá maðr leitar þá til rekkjunnar ok grípr þar á henni ok mælti: „Hygg þú illt til ráða við konunginn?”

„Víst er þetta ekki at mínu ráði”, s. hon.

„Villdu eiga við mik kaup þá”, s. hann, „at ek koma því á leið, at konungr eigi ekki við þik þat, er þér mislíki, ok vil ek þá eiga vald yfir þér?”

„Þat ætla ek”, s. hon, „at heldr vilja ek þat”.

„Þá er vel”, sagði hann.

Hann tekr síðan á brjóst hennar, ok varð henni við kallt nokkut, ok merkði hana sér ok mælti: „Þá er konungr kómr í rekkjuna hjá þér, seg þú honum, at þú hafir sét Sigurð, frænda hans, ok vitum þá, hvers hugar honum lér. Svá mun ek til snúa, at eigi mun meira við þurfa”. Maðrinn gekk í brot eptir þetta, ok konungr kom litlu síðarr. Ok er hann var í rekkju kominn hjá henni, biðr hann menn í brot ganga, ok síðan snýsk hann til hennar ok mælir við hana blíðliga, ok kvezk ætla, at hann skyldi eigi lítinn sóma gera til hennar, ef hon vildi við hann sœma.

Hon svarar: „Þat er með nokkurri hættu, at svá dýrligr maðr sem þú ert ok vel at þér, þá skaltu þat vita, at ek hefi sét Sigurð, frænda þinn”.

Konungr svaraði þá reiðuliga ok spratt upp. „Eigi mun þá hæfa”, segir hann, „at byggva þessa rekkjuna”. Gengr út síðan ok þar til, er Þrándr svaf inni, ok berr á loptit. Þrándr gekk til dyranna ok sér þegar, at konungr er reiðr mjök, ok spurði, hvat væri um at vera. „Þat er mér tíðast”, s. konungr, „at farit sé eptir Sigurði”.

Þegar fær Þrándr menn til þess, ok mælti konungr, at þeir skyldi svá segja honum, at hann mundi fara verða, hvárt er hann vildi eða eigi.

-Side 8-

Sendimenn fara ok koma á fund Sigurðar ok biðja hann búask sem tíðast ok fara með þeim, segja honum frekliga orðsending konungs. Hann lézk svá gera myndu ok kvazk vænta, at sjá mundi góð verða hans fœr at hitta þvílíkan frænda sinn sem konungr var. Ferr Sigurðr með þeim, ok finnask þeir konungr, ok var konungr reiðr mjök ok spurði, hvar fundi þeira hefði saman borit ok Margrétar. Sigurðr s.: „Verit hefi ek at veizlum, herra,” s. hann, „með Þrándi, ok hefi ek sét hana, en talat fátt við hana. En um þat em ek búinn at sverja, at engi skipti hefi ek við hana átt”.

Þá lét konungr Margrétu þangat kalla ok spurði hana inniliga, hvé farit hefir, ok segir hon nú um kvámu mannzins ok hans tillogur ok svá markit. Konungr mælti: „Lát mik sjá mark þat”.

Hon gœrir svá, ok er konungr sá brjóstit, þá sýnisk þar því líkast sem lægi á silfrpenningr. Þá mælti konungr: „Er svá farit”, s. hann, „at faðir minn vill eigi, at ek tæka þessa konu til lags við mik. Faðir minn hefir sá maðr verit. Ok því varð mér svá mikit í skapi ok skjótt á litit, at Guð ok inn helgi Ólafr konungr vildi eigi þetta. Ok skaltu nú, Sigurðr, fá þetta ráð ok þar með mína vináttu”.

Ok nú fór þetta fram sem konungr mælti, at Sigurðr fekk Margrétar ok gerðisk hann ríkr maðr ok góðr drengr. Hon þótti ok ágætlig kona at viti sínu ok mǫrgum góðum hlutum. En konungr fór í brot, er veizlu var lokit, svá sem hann átti ferðir til. Ok lýkr þessu svá.

13.2.3 Morkinskinna, tátt 08

-Side 48-

Frá Skemtun Íslendinga

Svá barsk at eitthvert sumar, at einn íslenzkr maðr, ungr ok fráligr, kom til konungs ok bað hann ásjá. Konungr spurði, ef hann kynni nokkura fræði, en hann lézk kunna sǫgur. Þá s. konungr, at hann mun (taka) við honum, en hann skal þess skyldr at skemta ávallt, er vildi, hvergi sem hann bæði. Ok svá gǫrir hann. Ok er hann vinsæll við hirðina, ok gefa þeir honum klæði, ok konungr gefr honum vápn í hǫnd sér, ok líðr nú svá fram til jóla.

Þá úgleðr Íslending, ok spyrr konungr, hví þat gegndi. Hann kvað mislyndi sína til koma. “Ekki mun þat vera”, s. konungr, “ok mun ek geta til. Þess get ek til”, s. hann, “at nú muni uppi sǫgur þínar. Þú hefr ávallt skemt í vetr hverjum sem beizk hefr, mun þér nú illt þykkja, at þrjóti at jólnum”. “Jafnt er svá sem þú getr”, s. hann. “Ein er sagan eptir, ok þori ek þá eigi hér at segja, því at þat er útferðar-saga þín”.

Konungr mælti: “Sú er ok svá sagan, at mér er mest um at heyra, ok skaltu nú ekki skemta til jólanna fram, er menn eru nú í starfi. En jóladag skaltu til taka þessar sǫgu ok segja af nokkurn spǫl, ok ek mun svá til stilla með þér, at jafndrjúg mun verða sagan ok jálin. Nú eru drykkjur miklar of jólin, ok má skommum við sitja at hlýða skemtun, ok ekki muntu á finna, meðan þú segir, hvárt mér þykkir vel eða illa”.

-Side 49-

Nú er þat ok, at Íslendingr segir sǫguna. Hefr upp jóladag, ok segir of hríð, ok biðr konungr brátt hætta. Taka menn at drekka, ok ræða margir um, at þó sé djǫrfung í þessu, er hann Íslendingr segir þessa sǫgu eða hversu konungi muni virðask. Sumum þykkir hann vel segja, en sumir vinnask minna at. Ferr svá fram of jólin.

Konungr var vandr at, at hlýtt væri vel, ok stendsk þat á með umstilli konungs, er lokit er sǫgunni ok jólin þrýtr. Ok it þrettánda kveld, er lokit var sǫgunni áðr

of daginn, mælti konungr: “Er þér eigi forvitni á, Íslendingr”, s. hann, “hversu mér líkar sagan?”

“Hræddr em ek um, herra”, s. hann.

Konungr mælti: “Mér þykkir allvel ok hvergi verr en efni eru til, eða hverr kendi þér söguna?”

Hann s.: “Þat var vanði minn út á landinu, at ek fór hvert sumar til þings, ok námk hvert sumar af sögunni nokkut at Halldóri Snorrasyni”.

“Þá er eigi kynligt”, s. konungr, “at þú kunni(r) vel, ok mun þér at gæfu verða ok ver með mér vel kominn, ok skal þat heimilt ávallt, er þú vill”.

Konungr fekk honum góðan kaupeyri, ok varð hann þroskamaðr.

13.2.4 Morkinskinna, tátt 09

-Side 50-

Frá því er Þorvarðr krákunef vildi gefa segl

Haraldi konungi

Þorvarðr hét maðr krákunef, vestfirzkr maðr at kyni, auðigr maðr ok drengr góðr. Hann fór milli landa ok mazk vel, þar sem hann kom.

Hann kemr nú eitthvert sumar skipi sínu norðr í Niðarós, ok var Haraldr konungr í bænum ok Eysteinn orri, mágr hans, sonr Þorbergs Árnasonar, er allra manna var vaskastr ok mest virðr af konungi. Þorvarðr ruddi skipit ok leigði sér skemmu. Síðan gekk hann á fund Haralds konungs, þar sem hann drakk. Kemr svá at stofunni, at konungr var úti, ok er hann vill inn snúa, mælti Þorvarðr: “Heill, herra. Hér er segl eitt niðri á skipinu, er ek vilda, at þér þegið”.

Konungr var nokkut svá brúnvölvi ok s.: “Eitt sinni þá ek segl at yðr Íslendingum”, s. hann, “ok bjósk þá til, at mér myndi þat verða at skaða. Gekk þat í sundr í siglingu, ok vil ek eigi þiggja”.

Eysteinn mælti: “Gakk til, herra”, s. hann, “ok sé, ok kann vera, at yðr sýnisk vel, ok þess er meiri ván, at þér þiggið þá hluti, er óvirðiligri eru. Því mun hann þér ætlat hafa”.

Konungr s.: “Ek sé ráð fyr mér, en þú fyr þér”, snýr síðan inn í stofuna, ok má ekki festa orð á honum. Þorvarðr biðr þá Eystein þiggja seglit, “ok gakk með mér”, s. hann. Eysteinn gørir svá ok þykkisk eigi sét hafa meiri görsimi í einu segli ok þakkar vel gjöfina ok mælir, at hann skyli koma til hans um vetrinn ok sjá bæ hans á Norðmæri í Gizka. Er nú kyrt of vetrinn. Ok er várar, býr Þorvarðr skip sitt ok heldr suðr fyr

-Side 51-

land frá Sólskel, ok leggja þar til hafs. Ok einn dag sjá þeir, hvar skip brunar fram hjá ok var alskipat með stofnum. Þar stendr upp í stafninum maðr vænn ok listuligr, sá var í skarlatskyrtli rauðum. Hann spyrr, ef Þorvarðr væri þar. Hann s. og fagnar vel Eysteini. Eysteinn m.: “Seinn vartu at sókja mik heim ok stíg nú á skip með oss með svá marga menn sem þú vill sjálfr, því at nú er ekki byrvænligt”.

Hann gorir nú svá, ferr með nokkura menn, ok róa nú til eyjarinnar Gizka, ok er þar fagnaðr mikill ok veizla gǫr.

Þar váru hús stór ok góð, ok er á leið kveldit ok nóttina, ok morna tekr, þá vaknar Þorvarðr ok sér, at Eysteinn var á fótum ok mælti: “Ekki er veðr byrvænligt. Verið með oss í dag ok látið mik veðrit sjá fyrir yðr, ok skulu þér eigi at heldr byrina sitja”.

Ok of daginn, er þau drukku ok váru kátir, þá mælti hann Eysteinn: “Fyr þat, er þú fórt með mér frá skipi þínu búnu ok sóttir hingat heimili, þigg at mér kyrtill þenna”.

Hann var allr hlöðum búinn ok skorinn af nýjum skarlati. Þorvarðr þakkar honum gjöfina. Eysteinn mælti: “Ekki skulu þetta vera segllaunin”.

Sitja þá of daginn, ok skortir eigi góðan drykk. Ok annan morgin eptir mælir Eysteinn við Þorvarð: “Kyrrir skulu þér vera í dag”, s. hann, “því at þetta er engi byrr”.

Þorvarðr s.: “Þér skuluð nú fyrir (sjá)”.

Nú er allt meira við haft of drykk ok allan fagnað, ok þá lætr Eysteinn bera fram skikkju, þat váru algrá skinn ok vönduð sem mest ok skarlatsmottull yfir. Þá mælti Eysteinn: “Þessa skikkju skaltu þiggja, ok er nú launat seglit, því at þannig mun skikkjan bera sik með vel flestum qðrum sem seglit berr af vel flestum seglum”.

-Side 52-

Þorvarðr þakkar nú vel gjöfina.

Líðr af nóttin, ok of morgininn snimma er Þorvarðr vakiðr, ok er þar kominn Eysteinn ok mælti: “Nú skal ekki dvelja yðr, því at nú er byrr á kominn”.

Tóku nú snæðing ok drukku, áðr þeir fóru. Þá mælti Eysteinn: “Eigi varð þat auðit, at konungr þægi seglit at þér, en þess get ek, ef hann hefði tekit, at hann myndi þannig svá launa sem ek. En þó hefir þú nú ekki fyrir þat, er nú gaf eigi konungr þér launin, en þar má ek ekki at því hafa, þó at ek sék ótígnari en konungr. En fyr mismuna okkarrar tígnar skaltu þiggja gullhring þenna”, ok dró af hendi sér. Þorvarðr þakkar honum hringinn, ok fara eptir þat til skips, ok gefr byri vel, ok ferr út til Íslands ok gørisk mikill maðr fyrir sér .

Ok nú of sumarit, þá er þeir sigldu fyrir land fram,
Haraldr konungr ok Eysteinn, ok siglir Eysteinn meira
ok of fram. Þá mælti konungr: “Hvaðan kom þér segl
þat it góða, er þú hefir?”

Eysteinn s.: “Hér er nú þat seglit, er þér neittuð,
herra”.

Konungr mælti: “Ek sák aldri betri segl, ok hefi ek
þar góðu nítt”.

Eysteinn mælti: “Villtu flensa í milli segla, herra?”

Konungr mælti ok brosti at: “Hví eigi?” s. hann,
gekk upp síðan hjá siglunni.

Eysteinn mælti: “Gør þik eigi at undri ok haf segl,
hvárt er þú vill, ok er vel, at þú vitir, hverju þú níttir”.

Konungr þakkaði honum ok hafði þetta segl yfir skipi
sínu, ok stózk þat eigi þessu konungsskipinu í kappsig-
lingum, því at skip var mikit, en þó þótti þat vera in
mesta gørsimi.

13.2.5 Hulda, tátt 01

-Side 97-

Af Þorsteini Siðvhallzsyni.

Þorsteinn hét maðr, son Siðuhallz,

-Side 98-

hann fór af Jslandi til Noregs á dögum Magnvs
konvngs góða, ok gerðiz hans hirðmaðr,
ok var konvngr vel til hans. Svá bar til eítt
sinn, at hann fór kaupferð til Dyflínnar, svá
at hann hafði ekkí konvngsleyfi til, hann hafði
ok eigi goldit landaura, er gjallkeri konvngs
hafði heímt. Þorsteinn kvað sik eigi skyldan
at gjalda landaura né sína forunauta, er hann
var konvngs hirðmaðr, var þá ok eigi fast at-
gengit. Fór hann við þat ut til Jslandz, ok
fann ekkí konvng at því sinni. Settíz hann j
bv sítt. Magnvs konvngr spurði þetta allt,
ok sagði sik veítt myndu hafa Þorsteini sjalfum
landaura, en eigi monnum hans. ”Ok ecki
man ek, at ek hafí því heitið” sagði konvngr.
“En hitt þyckí mer meíra vert er hann tok
Dyflínnar ferð á sik sva at hann hafði ecki
vart leyfi til. Skal Þorsteinn firir þetta vera
vtlagí, ok leíða sva qðrvn at briota lqgin,
þott míkíl sé verðír.” Annat sumar eftir fór
Þorsteinn utan, ok hafði stóðhross með sér
ágæta góð, þeir tóku Þrándheim. Landzmenn
stygdúz mjok við Þorstein sakir ummæla kon-
vngs, sat Þorsteinn jafnan einn j herbergí með

sínum monnum. Stóðhrossín voru j haga fyrir utan bæinn á Jluvöllum, gekk Þorsteinn þagat til um dogum. Þeir voru þá j bænum, Einar þambarskelfir ok Eíndriði s(on) hans. Eínn dag gekk Eínar vtí um bæinn at skemta sér.

-Side 99-

hann snéri vt á Jlvvöllv, kom at hrossunum, leit á ok lofaði míok. Ok er þeir ætluðu brott at snva, kom þar Þorsteinn, ok heílsaði Eínarí, ok spurði ef honvm þætti góð hrossín. Honum kveðz vel á litaz. “Þa vil ek at þv þíggir at mer hrossín” sagði Þorsteinn. Eínar sagði eí þíggía vílía. “Veít ek þo” s. Þorsteinn, “at þíggía mvntv gíafir at slikvm sva monnm”. “Satt er þat”, sagði Eínar. “En mikit líggr nv á þínv mali, ok berívm ver þar avgvn í”. “Sva verðr þa at vera”, s. Þorsteinn ok skílduz þeir at því. Lítlu síðarr gekk Eíndriði til at sjá hrossín, ok lofaði míok. Kveðz eigi sét hafa vænligra hest, ok spurði hverr eíga myndí. Þorsteinn kom at í því, ok mælti: “Ef þer litz vel á hrossín, þá vil ek gíarna at þv þíggir af mer”. Eíndriði þá ok þakkaði honum gíofína. En er þeir feðgar funduz, sagði Eínar at hann vílldí mikit hafa gefit til at hann hefði (eigi) tekít við hrossunum. Eíndriði kvað ekki svá, lét sér þykkja gott mannkaup j Þorsteini. Einar mælti: “Eigi veítzþv allglögt kapp Magnvs konvngs, fostra míns, ef þv ætlar avðsott at sætta Þorstein við hann, en þo máttv þat profa”. Eíndriði bauð Þorsteini til sín, ok sat hann

-Side 100-

hít næsta Eíndriða um vetrinn j goðu yfirlæti. Eínar lét sér fátt um finnaz við Þorstein, sagði hann Eíndriða góða sætt myndu bjóða fyrir hann, ok kvað þetta ekki nv til sín koma. Magnvs konvngr frétti skíott, hvar Þorsteinn var niðr komínn, ok fundu menn at honum mislíkaði. Vurðu þá menn til at tala þat fyrir honum, at þeir feðgar gerði þat eigi maklíga, er þeir héldu vtlaga hans, svá sem hann vírði þá meíra enn nokkvra menn aðra j Þrændalogvm. Konvngr sv. þeim fá, er slikt ræddu. Þeir feðgar voru vanir at drekka jól með Magnvsí konvngí, ok sagði Eíndriði feðr sínum, at hann myndí enn svá gera. Einar svaraði: “þv mvnt því vílía raða, en heíma mvn ek

sítía, ok raðligra þætti mer, at þv gerðir sva”. Eindríði bjóz eigi at síðr, ok Þorsteinn með honum. Þeir fóru .xíj. saman, ok komu á einn bæ, ok voru þar vm nótt. Um myrgininn snemma hafði Þorsteinn út séð, hann kom inn ok mælti: “Menn riða her at garði, eigi allfáir, ok er formaðrinn líkr feðr þínvm, Eindríði”. Ok svá var. Kom Einar þar, ok mælti til Eindríða: “Allvndarlig er þín ætlan, ef þv ferr til fvndar við Magnvs konvng með Þorsteini. Farít helldr heim á Gimsar. En ek mvn finna konvng, ok mvn þo allz við þvrfu, at sættir verði teknar. En ek kann hvarntveggía yckarn konvngs, at eckí mvnþv sva stilla orðvm

-Side 101-

þínvm, at þat mvní hlyða. Ok er mer þa eckí betra vm at mæla, ef enn geríz meíra i með yckr”. Þeir gerðu svá, at Eindríði ok Þorsteinn snéru aftr. En Einar fór út til bæjar. Tók konvngr við honvm blíðliga, setti hann hit næsta sér ok tóluðu mart. Hinn fjórða dag jóla vaktí Einar til við konvng um málit Þorsteins, lézt vilja sættum við koma, sagði gott mannkaup j Þorsteini, kvað sik ekki villdu til spara, þat er j hans valdi værí, at hann hefði lífsgrið ok landzvíst. Konvngr sv.: “Eckí þvrfvm ver vm þat at tala, þviat mer þyckir mikit firir at gera þík reiðan”. Létti Einar þá af, ok var konvngr þegar kátr, er þeir tóluðu annat. Leið nv til átta dags, þá vaktí Einar til qðrv sinní, ok fór allt á sòmvm leið sem fyrr. Hinn þrettánda dag jóla mæltí Einar til konvngs: “Bíðía vil ek enn, herra, þess, sem ek hefí fyrr (ordi) á komít, at þer takít sættvm af Þorsteini, væntí ek at þer mvnut þar til virða mín orð”. Konvngr sv.: “Eckí er þar vm at tala. Veit ek eigi, hvi þer varð þat firir, at hallda þann mann, sem ek hafði reiði á”. Einar mælti: “Ek ætlaði at þer mvndvt stoða mín bænarstað vm einn mann, en yðra virðing vilivm ver gera j öllvm hlvtvm, ok sva þyckívmz ek jafnan gert hafa. Var þetta meir rað Eindríða en mítt. En þat hygg ek at mart mvní i geraz, fyrr en hann se drepínn.

-Side 102-

Er ek þa, herra, vant við kominn, ef þít eígít saman son minn ok þv, ef þer vilít eí taka fe firir Þorstein, ok beriaz helldr við son minn.

En þó mún ek eigi beriaz moti yðr. Ok eigi þyckir mer þer þa míoð á þat minnaz, er ek sotta yðr avstr j Garðaríki, ok gerðvmz foftrfaðir yðvar; hefir ek síðan stvtt ok styrkt yðvart ríki, ok hvgat at því hvería stvnd, hversv ek mætti yðra sæmd mesta gera. En nú skal ek fara brott qr landi, ok veíta þer alldri síðan líð. Mvnu svmir menn mæla at þv vinnir þer lítið j þessv qllv saman”. Eínar spratt vpp reiðr ok (snere) utar eftir hqllinní. Konvngr reis þegar upp, ok snaraði utar eftir honum. Lagði konvngr hendr um hals Einarí, ok mælti: “Kom heill ok sæll, foftri mín. Þat skal alldri verða at ockra vínattv skili. Tak manninn í frið, sem þer líkar bezt”. Sefaðiz Einar þá. En Þorsteinn var tekinn í sætt ok kærleika við konvng.

13.2.6 Hulda, tátt 09

af Þorvarði kraku

-356-

Þorvarðr hét maðr vestfirðzkr at kyní, hann var kallaðr krákunef, auðigr at fé ok drengr góðr. Hann fór millí landa, ok var virðr vel, hvar sem hann kom. Á einu sumrí kom Þorvarðr utan af Jslandí norðr við Þrándheim, ok lagði skípí sínu inn í Níðarós, þá var Haralldr konvngr j bænum, ok Eysteinn orrí mágr hans, son Þorbergs Árnasonar, er allra manna var røskvaztr, ok þá virðr mest af konvngí. Þorvarðr ruddi skíp sítt. ok leigði sér skemmu, síðan gekk hann á fund Haralldz

-357-

konvngs, ok fann hann vti hjá stofu þeirrí, sem hann hafði drukkit í. Konvngr var ekki glaðligr. Þorvarðr heilsaði konvngi, ok mælti síðan: “Her er eítt segl vtí á skípínv, er ek villdí at þer þægít”. Konvngr sv.: “Einn tíma þa ek segl at yðr Jslandingvm, ok lagði nær at mer mvndi þat verða at skaða, gíeck þat svndr j siglingv, ok vil ek eigi þiggia”. Eysteinn orrí mælti: “Gangít til herra, ok síait seglít, kann vera at yðr lítiz vel á. Er þat vænna at þer þíggít vvirðvligri gripí, því mún hann yðr ætlað hafa”. Konvngr sv.: “Ek se rað firir mer, en þv firir þer”. Gekk hann þá inn í stofuna, ok festí ekki orð á honum. Þá mælti Þorvarðr. “Gack með mer,

Eysteinn, ok þígg seglít”. Eysteinn leit á ok sagði, at hann hefði eigi séð betra segl, ok þakkaði honum gjöfina, ok bað hann koma um vetrinn at síá bæ sinn í Gízka. Er nv kyrt vm vetrinn. En er varar, bjó Þorvarð(r) skíp sítt. ok hélt suðr með landi þegar hann var bvínn. Hann lá til byríar við ey þá, er Sólskel heitir, ok einn dag sá þeir at reyri at þeim ein fōgr skvta alskípuð, þar sat við styrí vænn maðr j rauðum skallazkyrtlí. Sá spurði ef Þorvarðr krákunef væri þar á skípi. Þorvarðr stóð upp ok fagnaði Eysteíni. Eysteinn mælti: “Seinn varþv at sækía mik heím, stíg nv her í skvtna með sva marga menn sem þv víll, þv íat nv er eckí byrvænligt”.

-358-

Þorvarðr gerði svá, fór með Eysteíni með nokkura menn, komu til eyárinna Gízka. Þar var firirbvín veitzla ágæt, þar voru hús stór ok góð. Drukku þeir leingí um kveldit. Fór(u) (sí)ðan at sofa. Þorvarðr vaknaði þá er mornat var, ok sá at Eysteinn var á fótum. Eysteinn mælti: “Eckí er yðr byr-vænligt. Verít með mer í dag, j naðvm, latíð mík síá veðr firir yðr, ok skvlv þer eckí sítía byrí þvi helldr”. Drukku þeir um dagínn, ok voru kátir. Þá mælti Eysteinn: “Fírir þat Þorvarðr er þv fort með mer fra skípi þínv albvnv, ok sottir mítt heímíli. sem ek bei(d)da. þa þígg af mer kyrtíl þenna”. Kyrtillínn var skorínn af nyju skarlatí ok allr hlaðbvínn. Þorvarðr þakkaði honum gjöfina. Eysteinn mælti: “Þetta skal vera kynnis gíof, en eckí segllaunín”. Sátu þar um dagínn í hínun bezta fagnaði. Ok annan morgín eftir mælti Eysteinn: “Kyrir skulu þer vera í dag, þv íat enn er eigi byrr”. Þorvarðr bað hann nv firirsjá. Satu þeir þar ok var nu allt meíra við haft um veízluna, enn hínun fyrra dag. Þa lét Eysteinn bera framm skallazskíkkju vandaða mjök, hon var samdregín hínun beztum gram skínnum. Þá mælti Eysteinn orrí: “Þessa skíckív skaltv hafa firir seglít, þv íat hvn mvn þyckía firir flestvm skíckívm, sem seglít þat er þv gaft mer berr af qðrvn seglvm”. Þorvarðr þakkaði vel gjöfina.

-359-

Leið af sá dagr ok nótt. En um myrgínínn snimma var Þorvarðr vakíðr, var þar

kominn Eysteinn ok mælti: ”Nv skal eckí dvelía yðr, þviat veðr er byrvænlikt”. Toku þa snæðing, ok drukku aðr þeir foru. Þá mælti Eysteinn: “Eigi (var)ð þer auðít at konvngr þægí seglít at þer, en þess get ek ef hann hefði þegit, at hann m(v)ndi þannveg sva lavnat hafa sem ek. Nv hefir þv eckí firir þat, er utíginn maðr veíttí þer launín en eigi konvngr, sem þv hafðir ætlað, en ek ma eckí at þvi hafa, þott ek se vtígnarí. En firir þann virðingarmvn skaltv þíggía hring þenna”. Dró hann þá hrínginn af hendí sér, ok gaf honum. Þorvarðr þakkaði Eysteini vel allar þessar gjafir. Síðan lét Eysteinn flytja þá til skíps síns. Sigldi Þorvarðr á haf, ok gaf vel byrí til Jslandz. En um sumarít er þeir Haralldr konvngr ok Eysteinn sigldu suðr með landí, ok er þeir komu til hafnar eítt kvelld mælti konvngr: “Hvaðan kom þer Eysteinn sva gott segl”. Eysteinn sv.: “Her er nv þat seglít herra er þer villdvt eigi þíggía af Þorvarði”. Konvngr mælti. “Ek sa alldri friðara segl, ok hefi ek þar goðvm grip neítt”. Eysteinn mælti: “Víli þer flenza herra míllí segla?” Konungr sv. ok brostí við: “Hví eigi” s. hann. Stóð konvngr upp hjá siglunní. Eysteinn mælti: “Gíqr þík eckí at undri, ok

-360-

haf segl hvart er þv vill. ok er nv vel at þv veítz hverív þv neítaðir”. Konvngr þakkaði honvm, ok hafði þat seglít sem Þorv(ar)ðr hafði átt, ok þóttí þat gersímí, en þó hæfði þat varla at vextí hínv mikla skípí konvngrs, ef kapp-síglíngar skyllði þreyta.

13.2.7 Flateyjarbók, tátt 01

-Side 318-

Fra Þorsteine Hallzsyne er kom . . .

Sva er sagth ath eitt sinne er Þorsteinn Hallzson af Sidu kom ur kaupferd af Dyflinni og uar þat ecke ath konungs leyfi. en þat uar ecke j þann tima ath menn færi vr lande kaupferdir vtan konungr gæfi leyfe til og uar sok aa huerium er hann færi olofat. so og hofdu þeir eigi golldit landaura er giellkerin heimte og lez Þorsteinn eigi skylldr ath giallda er hann uar konungs hirdmadr. Þorsteinn þottiz og heimillt eiga ath faa eigi gialld fyrir þa menn er med honum uoru og uard eigi fyrir þat fast ath geingit ath heimta frekara er menn vissu

þat satt uera ath Þorsteinn uar hirdmadr Magnus konungs. Hann fór ut til Íslandz vm sumarit til bus sins. Magnus konungr s. þetta nú allt jafnt saman og líkar storilla. lezt ueitt mundu honum hafa Þorsteine sialfum landaura en eigi monnum hans. en kúat þu þíckia meira vert er hann tók Dyflinnar ferð aa sig so at hann hafde ecke leyfe til. og giorir konungr Þorstein vtlægan og ur ollum hirdmannalogum fyrir þetta og kúozt so skyldu leida fleirum lagabrotin þott at mikils være uerdir. Og annat sumar kom Þorsteinn vt af Íslande og hafde þa ecke spurt þetta. hann flutte vtan með sier stóðhross agætlig. Nú kemr

-Side 319-

Þorsteinn norðr uid Þrandheim og stygduzt menn uid honum þott adr hefde latid líkliga til hans fyrir sakir vmmæla Magnus konungs og kom þar ath þui sem mællt er ath dyrt er drottens ord. sat Þorsteinn jafnan nú einn j herbergi og felagar hans. Þetta þíkir honum þu hardla daufligt er onguir menn vilia eiga gleði uid þa. stóðhrossin voru fyrir ofan bæinn j haga aa Jluvillum og fór Þorsteinn jafnan ath líta yfir þau. þeir voru þa j bænum Einar þambaskelfir og Jndridi son hans. og einn dag geingr Einar vt aa Jluvollu. kemr nú at hrossunum og lítr aa vm stund og lofar allfast. og er þeir ætla brutt ath ganga þa kemr Þorsteinn þar og heilsar Einare og spyr huersu honum líz aa hrossin. hann s. og kúoz uel aa lítaz. “Þa uil eg ath þier þíggít” s. Þorsteinn. en Einar lez eigi þíggia vilia. “Þat veit eg” s. Þorsteinn “at þu munt þíggia gíafir ath þu líkum monnum sem eg er”. “Satt er þat” s. Einar. “En erit mik(it) þíkir oss aa líggia fyrir þier og þínu male felage” s. hann “og berium uer þar nú augum j”. “So uerðr þath ath vera” s. Þorsteinn. Og skílíaz uid þath. Og lítlu síðar geingr Jndridi til at sía hrossin og lofaðe míog og spurde huer ætti. Þorsteinn kom þa ath og heilsar honum uel og s. ath hann vill gíarna ath hann þíggi hrossin ef honum þíkia nockurru neyt. Jndridi tók uid og þackaðe honum gíofina og skílíaz uid þath. En er þeir fedgar finnaz þa s. Einar ath hann munde míkít hafa til gefít ath Jndrithi hefde eigi tekit uid hrossunum. Jndride quedz eigi so aa lítaz og quad uera gott mannkaup j Þorsteine. Einar s. “eigi mun eg þui j mote mæla. en eigi muntu þa gíorla kunna skaplynde Magnus konungs fostra míns ef þu ætlar þat auðsott ath sættaz uid hann aa þetta mal sem hann hefir adr gíort hann vtlægan. en þu muntu mega þat. en ætla munum ver oss mínna en þat ath beítaz bírne uid Magnus konung og þat vínn eg til eínskis en eg veit ath þath mun híer aa líggia þuíat ecke gíorir hann þetta ath barnamalum”. Skíldu þeir fedgar nú uid þetta j styttíngi. Jndridi býðr Þorsteini til sín og fór hann þangath og sítr hann híð næsta honum vm vetrínn j goðu yfírlæti. Magnus konungi líkar þetta þungt er hann fréttir þetta og mæla margir fyrir honum ath eigi se allsæmelígt þeirra handar ath gíora slíkt so mykla sem hann gíorde þa fedga j ollum Þrændalögum og nú skulu þeir hallda vtlaga konungs er slíkt lagabrot hafde gíort og konungr hafde reíde aa. Konungr s. þeim fam orðum er slíkt taulodu fyrir honum. let nær sem hann heyrde eigi. en hugsaðe þu fyrir sier ath eigi væri víst huort þeir uæri so myklu traustare eðr heílle er slíkt baru til eyrna honum

-Side 320-

ef hann þyrfti nokkrar með. So er sagt at Einare uar fatt til Þorsteins vm uetrinn og s. at Jndride munde bida goda sætt konungi fyrir hann. Þeir fedgar voru uanir at drecka jol med Magnusi konungi og s. Jndridi fodur sinum at enn mun hann suo giora. “Þu rædur” s. Einar. “en heima mun eg sittia og radligra þætti mer at þu giordir suo”. Eigi byzt Jndridi at sidr og Þorsteinn med honum. fara nu heiman og voru saman .xij. og komu aa einn litin bæ. voru þar um nottina. Og um morguninn ser Þorsteinn ut og kemr inn aptr og s. Jndrida at menn rida at bænum “og er alligt fodr þinum”. “Ja” s. Jndridi. “þath bætir mikid uora ferd en hann vill nokkud fylla vorn flock”. Og so var ath Einar kom þar og m. til Jndrida. “allkynlig er þin ætlan og eigi syniz mer vitrlig ath þu ætlar ath sækia heim Magnus konung og hafa Þorstein med þier og er slikt meir giort af kappe en alitum. Far nu helldr heim aa Gimsar. en eg vil hitta konung og vita huad af skapiz. eg kann skaplynde yckars konungs ath ecke munud þid sua stilla yckrum ordum ath þath mune vel hlyda og er mer þa ecke betra vm ath tala ef adr verdr meira ath”. So giora þeir nu ath Jndridi for heim yrir bæn fodr sins enn Einar kom til bæiarens aa konungs fund og tekr konungr blidliga uid honum. tala nu mart og sitr Einar hia konunge aa adra hond sem hann atte vanda til. Og enn fiorda dag jola vegr Einar til uid konung vm malid Þorsteins Hallzsonar. “og villda eg giarna herra at þier tækid sættum uid hann”. og kuad gott mannkaup j honum vera og kuoz ecke til villdu spara þat er hann ætti völd aa ef þa uæri nær en adr. Konungr s. “ecke þurfum uid þar vm ath ræða þui mer þik mikid fyrir ad giora þik reidan”. Hættir Einar þessu og þik horfa hellzti þungliga. og er konungr þegar katr. er þeir taka annat ath tala. Lidr so framan til jola. og ens atta dags þa uekr Einar hid sama malit uid konung og fer rett aa somu leid og fær ecke af konunge og ath sidr uill hann ecke vm tala. Og nu kemr enn þrettande dagr þa bidr Einar ath konungr take sættum uid Þorstein. “og uæntir eg ath þier munid nokkut giora fyrir mina skuld þuiat mer þik þetta allmyklu skipta”. Konungr s. þa allstutt. “ecke er hier vm ath tala” s. hann “og kynligt þik mer ath þier halldit þann mann er eg hefe reide aa”. “Egh ætlada” s. Einar “at mer munde stoda ord min vm einn mann og þann er eigi hefir meira saka til at bera en þessi madr þuiat huorke hefir hann drepit frændr ydra ne vine og ecke hefir hann neina suiurding giort ydr so ath þier þurfit neirn heiptarhug aa honum ath hafa fyrir þat. nu uilum vær ydra uirding giora j ollu og so þikiumz uer giora jafnan og uar þetta meir rad Jndrida frænda en

-Side 321-

min j fyrstu ath taka uid Þorsteini en þo allt ath einu mun eg ecke hann fyrr fyrirlata en sialfan mik. en þat ætla eg at mikid mune aa liggia adr en Þorsteinn er drepinn þuiat eg kann skaplynde Jndritha j þui ath eina leid fara þeir badir ef hann ma rada. nu em (eg) þa uant uidkominn er þid eigit saman sonr minn og þier. og vilir þu helldr beriaz uid Jndrida en ath taka sættum fyrir Þorstein þa mun þat helldr horfa til þurdar riki þinu en til framgangs. en eigi mun eg þo beriaz j mote þier og eigi þike mer þu nu miog aa þat minnaz

er eg sotte þig j Garda austr og styrkja eg sidan ríki yduart j ollu þui er eg matta so at eg sit fyrir þui j nockurre hættu af audrum. og ueit eg ath þeim eigi allilla þott þann veg færi vor felagskapr. hefi eg ath þui hugat hueria stund sidan eg giordumst fostrfadir þinn ath þin sæmd mætti uerda sem mest. nu skal eg fara af lande j brutt og uerda þier huorke ath gagne ne meine sidan. en mæla munu þat sumir menn ath litid vinner þu aa j þessu”. Einar sprettr þa vpp vr sætinu og er allreidr og snyr nu vtar eptir hollunni. Magnus konungr ris þa upp og eptir honum og leggrr hendr vm hals Einari og m. “kom heill og sæll fostri” s. hann. “þat skal alldri uerda (ef) eg ma rada at ockra astsemd skile og tak mann j frid so sem þier likar”. Einar sæfiz nu uit þetta og er Þorsteinn nu j sætt tekin uid konung. for Einar nu heim eptir þat og segir þeim Jndrida huad hann hefir aa orkat og þacka þeir honum forkunnar vel.

13.2.8 Flateyjarbók, tátt 09

-Side 357-

Fra jslenskum manne.

Madr er nefndr Þoruardr krakunef. hann uar islenzkr madr og uestfirdzkr at kyne. audigr madr og dreingr godr. hann for landa aa mille og virdizt uel huar sem hann kom. Hann kemr eitt sumar skipe sinu norðr j Nidaros. og var Haralldr konungr þa þar j bænum og Eysteinn orre magr hans er þa hafde mestan gang med konungi. Eysteinn var son Þorbergs Arnarsonar er allra manna var bezt mennt þeirra er þa fædduz upp j Noregi. Þoruardr leigde sier skemmu og ruddi skipit. sidan geck hann aa fund Haralldz konungs þar sem hann sat og drack. kom hann so ath stofunne ath konungr var vti. og er hann uill snua jnn aptr .m. Þoruardr: “hier er segl er eg uil ath þier þiggit”. Konungr uar nockut brunvaului og suarar: “Þa eg segl af ydr Jslendingum og munde buit uid ath þat yrde mer til skada. er þat jafnan hid mesta fals er þier farit med. nu haf þu sialfr segl þitt og uil eg eigi þiggia”. Eysteinn mællti: “gack til herra og sia og kann uera ath ydr litiz þa betr. og er þa of skiott neitad. og þess er meire von ath þier þiggit þa gripe ath eigi se sæmiligri. mun hann ydr og ætlad hafa saa eirn madr er hann”. Konungr .s.: “eg hlyt nu ath rada fyrir mer en þu fyrir þier Eysteinn”. Snyr konungr nu jnn j stofuna og ma ecke festa ord aa honum. Þoruardr mællti: “þokk kunnum uer Eysteinn” .s. hann “at þier þiggit seglit ef ydr þikir hæfth þa er þier siat og gack med mer”. Eysteinn giorir sua og þottiz eigi sied hafa meire gersime j einu segle og þackar uel giofina og bidr hann koma til bus sins vm vetrinn og sia hybyli sin norðr aa Mæri j Gizka. Er nu kyrt vm vetrinn. Og er uarar tekr Þoruardr ath bua skip sitt og helldr sudr fyrir land. og er þeir koma sudr fyrir Solskel þa sigler Þoruardr þar til hafs og bida sua byriar. Og eirn dag brunar skip fram hia þeirra skipe og uar alskipat af monnum. þar stod vpp j stafnenum madr uænn

-Side 358-

og listuligr. saa var j skallazskyrtil raudum. sa spyr ef Þoruardr krakunef uæri þar. hann .s. ath so er og fagnar uel Eysteini. Eysteirn .m.: “seirn varttu ath sækia mik heim og stig nu aa skip med oss med so magra menn sem þu villt sialfr þuiat nu er eigi byruænligth”. Þoruardr giorir so. fer nu mednockura menn og roa nu til eyarinnar Gizka. og er þar fagnadr mikill og veitzla hin bezta. þar uoro hus stor og god. Og er aa leid nottina og morna tekr þa uaknar Þoruardr og uar Eysteirn aa fotum og .m.: “ecke er byrligt Þoruardr. verit med oss j dag og latid mik uedr sia ydr til handa og skulu þier ecke ath helldr sitia byri vr hondum”. Og vm daginn er þier drucku og voru katur. (þa mællti Eysteirn:) “fyrir þath er þu forth med mer fra skipi þinu bunu og sottir mitt heimele þigg ath mer kyrtill þennan”. Hann var allr hlaudum buinn og skorinn af nyiu skallate. Þoruardr þackade honum giofina. Eysteirn .m.: “ecke skalltu þetta hafa j segls launen”. Sitia nu þar vm daginn og skortir eigi godann dryck. Og annan dag eptir mællti Eysteinn vid Þoruard: “kyr skalltu hier vera j dag þui ath þetta er eingi byr”. Þoruardr .su.: “Þier skulud nu fyrir sia”. Allt er nu meira vit haft enn hinn fyrri daginn vm dryck og annan fagnad. Þa let Eysteinn bera fram skickiu. þat uoru algra skinn og vonduth sem mest og skallazmottull vndir. Þa .m. Eysteinn: “þessa skickiu skalltu þiggia og launa eg þier nu seglit. þuiat þannueg sua mun skickian bera sig med vel flestum audrum klædum sem seglit hia audrum seglum”. Þoruardr þackar honum giafernar vel. Lidr nu af nottin. Og vm morguninn snemma er Þoruardr vakinn og er þar kominn Eysteinn og .m.: “nu skal ecke duelia fyrir ydr þuiat nu er byrr at kominn”. Toku nu snæding og drucku adr þeir foru. Þaa .m. Eysteinn: ”eigi uard þier nu audit ath konungr þægi seglit ath þier. en þess get eg ef hann hefde þeigith ath hann munde þannueg launa sem eg. En nu hefir þu ecke fyrir þat er nu gaf eigi konungr þier launin. en þar ma eg ecke at þui hafa þott eg se otignare enn konungr. en fyrir mismuna ockarar tignar skalltu þiggia gullhring þenna”. Og dro af hendi sier. Þoruardr þackar homum margfalldiga þessa sæmd alla og storgiafir er hann hafde honum veitt. fara nu til skips eptir þetta. og gefr þeim vel byre til Jslandz. og uar Þoruardr krakunef hid mesta mikilmenne. Og nu vm sumarid er þeir sigldu med lande fram Haralldr konungr og Eysteirn orri og siglir Eysteinn næst konungi og þegar vm fram. þa .m. konungr: “huadan kom þier segl þath hid goda er þu hefir? eg þikiumz eigi sed hafa betra segl med þui mote sem þat er”. Eysteirn .s.: “hier er nu þath segl sem þier neittud”. Konungr: “eg hefi alldri

-Side 359-

betra segl sied og hefi eg þar neitath mikille gersime”. Eysteirn .m.: “villtu flenza mille seglanna herra”. Konungr .m.: “hui eigi”. Geck sidan vpp hia siglunne. Og er Eysteirn ser huad hann ætladizt fyrir þa .m. hann: “gior þig ecke ath vndri” sagde hann. “Haf segl huort er þu villt og er vel ath þu viter hueriu þu hefir neitt”. Konungr þackadi honum og hafde jafnan þetta segl yfir skipe sinu. en þath uard ath konungskipinu ath seglith stodz eigi j kappsiglingu. þuiat þat uar meira enn þar til heyrdi enn þo þotte seglith hin mesta gersime.

13.3 Kodete tekster

Nedenfor følger de kodete tekstene, som via forskjellige prosesser leder fram til de ulike figurene og diagrammene. En kode-nøkkel finnes i begynnelsen av hver tekst. For denne delen må det tas et forbehold om at det kan forekomme steder hvor feil i kode er rettet i tabellene, men ikke i selve teksten.

Etter koding bestod den videre prosessen av flere trinn. Først ble all tekst som ikke var inkludert i koder fjernet, slik at jeg satt igjen med en lang sekvens med kode. Herfra fikk resultatene litt ulik behandling etter hva de skulle brukes til, men den viktigste blant prosessene er den som blir beskrevet i det følgende. Data ble sortert slik at det kom fram grupper med kun historisk presens og grupper med kun preteritum osv. Alle forekomster av f.eks. historisk presens ble satt i infinitivsform og sortert alfabetisk. Deretter ble f.eks. fire forekomster av *fara*, slått sammen til én som fikk tildelt en verdi som var identisk med antallet forekomster, slik $\langle fara = 4 \rangle$. Denne operasjonen ble også utført med på preteritumsforekomstene, som kunne danne et resultat som $\langle fara = 5 \rangle$. Resultatene ble limt inn i Excel, hvor de ble slått sammen og det ble dannet tabeller som den nedenfor.

Verb	Hist Pres	Pret
fara	4	5

...

Slike tabeller var grunnlaget for de grafiske framstillingene.

13.3.1 Morkinskinna, tátt 01

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 1-

Frá Þorsteini Hallzsyni

Svá {P#[er] sagt}, at eitt sinni, er Þorsteinn Hallzson /[kom] ór kaupferð af Dyflinni, ok /[var] þat ekki at konungs vilja né leyfi, er hann {P/[hafði] farit}. Svá ok {P/[høfðu] þeir eigi goldit} landaura, er gjaldkerinn /[átti] at heimta, ok {heimt P/[hafði]} hann, en Þorsteinn /[lézk] eigi skyldr at gjalda, er hann /[var] konungs hirðmaðr. Ok /[þóttisk] heimilt eiga ok um þá .xiiii. menn, er honum /[fylgðu], at gefa upp gjaldit, ok {P/[varð] fyrir því eigi fast eptir gengit}. Hann /[fór] út um sumarit ok til bús síns.

Konungr #H[spyrr] þetta allt ok /[lézk] veitt myndu hafa

Þorsteini sjálfum landaura, en eigi mǫnnum hans.

#H[Kvezk] ok ekki muna, at hann {P/[hefði] því heitit}, en /[kvazk] sér hitt þykkja þó meira vert, er hann /[tók] Dyflinnar ferð á sik, svá at hann /[hafði] ekki konungs leyfi til. Ok #H[gerir] nú Magnús konungr Þorstein fyr þetta útlagan ok /[lézk] svá skulu leiða oðrum lagabrotit, þó at mikils #H[sé] verðir.

Ok annat sumar /[kom] Þorsteinn útan ok #H[hefir] stóðhross ágæta góð. Ok /[kómu] norðr í Þrándheim ok /[stygdusk] menn nú við Þorstein fyr sakir ummæla konungs. /[Sat] hann einn í herbergi með sínum mǫnnum. Stóðhrossin /[váru] í haga fyr ofan bæinn á Íluvøllum, /[fór] Þorsteinn þangat til at sjá.

Þeir /[váru] þá í bænum feðgar, Einarr ok Einriði. <HP Ok einn dag #H[gengr] Einarr um bæinn ok út á Íluvøllu. #H[Kømr]

-Side 2-

at hrossunum ok #H[sér] ok #H[lofar] mjök. Ok er þeir #H[ætla] brot at snúa ok ræða um með sér, hverr {eiga P#[myni]} hrossin, þá #H[kømr] Þorsteinn at ok #H[heilsar] Einari ok #H[spyrr], ef honum #H[þykki] góð hrossin, en hann #H[svarar] ok #H[kvezk] vel á #H[lítask].

„Þá vil ek, at þú þiggir”, ?[s.] Þorsteinn. **HP**>
 En Einarr /[lézk] eigi þiggja vilja.
 „Þat veit ek”, ?[s.] Þorsteinn, „at þú munt þiggja
 gjafar at slíkum svá mönnum”.
 „Satt er þat”, ?[s.] Einarr, „en mikit liggr nú á þínu
 máli, ok berjum vér nú þar augum í”.
 „Svá verður þá at vera”, ?[s.] Þorsteinn, ok #H[skiljask] nú.
 Ok litlu síðarr /[gekk] Einriði at sjá hrossin ok /[lofaði]
 mjök ok #H[spyr], hverr {eiga P/[myndi]}, ?[q.] eigi sét hafa
 vænligra hest. <**HP** Þorsteinn #H[kømr] þá at ok #H[heilsar] honum vel
 ok #H[segir], at hann #H[vill] gjarna, at hann #H[þiggi] hrossin. **HP**>
 Einriði /[tók] við ok /[þakkaði] honum gjöfina, <**HP** ok nú #H[skiljask]
 þeir.
 Ok er þeir feðgar #H[finnask], ?[s.] Einarr, **HP**> at mikit {P/[mundi]
 hann til hafa gefit}, at Einriði {P/[hefði] eigi tekir} við hrossunum.
 <**HP** Einriði ?[s.] #H[kvezk] þat ekki svá #H[sýnask], ?[q.] þykkja gott
 mannkaup í mannum. Einarr ?[s.]: „Eigi veiztu
 allglögt kapp fóstura míns, Magnúss konungs, ef þú
 ætlar þat auðsótt, at sættask við hann, en þó muntu mega
 þat”.
 Einriði #H[býðr] Þorsteini til sín, **HP**> ok /[fór] hann þangat <**HP** ok
 #H[sitr] it næsta Einriði um vetrinn í góðu yfirlæti.
 Magnúsi konungi #H[líkar] þungt, ok #H[mæla] menn þat fyr
 honum, at eigi #H[sé] allsæmiligt, **HP**> svá mikla sem hann /[gerði]
 þá feðga yfir öllum Þrándheimi, <**HP** at nú {P#[skyli] þeir halda}
 þá menn, er lagabrot gøra, ok hann #H[hefir] reiði á. Konungr
 #H[svarar] þeim fám orðum.
 Þat {P#[er] frá sagt}, **HP**> at Einarr /[lét] sér fátt um finnask við
 Þorstein um vetrinn ok ?[s.], at Einriði {P#[mun] góða sætt
 bjóða} fyr hann, ok ?[q.] þetta nú ekki til sín koma.
 Þeir feðgar /[drukku] jafnan jól með Magnúsi konungi,
 ok ?[s.] Einriði fýður sínum, at hann {P#[mun] enn svá gera}.

-Side 3-

„Þú ræðr því”, ?[s.] Einarr, „en heima mun ek sitja,
 ok ráðligra sýnisk mér, at þú gerir svá”.
 Eigi #H[býsk] Einriði at síðr ok Þorsteinn með honum, ok
 /[váru] saman .xii. ok /[kómu] á einn lítinn bæ ok /[váru] þar
 um nóttina. Ok um morguninn {P/[hafði] Þorsteinn sét}
 út, ok (hann kom inn) ok ?[s.] Einriða, at menn /[riðu]
 þar at garði, „ok er allíkt feðr þínum”. Ok svá /[var]. <**HP** #H[Kømr]
 Einarr þar ok #H[mælir] til Einriða: „Allkynlig er þín ætlun,
 sækja heim Magnús konung ok Þorsteinn með þér. Far
 heldr heim á Gimsar, en ek mun hitta konung, ok mun ek
 allz við þurfa, at sættir verði teknar. En ek kann hvárn-
 tveggja ykkarn konung, at ekki munduð it svá stilla
 ykkum orðum, at þat mundi hlýða, ok er mér ekki þá
 betra um at ræða”.
 Svá #H[gera] þeir nú, at Einriði #H[ferr] heim, en Einarr #H[kømr] til
 bæjarins. Konungr #H[tekr] við honum blíðliga, hjala mart,

#H[sitr] Einarr it næsta konungi. Ok inn .iiii. dag jóla #H[vekr]
Einarr við konung um málit Þorsteins **HP**> ok /[lézk] vildu
sættum við koma ok <**HP** #H[kallar] gott mannkaup í Þorsteini,
?[q.] ekki vilja til spara.

Konungr ?[s.]: „Ekki þurfu vit um þat at ræða,
mér þykkir mikit at gera þik reiðan”.

#H[Hættir] Einarr þessu, ok #H[er] konungr þegar kátr, er þeir
#H[tala] annat. #H[Líðr] nú til átta dags. Þá #H[vekr] Einarr qðru
sinni it sama mál, ok #H[ferr] á sǫmu leið. Ok #H[kømr] inn .xiii.
dagr jóla. Þá #H[biðr] Einarr, at konungr #H[taki] sættum, „ok
vætti ek”, ?[s.] hann, „at þú munir virða orð mín til
þess”.

Konungr ?[s.]: „Ekki er þar um at tala”, ?[s.] hann,
„ok kynligt þykki mér, er þér helduð þann mann, er ek
hafða reiði á”.

„Ek ætlaða”, ?[s.] Einarr, „at þér munduð stoða mín

-Side 4-

orð um einn mann, ok þína virðing viljum vér gera í
öllu, ok svá þykkjumsk vér jafnan gort hafa. Ok var þetta
meirr Einriða ráð en mitt, en því trúi ek, at mikit mun
á liggja, fyrr en hann sé drepinn, ok em ek þá, herra, vant
við kominn, er þit eiguð saman, sonr minn ok þú, ok villtu
eigi taka fé fyr Þorstein, ok berjask heldr við son minn,
en eigi mun ek þó berjask móti þér, ok eigi þykki mér
þú nú mjök á þat minnask, er ek sóttak þik austr í Garða
ok styrkðak ríki þitt ok gørðumk fóstfaðir þinn. Hygg ek
at því hverja stund, hversu ek mák þína sœmð mesta
göra. En nú skal ek fara á braut ór landi ok veita þér
aldri síðan. Munu sumir menn mæla, at þú vinnir þér
lítit í þessu öllu saman”.

Einarr #H[sprettr] nú upp reiðr ok #H[snýr] útar eptir höllinni.
Konungr #H[ríss] upp ok eptir honum ok #H[leggr] hǫnd á háls
Einari ok #H[mælir]: „Kom heill ok sæll, fóstri”, ?[s.] hann,
„þat skal aldregi verða, at okkra vináttu skili, ok tak mann
í frið, svá sem þér líkar”.

Ok #H[sefask] Einarr nú, en Þorsteinn #H[er] í sættum við
konung **HP**>.

13.3.2 Morkinskinna, tátt 02

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere historiskepres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 5-

Frá Magnúsi konungi ok Margrétu

Þrándardóttur

Lendr maðr ágætr /[bjó] í Vík austr. Hann /[hét] Þrándr;
bær hans {P#[er] nefndr} á Stokkum. Hann /[átti] dóttur, er /[hét]
Margrét. Hon /[var] kvenna vitrust ok vænst, ok /[gørðisk]
mikit orð á um þat víða hennar vaskleik. Sigurðr /[hét]
maðr, er {kallaðr P/[var]} konungsfrændi, ok /[hafði] sýslu
skamt á brot frá Þrándi. Hann /[var] vænn maðr ok skyldr
mjök Magnúsi konungi.

Þess {P#[er] við getit} eitthvert haust, at boð fjölment /[var] at
Þrándar, ok /[kómu] þar saman margir bæendr. Þat /[var]
vanði Þrándar at hann /[kvaddi] dóttur sína nálíga at
qllum málum. Ok einn dag veizlunnar {P/[váru] menn úti
staddir} á høgum nokkurum, þar sem víðsýnt /[var], ok
/[høfðu] margskonar leika. Ok er á /[leið] daginn, /[sá] þeir
skip eitt; þat {P/[var] glæsilíga búit} með spánum ok veðr-
vitum, alskjaldat allt með stöfnum. Ok er þat #H[nálgask]
inn at bænum, þá /[sá] þeir, at þat {P/[var] skipat} vqskum
monnum, ok /[høfðu] kurteisligan róðr, <HP ok #H[er] nú umræða
mikil, hverir {vera P#[munu]}.

Þrándr #H[ferr] á fund dóttur sinnar ok ?[s.] henni þessa
nýlundu, „vitum vér nú engar vánir Magnúss konungs,
en þó skiljum vér þat, at þetta munu vera tígnir menn”.
Hon ?[s.]: „Þat væri þó úvænt”, ?[s.] hon, „at Mag-

-Side 6-

nús konungr myndi vera, ok kynnim vér mikla þökk,
at hans kváma frestaðisk hingat”.

Þrándr ?[s.]: „Hví mælir þú þetta, þars allir menn
leggja ástúð til hans, ok skulu vér honum vel fagna”.
„Þú ræðr því”, #H[segir] hon, „en it sama hefi ek hugboð
hér um, at mér þykkir betr, at hann komi eigi”.

HP> Skipit / [kom] í legit, ok #H[ganga] menn at móti, ok {P/[var] þar kominn} Magnús konungr. #H[Drífa] menn til bæjarins, ok þar búinn inn mesti fögnuðr. Konungr / [var] kátr, <**HP** ok #H[veitir] þessi inn lendi maðr honum með fullri alúð. Ok er konur #H[ganga] í skálann, **HP**> þá / [gekk] Margrét fyrir ok / [kvaddi] ekki konung. En konungr / [spurði] Þránd, hver sú / [væri] in fríða kona, er fyrir / [gekk]. Þrándr ?[s.], at sú / [var] dóttir hans. Konungr / [mælti]: „Ok ekki vill hon oss kveðja; víst lætr hon vel, enda er hon fríð kona, ok hjá henni vil ek rekkja í kveld”.

„Eigi samir yðr þat, herra”, ?[s.] Þrándr.

„Þat mun fram fara”, ?[s.] konungr.

Þrándr ?[s.] dóttur sinni ætlun konungs, en hon

?[q.] sér þat ekki á úvart koma. „Ok veit ek”, ?[s.] hon,

„at konungr býsk við því einu um, er í móti er mínum vilja. Ok þykki mér þat þungt, at leggja fyrst ást við hann, ok týna honum brátt”.

Þessi orð hennar ?[s.] Þrándr Magnúsi konungi, <**HP** en hann #H[svarar]: „Ekki em ek kendr við údrengskap af flestum mǫnnum, en búask má svá um, at henni verði gæfa at þessu, ok engi hæfendi munu á ǫðru verða, en ek ráða fyrir”.

Ok er Þrándr #H[sér], hvar {komit P#[er]}, þá {P#[lætr] hann búa} eina skemmu vandliga, ok er þar #H[gør] rekkja, **HP**> ok {P/[var] henni þangat fylgt} síðan, en ekki {P/[skyldi] þá vera} fleira manna. Hon / [var] ókát mjök.

Þannug {P/[var] til farit}, at húsit / [var] tvídyrt. Ok er hon / [lá] þar ein, þá {P/[var] kvatt} annarra dyranna .ii., ok it .iii. sinn

-Side 7-

/ [gekk] upp hurðin, <**HP** ok #H[gengr] þar inn maðr ok #H[hefir] hǫtt á hǫfði **HP**> ok / [spurði], ef þar / [væri] nokkut manna. <**HP** Hon #H[svarar] ǫngu, en sá maðr #H[leitar] þá til rekkjunnar ok #H[grípr] þar á henni **HP**> ok / [mælti]: „Hyggr þú illt til ráða við konunginn?”

„Víst er þetta ekki at mínu ráði”, ?[s.] hon.

„Villdu eiga við mik kaup þá”, ?[s.] hann, „at ek koma því á leið, at konungr eigi ekki við þik þat, er þér mislíki, ok vil ek þá eiga vald yfir þér?”

„Þat ætla ek”, ?[s.] hon, „at heldr vilja ek þat”.

„Þá er vel”, / [sagði] hann.

Hann #H[tekr] síðan á brjóst hennar, ok / [varð] henni við kallt nokkut, ok / [merkði] hana sér ok / [mælti]: „Þá er konungr kǫmr í rekkjuna hjá þér, seg þú honum, at þú hafir sét Sigurð, frænda hans, ok vitum þá, hvers hugar honum lér. Svá mun ek til snúa, at eigi mun meira við þurfa”.

Maðrinn / [gekk] í brot eptir þetta, ok konungr / [kom] litlu síðarr. Ok er hann {P/[var] í rekkju kominn} hjá henni, <**HP** #H[biðr] hann menn í brot ganga, ok síðan #H[snýsk] hann til hennar ok #H[mælir] við hana blíðliga, ok #H[kvezk] ætla **HP**> , at hann {P/[skyldi] eigi lítinn sóma gera} til hennar, ef hon / [vildi] við hann

sœma.

Hon #H[svarar]: „Þat er með nokkurri hættu, at svá dýrliðr maðr sem þú ert ok vel at þér, þá skaltu þat vita, at ek hefi sét Sigurð, frænda þinn”.

Konungr /svaraði/ þá reiðuliga ok /spratt/ upp. <HP „Eigi mun þá hœfa”, #H[segir] hann, „at byggva þessa rekkjuna”. #H[Gengr] út síðan ok þar til, HP> er Þrándr /svaf/ inni, ok #H[berr] á loptit. Þrándr /gekk/ til dyranna ok #H[sér] þegar, at konungr er reiðr mjök, ok /spurði/, hvat /væri/ um at vera. „Þat er mér tíðast”, ?[s.] konungr, „at farit sé eptir Sigurði”. Þegar #H[fær] Þrándr menn til þess, ok /mælti/ konungr, at þeir {P/[skyldi] svá segja} honum, at hann {P/[mundi] fara verða}, hvárt er hann /vildi/ eða eigi.

-Side 8-

<HP Sendimenn #H[fara] ok #H[koma] á fund Sigurðar ok #H[biðja] hann #H[búask] sem tíðast ok #H[fara] með þeim, #H[segja] honum frekliga orðsending konungs. HP> Hann /lézk/ svá gera myndu ok /kvazk/ vænta, at sjá {P/[mundi] góð verða} hans fgr at hitta þvílíkan frænda sinn sem konungr /var/. <HP #H[Ferr] Sigurðr með þeim, ok #H[finnask] þeir konungr, HP> ok /var/ konungr reiðr mjök ok /spurði/, hvar fundi þeira {P/[hefði] saman borit} ok Margrétar. Sigurðr ?[s.]: „Verit hefi ek at veizlum, herra,” ?[s.] hann, „með Þrándi, ok hefi ek sét hana, en talat fátt við hana. En um þat em ek búinn at sverja, at engi skipti hefi ek við hana átt”.

Þá {P/[lét] konungr Margrétu þangat kalla} ok /spurði/ hana inniliga, hvé {farit P#[hefir]}, ok #H[segir] hon nú um kvámu mannzins ok hans tillögur ok svá markit. Konungr /mælti/: „Lát mik sjá mark þat”.

Hon #H[görir] svá, ok er konungr /sá/ brjóstit, þá #H[sýnisk] þar því líkast sem lægi á silfrpenningr. Þá /mælti/ konungr: „Er svá farit”, ?[s.] hann, „at faðir minn vill eigi, at ek tæka þessa konu til lags við mik. Faðir minn hefir sá maðr verit. Ok því varð mér svá mikit í skapi ok skjótt á litit, at Guð ok inn helgi Ólafr konungr vildi eigi þetta. Ok skaltu nú, Sigurðr, fá þetta ráð ok þar með mína vináttu”.

Ok nú /fór/ þetta fram sem konungr /mælti/, at Sigurðr /fekk/ Margrétar ok /gerðisk/ hann ríkr maðr ok góðr drengr. Hon /þótti/ ok ágætlig kona at viti sínu ok mrgum góðum hlutum. En konungr /fór/ í brot, er veizlu {P/[var] lokit}, svá sem hann /átti/ ferðir til. Ok #H[lýkr] þessu svá.

13.3.3 Morkinskinna, tátt 08

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 48-

Frá Skemtun Íslendinga

Svá /[barsk](=<berast) at eitthvert sumar, at einn íslenzkr maðr, ungr ok fráligr, /[kom] til konunga ok /[bað] hann ásjá.

Konungr /[spurði], ef hann /[kynni](=<kunna) nokkura fræði, en hann /[lézk] kunna sǫgur. Þá ?[s.] konungr, at hann <HP #H[mun] (taka) við honum, en hann #H[skal] þess skyldr at skemta ávallt, er HP> /[vildi], hvergi sem hann /[bæði](=<biðja). <HP Ok svá #H[gørir] hann. Ok #H[er] hann vinsæll við hirðina, ok #H[gefa] þeir honum klæði, ok konungr #H[gefr] honum vǫpn í hǫnd sér, ok #H[líðr] nú svá fram til jóla.

Þá #H[úgleðr] Íslending, ok #H[spyrr] konungr, hví þat HP> /[gegndi](=<gegna). Hann /[kvað] mislyndi sína til koma. “Ekki mun þat vera”, ?[s.] konungr, “ok mun ek geta til. Þess get ek til”, ?[s.] hann, “at nú muni uppi sǫgur þínar. Þú hefr ávallt skemt í vetr hverjum sem beizk hefr, mun þér nú illt þykkja, at þrjóti at jólnum”.

“Jafnt er svá sem þú getr”, ?[s.] hann. “Ein er sagan eptir, ok þori ek þá eigi hér at segja, því at þat er útferðar-saga þín”.

Konungr /[mælti]: “Sú er ok svá sagan, at mér er mest um at heyra, ok skaltu nú ekki skemta til jólnanna fram, er menn eru nú í starfi. En jóladag skaltu til taka þessar sǫgu ok segja af nokkurn spǫl, ok ek mun svá til stilla með þér, at jafndrjúg mun verða sagan ok jálin. Nú eru drykkjur miklar of jólin, ok má skǫmmum við sitja at hlýða skemtun, ok ekki muntu á finna, meðan þú segir, hvárt mér þykkir vel eða illa”.

-Side 49-

<HP Nú #H[er] þat ok, at Íslendingr #H[segir] sǫguna. #H[Hefr](=<hefja) upp jóladag, ok #H[segir] of hríð, ok #H[biðr](=<biðja) konungr brátt hætta.

#H[Taka] menn at drekka, ok #H[ræða] margir um, at þó #H[sé] djǫrfung í þessu, er hann Íslendingr #H[segir] þessa sǫgu eða hversu konungi {P#[muni] virðask}. Sumum #H[þykkir] hann vel

segja, en sumir #H[vinnask] minna at. #H[Ferr] svá fram of jólin.

HP> Konungr /[var] vandr at, at {hlýtt P/[væri]} vel, <**HP** ok #H[stendisk] þat á með umstilli konungs, er {lokit P#[er]} sögunni ok jólin #H[prýtr](<=prjóta). **HP**> Ok it þrettánda kveld, er {lokit P/[var]} sögunni áðr of daginn, /[mælti] konungr: “Er þér eigi forvitni á, Íslendingr”, ?[s.] hann, “hversu mér líkar sagan?”

“Hræddr em ek um, herra”, ?[s.] hann.

Konungr /[mælti]: “Mér þykkir allvel ok hvergi verr en efni eru til, eða hverr kendi þér söguna?”

Hann ?[s.]: “Þat var vanði minn út á landinu, at ek fór hvert sumar til þings, ok námk hvert sumar af sögunni nokkut at Halldóri Snorrasyni”.

“Þá er eigi kynligt”, ?[s.] konungr, “at þú kunni(r) vel, ok mun þér at gæfu verða ok ver með mér vel kominn, ok skal þat heimilt ávallt, er þú vill”.

Konungr /[fekk] honum góðan kaupeyri, ok /[varð] hann þroskamaðr.

13.3.4 Morkinskinna, tátt 09

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 50-

Frá því er Þorvarðr krákunef vildi gefa segl Haraldi konungi

Þorvarðr /[hét] maðr krákunef, vestfirzkr maðr at kyni,
auðigr maðr ok drengr góðr. Hann /[fór] milli landa ok
/[mazk](=<metast) vel, þar sem hann /[kom].

Hann #H[kemr] nú eitthvert sumar skipi sínu norðr í
Niðarós, ok /[var] Haraldr konungr í bænum ok Eysteinn
orri, mágur hans, sonr Þorbergs Árnasonar, er allra manna
/[var] vaskastr ok mest virðr af konungi. Þorvarðr /[ruddi](=<ryðja)
skipit ok /[leigði](=<leigja) sér skemmu. Síðan /[gekk] hann á fund
Haralds konungs, þar sem hann /[drakk]. #H[Kemr] svá at
stofunni, at konungr /[var] úti, ok er hann {P#[vill] inn snúa},
/[mælti] Þorvarðr: “Heill, herra. Hér er segl eitt niðri á
skipinu, er ek vilda, at þér þegið”.

Konungr /[var] nokkut svá brúnvölvi ok ?[s.]: “Eitt
sinni þá ek segl at yðr Íslendingum”, ?[s.] hann, “ok
bjósk þá til, at mér myndi þat verða at skaða. Gekk þat
í sundr í siglingu, ok vil ek eigi þiggja”.

Eysteinn /[mælti]: “Gakk til, herra”, ?[s.] hann, “ok
sé, ok kann vera, at yðr sýnisk vel, ok þess er meiri ván,
at þér þiggið þá hluti, er óvirðiligri eru. Því mun hann
þér ætlat hafa”.

Konungr ?[s.]: “Ek sé ráð fyr mér, en þú fyr þér”,

<HP #H[snýr] síðan inn í stofuna, ok {P#[má] ekki festa} orð á honum.

Þorvarðr #H[biðr](=<biðja) þá Eystein þiggja seglit, “ok gakk með
mér”, ?[s.] hann. Eysteinn #H[görir] svá ok #H[þykkisk] eigi sét
hafa meiri görsimi í einu segli ok #H[þakkar] vel gjöfina ok
#H[mælir], at hann {P#[skyli] koma til hans um vetrinn ok sjá}
bæ hans á Norðmæri í Gizka. #H[Er] nú kyrt of vetrinn.

Ok er #H[várar], #H[býr](=<búa) Þorvarðr skip sitt ok #H[heldr] suðr fyr

-Side 51-

land frá Sólskel, ok #H[leggja] þar til hafs. Ok einn dag #H[sjá] þeir, hvar skip #H[brunar] fram hjá ok **HP**> {P/[var] alskipat} með stofnum. Þar #H[stendr] upp í stafninum maðr vænn ok listuligr, sá /var/ í skarlatskyrtli rauðum. Hann #H[spyr], ef Þorvarðr /væri/ þar. Hann ?[s.] ok <**HP** #H[fagnar] vel Eysteini. Eysteinn ?[m.]: “Seinn vartu at sókja mik heim ok stíg nú á skip með oss með svá marga menn sem þú vill sjálfr, því at nú er ekki byrvænligt”.

Hann #H[görir] nú svá, #H[ferr] með nokkura menn, ok #H[róa] nú til eyjarinnar Gizka, ok {P#[er] þar fagnaðr mikill ok veizla gqr(<=part til gera)}.

HP> Þar /váru/ hús stór ok góð, ok er á /leið/ kveldit ok nóttina, ok morna <**HP** #H[tekr], þá #H[vaknar] Þorvarðr ok #H[sér], at Eysteinn **HP**> /var/ á fótum ok /mælti/: “Ekki er veðr byrvænligt. Verið með oss í dag ok látið mik veðrit sjá fyrir yðr, ok skulu þér eigi at heldr byrina sitja”.

Ok of daginn, er þau /drukku/ ok /váru/ kátir, þá /mælti/ hann Eysteinn: “Fyr þat, er þú fórt með mér frá skipi þínu búnu ok sóttir hingat heimili, þigg at mér kyrtill þenna”.

Hann {P/[var] allr hlöðum búinn ok skorinn} af nýjum skarlati. Þorvarðr #H[þakkar] honum gjöfina. Eysteinn /mælti/: “Ekki skulu þetta vera segllaunin”.

<**HP** #H[Sitja] þá of daginn, ok #H[skortir] eigi góðan drykk. Ok annan morgin eptir #H[mælir] Eysteinn við Þorvarð: “Kyrri skulu þér vera í dag”, ?[s.] hann, “því at þetta er engi byrr”.

Þorvarðr ?[s.]: “Þér skuluð nú fyrir (sjá)”.

Nú {P#[er] allt meira við haft} of drykk ok allan fagnað, ok þá {P#[lætr] Eysteinn bera} fram skikkju, **HP**> þat /váru/ algrá skinn ok vönduð sem mest ok skarlatismottull yfir. Þá /mælti/ Eysteinn: “Þessa skikkju skaltu þiggja, ok er nú launat seglit, því at þannig mun skikkjan bera sik með vel flestum qðrum sem seglit berr af vel flestum seglum”.

-Side 52-

<**HP** Þorvarðr #H[þakkar] nú vel gjöfina.

#H[Líðr] af nóttin, ok of morginninn snimma {P#[er] Þorvarðr vakiðr(<=pret part av vekja?)}, ok {P#[er] þar kominn} **HP**> Eysteinn ok /mælti/: “Nú skal ekki dvelja yðr, því at nú er byrr á kominn”.

/[Tóku] nú snæðing ok /drukku/, áðr þeir /fóru/. Þá /mælti/

Eysteinn: “Eigi varð þat auðit, at konungr þægi seglit at þér, en þess get ek, ef hann hefði tekit, at hann myndi þannig svá launa sem ek. En þó hefir þú nú ekki fyrir þat, er nú gaf eigi konungr þér launin, en þar má ek ekki at því hafa, þó at ek sék ótígnari en konungr. En fyr mismuna okkarrar tígnar skaltu þiggja gullhring þenna”, ok /dró/ af hendi sér. <**HP** Þorvarðr #H[þakkar] honum hringinn, ok #H[fara] eptir þat til skips, ok #H[gefr] byri vel, ok #H[ferr] út til

Íslands ok #H[gørisk] mikill maðr fyrir sér .

Ok nú of sumarit, **HP**> þá er þeir /[sigldu] fyrir land fram,
Haraldr konungr ok Eysteinn, ok #H[siglir] Eysteinn meira
ok of fram. Þá /[mælti] konungr: “Hvaðan kom þér segl
þat it góða, er þú hefir?”

Eysteinn ?[s.]: “Hér er nú þat seglit, er þér neittuð,
herra”.

Konungr /[mælti]: “Ek sák aldri betri segl, ok hefi ek
þar góðu nítt”.

Eysteinn /[mælti]: “Villtu flensa í milli segla, herra?”

Konungr /[mælti] ok brosti at: “Hví eigi?” ?[s.] hann,
/[gekk] upp síðan hjá siglunni.

Eysteinn /[mælti]: “Gør þik eigi at undri ok haf segl,
hvárt er þú vill, ok er vel, at þú vitir, hverju þú níttir”.

Konungr /[þakkaði] honum ok /[hafði] þetta segl yfir skipi
sínu, ok /[stózk](=<standast) þat eigi þessu konungsskipinu í kappsig-
lingum, því at skip /[var] mikit, en þó /[þótti] þat vera in
mesta gørsimi.

13.3.5 Hulda, tått 01

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 97-

Af Þorsteini Siðvhallzsyni.

Þorsteinn /[hét] maðr, son Siðuhallz,

-Side 98-

hann /[fór] af Jslandí til Noregs á dögum Magnvs konvngs góða, ok /[gerðíz] hans hirðmaðr, ok /[var] konvngr vel til hans. Svá /[bar] til éitt sinn, at hann /[fór] kaupferð til Dyflínnar, svá at hann /[hafði] ekkí konvngsleyfi til, hann {P/[hafði] ok eigi goldit} landaura, er gjallkeri konvngs {P/[hafði] heímt}. Þorsteinn /[kvað] sik eigi skyldan at gjalda landaura né sína fõrunauta, er hann /[var] konvngs hirðmaðr, {P/[var] þá ok eigi fast at-gengit}. /[Fór] hann við þat ut til Jslandz, ok /[fann] ekkí konvng at því sinni. /[Settíz] hann j bv sítt. Magnvs konvngr /[spurði] þetta allt, ok /[sagði] sik veítt myndu hafa Þorsteíní sjalfum landaura, en eigi mǫnnum hans. ”Ok ecki man ek, at ek hafí því heitið” /[sagði] konvngr. “En hítt þyckí mer meíra vert er hann tok Dyflínnar ferð á sik sva at hann hafði ecki vart leyfi til. Skal Þorsteinn firir þetta vera vtlagí, ok leíða sva qðrvm at briota lǫgin, þott míkíl sé verðír.” Annat sumar eftir /[fór] Þorsteinn utan, ok /[hafði] stóðhross með sér ágæta góð, þeir /[tóku] Þrándheim. Landzmenn /[styggðuz] mjok við Þorstein sakir ummæla konvngs, /[sat] Þorsteinn jafnan einn j herbergí með sínum mǫnnum. Stóðhrossín /[voru] j haga firir utan bæinn á Jluvǫllvm, /[gekk] Þorsteinn þagat til um dögum. Þeir /[voru] þá j bænum, Einar þambarskelfir ok Eíndriði s(on) hans. Eínn dag /[gekk] Eínar vtí um bæinn at skemta sér.

-Side 99-

hann /[snéri] vt á Jlvvøllv, /[kom] at hrossunum,
/[leit] á ok /[lofaði] míok. Ok er þeir /[ætluðu] brott
at snva, /[kom] þar Þorsteinn, ok /[heílsaði] Eín-
arí, ok /[spurði] ef honvm /[þætti] góð hrossín.
<HP Honum #H[kveðz] vel á #H[lítaz]. “Þa vil ek at þv þíggir
at mer hrossín” HP> /[sagði] Þorsteinn. Eínar
/[sagðíz] eí þíggía vílía. “Veít ek þo” ?[s.]
Þorsteinn, “at þíggía mvntv gíafir at slíkv
sva mōnnvm”. “Satt er þat”, /[sagði] Eínar. “En
mikit líggr nv á þínv mali, ok berívm ver
þar avgvm í”. “Sva verðr þa at vera”, ?[s.]
Þorsteinn ok /[skílduz] þeir at því. Lítlu síðarr
/[gekk] Eíndriði til at sjá hrossín, ok /[lofaði]
míok. #H[Kveðz] eigi sét hafa vænlígra hest, ok
/[spurði] hverr {eíga P/[myndí]}. Þorsteinn /[kom] at í því,
ok /[mælti]: “Ef þer litz vel á hrossín, þá
vil ek gíarna at þv þíggir af mer”. Eíndriði
/[þá] ok /[þakkaði] honum gíofína. En er þeir
feðgar /[funduz], /[sagði] Eínar at hann {P/[vílldí] mikit
hafa gefit} til at hann {P/[hefði] (eigi) tekít} við
hrossunum. Eíndriði /[kvað] ekki svá, /[lét] sér
þykkja gott mannkaup j Þorsteini. Einar
/[mælti]: “Eigi veítþv allglōgt kapp Magnvs
konvngs, fostra míns, ef þv ætlar avðsott at
sætta Þorstein við hann, en þo máttv þat profa”.
Eíndriði /[bauð] Þorsteini til sín, ok /[sat] hann

-Side 100-

hít næsta Eíndriða um vetrinn j goðu yfirlæti.
Eínar /[lét] sér fátt um finnaz við Þorstein, /[sagði]
hann Eíndriða góða sætt {P/[myndu] bjóða} firir
hann, ok /[kvað] þetta ekki nv tíl sín koma.
Magnvs konvngr /[frétti] skíott, hvar Þorsteinn
{P/[var] niðr komínn}, ok /[fundu] menn at honum
/[mislíkaði]. /[Vurðu] þá menn til at tala þat firir
honum, at þeir feðgar /[gerði] þat eigi maklíga,
er þeir /[héldu] vtlaga hans, svá sem hann /[virði]
þá meíra enn nokkvra menn aðra j Þrændalogvm.
Konvngr ?[sv.] þeim fá, er slíkt /[ræddu].
Þeir feðgar /[voru] vanir at drekka jól með Magnvsí
konvngí, ok /[sagði] Eíndriði feðr sínum,
at hann {P/[myndí] enn svá gera}. Einar /[svaraði]:
“þv mvnt því vílía raða, en heíma mvn ek
sítía, ok raðlígra þætti mer, at þv gerðir svá”.
Eíndriði /[bjóz] eigi at síðr, ok Þorsteinn með
honum. Þeir /[fóru] .xíj. saman, ok /[komu] á éinn
bæ, ok /[voru] þar vm nótt. Um myrgininn
snemma {P/[hafði] Þorsteinn út séð}, hann /[kom] inn

ok /*[mælti]*: “Menn riða her at garði, eigi allfáir,
ok er formaðrinn líkr feðr þínum, Eíndriði”.
Ok svá /*[var]*. /*[Kom]* Einar þar, ok /*[mælti]* til Eíndriða:
“Allvndarlig er þín ætlan, ef þv ferr til
fvndar við Magnvs konvng með Þorsteini. Farít
helldr heim á Gimsar. En ek mvn finna
konvng, ok mvn þo allz við þvrfu, at sættir
verði teknar. En ek kann hvarntveggía yckarn
konvngs, at eckí mvnþv sva stilla orðvm

-Side 101-

þínum, at þat mvní hlyða. Ok er mer þa eckí
betra vm at mæla, ef enn geríz meíra í
með yckr”. Þeir /*[gerðu]* svá, at Eíndriði ok
Þorsteinn /*[snéru]* aftr. En Einar /*[fór]* út til bæjar.
/*[Tók]* konvngr við honvm blíðliga, /*[setti]* hann
hít næsta sér ok /*[töluðu]* mart. Hínn fjórða
dag jóla /*[vaktí]* Einar til við konvng um málit
Þorsteins, /*[lézt]* vilja sættum við koma, /*[sagði]*
gott mannskaup j Þorsteini, /*[kvað]* sik ekki villdu
til spara, þat er j hans valdi /*[væri]*, at hann
/*[hefði]* lífsgrið ok landzvíst. Konvngr ?*[sv.]*:
“Eckí þvrfvm ver vm þat at tala, þviat mer
þyckir mikit firir at gera þík reiðan”. /*[Létti]*
Einar þá af, ok /*[var]* konvngr þegar kátr,
er þeir /*[töluðu]* annat. /*[Leið]* nv til átta dags,
þá /*[vaktí]* Einar til qðrv sinní, ok /*[fór]* allt á
sömv leið sem fyrr. Hínn þrettánda dag jóla
/*[mæltí]* Einar til konvngs: “Bíðía vil ek enn,
herra, þess, sem ek hefí fyrr (ordi) á komít,
at þer takít sættvm af Þorsteini, væntí ek at
þer mvnut þar til virða mín orð”. Konvngr ?*[sv.]*:
“Eckí er þar vm at tala. Veit ek eigi, hvi
þer varð þat firir, at hallda þann mann, sem ek
hafði reiði á”. Einar /*[mælti]*: “Ek ætlaði at þer mvndvt
stoða mín bænastað vm einn mann,
en yðra virðing vilivm ver gera j öllum hlvtvm,
ok sva þyckívmz ek jafnan gert hafa. Var þetta
meir rað Eíndriða en mítt. En þat hygg ek at
mart mvní i geraz, fyrr en hann se drepínn.

-Side 102-

Er ek þa, herra, vant við kominn, ef þít eígt
saman son minn ok þv, ef þer vilít eí taka fe
firir Þorstein, ok beriaz helldr við son minn.
En þo mvn ek eigi beriaz motí yðr. Ok eigi þyckir
mer þer þa míok á þat minnaz, er ek sotta yðr avstr
j Garðariki, ok gerðvmz fostrfaðir yðvar; hefir
ek siðan stvtt ok styrkt yðvart riki, ok hvgat
at þvi hvería stvnd, hversv ek mætti yðra sæmd
mesta gera. En nv skal ek fara brott qr landi,
ok veíta þer alldri siðan lið. Mvnnv svmir menn
mæla at þv vinnir þer litið j þessv qllv saman”.
Eínar /[spratt] vpp reiðr ok (snere) utar eftir
hqllinní. Konvngr /[reis] þegar upp, ok /[snaraði]
utar eftir honum. /[Lagði] konvngr hendr um
hals Einarí, ok /[mælti]: “Kom heill ok sæll, fostri
mínn. Þat skal alldri verða at ockra vínattv
skili. Tak manninn i frið, sem þer likar bezt”.
/[Sefaðiz] Einar þá. En Þorsteinn {P/[var] tekinn} i sætt
ok kærleika við konvng.

13.3.6 Hulda, tått 09

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] står for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

af Þorvarði kraku

-356-

Þorvarðr /[hét] maðr vestfirðzkr at kyní,
hann {P/[var] kallaðr} krákunef, auðigr at fé ok
drengr góðr. Hann /[fór] millí landa, ok {P?/[var]
virðr} vel, hvar sem hann /[kom]. Á einu sumrí
/[kom] Þorvarðr utan af Jslandí norðr við Þrándheim,
ok /[lagði] skípí sínu inn í Níðarós, þá
/[var] Haralldr konvngr j bænum, ok Eysteinn
orri mágr hans, son Þorbergs Árnasonar, er
allra manna /[var] røskvaztr, ok þá virðr mest
af konvngí. Þorvarðr /[ruddi] skíp sítt. ok /[leigði]
sér skemmu, siðan /[gekk] hann á fund Haralldz

-357-

konvngs, ok /[fann] hann vti hjá stofu þeirrí,
sem hann {P/[hafði] drukkit} í. Konvngr /[var] ekki
glaðligr. Þorvarðr /[heilsaði] konvngi, ok /[mælti]
siðan: “Her er eítt segl vtí á skípínv, er ek
villdi at þer þægít”. Konvngr ?[sv.]: “Einn
tíma þa ek segl at yðr Jslandingvm, ok lagði
nær at mer mvndi þat verða at skaða, gíeck
þat svndr j siglingv, ok vil ek eigi þiggia”.
Eysteinn orri /[mælti]: “Gangít til herra, ok
síait seglít, kann vera at yðr lítiz vel á. Er
þat vænna at þer þíggít vvirðvligri gripí, því
mvn hann yðr ætlað hafa”. Konvngr ?[sv.]:
“Ek se rað firir mer, en þv firir þer”. /[Gekk]
hann þá inn í stofuna, ok /[festi] ekki orð á
honum. Þá /[mælti] Þorvarðr. “Gack með mer,
Eysteinn, ok þígg seglít”. Eysteinn /[leit] á ok
/[sagði], at hann {P/[hefði] eigi séð} betra segl, ok
/[þakkaði] honum gjøfina, ok {P/[bað](=<biðja) hann koma}
um vetrinn at sía bæ sinn í Gízka. <HP #H[Er] nv
kyrt vm vetrinn. En er #H[varar], HP> /[bjó](=<búa) Þorvarð(r)
skíp sítt. ok /[hélt] suðr með landí þegar hann

{P/[var] bvínn}. Hann /[lá] til byrjár við ey þá, er Sólskel #[heitir](=<atemporal), ok einn dag /[sá] þeir at /[reyrí](=<rerí (róa; i pret)) at þeim ein fōgr skvta alskípuð, þar /[sat] við styrí vænn maðr j rauðum skallazkyrtlí. Sá /[spurði] ef Þorvarðr krákunef /[væri] þar á skípi. Þorvarðr /[stóð] upp ok /[fagnaði] Eysteíni. Eysteinn /[mælti]: “Seínn varþv at sækía mik heím, stíg nv her í skvtna með sva marga menn sem þv víll, þviat nv er eckí byrvænligt”.

-358-

Þorvarðr /[gerði] svá, /[fór] með Eysteíni með nōkkura menn, /[komu] til eyíarinnar Gízka. Þar {P/[var] firirbvín} veitzla ágæt, þar /[voru] hús stór ok góð. /[Drukku] þeir leingí um kveldit. /[Fór(u)] (sí)ðan at sofa. Þorvarðr /[vaknaði] þá er {mornat P/[var]}, ok /[sá] at Eysteinn /[var] á fótum. Eysteinn /[mælti]: “Eckí er yðr byr-vænligt. Verít með mer í dag, j naðvm, latíð mík sía veðr firir yðr, ok skvlv þer eckí sítía byrí þvi helldr”. /[Drukku] þeir um dagínn, ok /[voru] kátir. Þá /[mælti] Eysteinn: “Firir þat Þorvarðr er þv fort með mer fra skípi þínv albvnv, ok sōttir mítt heímíli. sem ek bei(d)da. þa þígg af mer kyrtíl þenna”. Kyrtillínn {P/[var] skorínn} af nyju skarlatí ok allr hlaðbvínn. Þorvarðr /[þakkaði] honum gjōfína. Eysteinn /[mælti]: “Þetta skal vera kynnis gíof, en eckí segllaunín”. /[Sátu] þar um dagínn í hínun bezta fagnaði. Ok annan morgín eftir /[mælti] Eysteinn: “Kyrrir skulu þer vera í dag, þviat enn er eigi byrr”. Þorvarðr /[bað] hann nv firirsjá. /[Sátu] þeir þar ok {P/[var] nu allt meíra við haft} um veízluna, enn hínun fyrra dag. Þa {P/[lét] Eysteinn bera} framm skallazskíkkju vandaða mjōk, hon {P/[var] samdregín} hínun beztum gram skínnun. Þá /[mælti] Eysteinn orrí: “Þessa skíckív skaltv hafa firir seglít, þviat hvn mvn þyckía firir flestvm skíckivm, sem seglít þat er þv gaft mer berr af qðrvn seglvn”. Þorvarðr /[þakkaði] vel gjōfína.

-359-

/[Leið] af sá dagr ok nótt. En um myrgínínn snimma {P/[var] Þorvarðr vakíðr}, {P/[var] þar komínn} Eysteinn ok /[mælti]: “Nv skal eckí dvelía yðr, þviat veðr er byrvænligt”. /[Toku] þa snæðing, ok /[drukku] aðr þeir /[foru]. Þá /[mælti] Eysteinn: “Eigi (var)ð þer auðít at konvngr þægí seglít at þer, en þess get ek ef hann hefði þegit, at hann m(v)ndi þannveg sva lavnat hafa

sem ek. Nv hefir þv eckí firir þat, er utíginn
maðr veíttí þer launín en eigi konvngr, sem
þv hafðir ætlað, en ek ma eckí at þvi hafa,
þott ek se vtígnarí. En firir þann virðingarmvn
skaltv þíggía hring þenna”. / [Dró] hann þá
hrínginn af hendí sér, ok / [gaf] honum. Þorvarðr
/ [þakkaði] Eysteini vel allar þessar gjafir.
Síðan {P/[lét] Eysteinn flytja} þá til skíps síns. / [Sigldi]
Þorvarðr á haf, ok / [gaf] vel byrí til Jslandz.
En um sumarít er þeir Haralldr konvngr ok
Eysteinn / [sigldu] suðr með
landí, ok er þeir / [komu] til hafnar eítt kvelld
/ [mælti] konvngr: “Hvaðan kom þer Eysteinn
sva gott segl”. Eysteinn ?[sv.]: “Her er nv þat
seglít herra er þer villdvt eigi þíggía af Þorvarðr”.
Konvngr / [mælti]: “Ek sa alldri friðara
segl, ok hefi ek þar goðvm grip neítt”. Eysteinn
/ [mælti]: “Víli þer flenza herra míllí
segla?” Konungr ?[sv.] ok / [brostí](<=brosa; smile) við: “Hví eigi”
?[s.] hann. / [Stóð] konvngr upp hjá siglunní.
Eysteinn / [mælti]: “Gígr þík eckí at undri, ok

-360-

haf segl hvart er þv vill. ok er nv vel at þv
veítz hverív þv neítaðir”. Konvngr / [þakkaði]
honvm, ok / [hafði] þat seglít sem Þorv(ar)ðr {P/[hafði]
átt}, ok / [þótti] þat gersímí, en þó / [hæfði](<=hæfa) þat varla
at vextí hínv mikla skípí konvngrs, ef kapp-
síglingar {P/[skyldi] þreyta}.

13.3.7 Flateyjarbók, tátt 01

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 318-

Fra Þorsteine Hallzsyne er kom . . .

Sva {P#[er] sagth} ath eitt sinne er Þorsteinn Hallzson af Sidu
/[kom] ur kaupferd af Dyflinni og /[uar] þat ecke ath konungs leyfi. en
þat /[uar] ecke j þann tima ath menn /[færi] vr lande kaupferdir vtan kon-
ungr /[gæfi] leyfe til og /[uar] sok aa huerium er hann /[færi] olofat. so og
{P/[hofdu] þeir eigi golldit} landaura er giellkerin heimte og /[lez] Þorsteinn
eigi skylldr ath giallda er hann /[uar] konungs hirdmadr. Þorsteinn /[þottiz]
og heimillt eiga ath faa eigi gialld fyrir þa menn er med honum /[uoru]
og {P/[uard] eigi fyrir þat fast ath geingit} ath heimta frekara er menn /[vissu]
þat satt uera ath Þorsteinn /[uar] hirdmadr Magnus konungs. Hann /[for]
ut til Jslandz vm sumarit til bus sins. Magnus konungr ?[s.] þetta nu
allt jafnt saman og #H[likar] storilla. /[lezt] ueitt mundu honum hafa Þorsteine
sialfum landaura en eigi monnum hans. en /[kuat] þo þickia meira vert
er hann /[tok] Dyflinnar ferd aa sig so at hann /[hafde] ecke leyfe til. og
#H[giorir] konungr Þorstein vtlægan og ur ollum hirdmannalogum fyrir
þetta og /[kuozt] so skylldu leida fleirum lagabrotin þott at mikils /[være]
uerdir. Og annat sumar /[kom] Þorsteinn vt af Jslande og {P/[hafde] þa ecke
spurt} þetta. hann /[flutte] vtan med sier stodhross agætlig. Nu #H[kemr]

-Side 319-

Þorsteinn nordr uid Þrandheim og /[stygdugt] menn uid honum þott adr
{P/[hefde] latid} likliga til hans fyrir sakir vmmæla Magnus konungs og /[kom]
þar ath þui sem {mællt P#[er]} ath dyrt #H[er] drottens ord. /[sat] Þorsteinn jafnan
nu einn j herbergi og felagar hans. Þetta #H[þikir] honum þo hardla daufligt
er onguir menn {P#[vilia] eiga} glede uid þa. stodhrossin /[voru] fyrir ofan
bæinn j haga aa Jluvillum og /[for] Þorsteinn jafnan ath lita yfir þau.
þeir /[voru] þa j bænum Einar þambaskelfir og Jndridi son hans. <HP og einn
dag #H[geingr] Einar vt aa Jluvollu. #H[kemr] nu at hrossunum og #H[litr] aa vm
stund og #H[lofar] allfast. og er þeir #H[ætla] brutt ath ganga þa #H[kemr] Þor-
steinn þar og #H[heilsar] Einare og #H[spyr] huersu honum #H[liz] aa hrossin.
hann ?[s.] HP> og /[kuoz] uel aa #H[litaz]. “Þa uil eg ath þier þiggit” ?[s.] Þor-
steinn. en Einar /[lez] eigi þiggia vilia. “Þat veit eg” ?[s.] Þorsteinn “at þu
munt þiggia gíafir ath þuilikum monnum sem eg er”. “Satt er þat” ?[s.]

Einar. “En erit mik(it) þikir oss aa liggia fyrir þier og þinu male felage” ?[s.] hann “og berium uer þar nu augum j”. “So uerdr þath ath vera” ?[s.] Þorsteinn. <HP Og #H[skiliaz] uid þath. Og litlu sidar #H[geingr] Jndridi til at sia hrossin HP> og /[lofade] miog og /[spurde] huer /[ætti]. Þorsteinn /[kom] þa ath <HP og #H[heilsar] honum uel og ?[s.] ath hann #H[vill] giarna ath hann #H[þiggi] hrossin ef honum þikia nockurru neyt. HP> Jndridi /[tok] uid og /[þackade] honum gíofina <HP og #H[skiliaz] uid þath. En er þeir fedgar #H[finnaz] þa ?[s.] Einar HP> ath hann {P/[munde] mikit hafa til gefit} ath Jndrithi {P/[hefde] eigi tekit} uid hrossunum. <HP Jndride #H[quedz] eigi so aa #H[litaz] og HP> /[quad] uera gott mannkaup j Þorsteine. Einar ?[s.] “eigi mun eg þui j mote mæla. en eigi muntu þa giorla kunna skaplynde Magnus konungs fostra mins ef þu ætlar þat audsott ath sættaz uid hann aa þetta mal sem hann hefir adr giort hann vtlægan. en þo muntu mega þat. en ætla munum ver oss minna en þat ath beitaz birne uid Magnus konung og þat vinn eg til einskis en eg veit ath þath mun hier aa liggia þuiat ecke giorir hann þetta ath barnamalum”. /[Skildu] þeir fedgar nu uid þetta j styttingi. Jndridi #H[bydr] Þorsteini til sin og /[for] hann þangath <HP og #H[sitr] hann hid næsta honum vm vetrinn j godu yfirlæti. Magnus konungi #H[likar] þetta þungt er hann #H[frettir] þetta og #H[mæla] margir fyrir honum ath eigi #H[se] allsæmeligt þeirra handar ath giora slikt so mykla HP> sem hann /[giorde] þa fedga j ollum Þrændalögum og nu #H[skulu] þeir hallda vtlaga konungs er slikt lagabrot /[hafde] giort og konungr /[hafde] reide aa. Konungr ?[s.] þeim fam ordum er slikt /[taulodu] fyrir honum. /[let] nær sem hann /[heyrde] eigi. en /[hugsade] þo fyrir sier ath eigi /[væri] vist huort þeir /[uæri] so myklu traustare edr heille er slikt /[baru] til eyrna honum

-Side 320-

ef hann /[pyrbte] nockrs med. So {P#[er] sagt} at Einare /[uar] fatt til Þorsteins vm uetrinn og ?[s.] at Jndride {P/[munde] bioda} goda sætt konungi fyrir hann. Þeir fedgar /[voru] uanir at drecka jol med Magnusi konungi og ?[s.] Jndridi fodur sinum at enn {P#[mun] hann suo giora}. “Þu rædur” ?[s.] Einar. “en heima mun eg sittia og radligra þætti mer at þu giordir suo”. <HP Eigi #H[byzt] Jndridi at sidr og Þorsteinn med honum. #H[fara] nu heiman HP> og /[voru] saman .xij. og /[komu] aa einn litin bæ. /[voru] þar um nottina. <HP Og um morguninn #H[ser] Þorsteinn ut og #H[kemr] inn aptr og ?[s.] Jndrida at menn #H[rida] at bænum “og er alligtt fodr þinum”. “Ja” ?[s.] Jndridi. “þath bætir mikid uora ferd en hann vill nockud fylla vorn flock”. HP> Og so /[var] ath Einar /[kom] þar og ?[m.] til Jndrida. “allkynlig er þin ætlan og eigi syniz mer vitrlig ath þu ætlar ath sækia heim Magnus konung og hafa Þorstein med þier og er slikt meir giort af kappe en alitum. Far nu helldr heim aa Gimsar. en eg vil hitta konung og vita huad af skapiz. eg kann skaplynde yckars konungs ath ecke munud þid sua stilla yckrum ordum ath þath mune vel hlyda og er mer þa ecke betra vm ath tala ef adr verdr meira ath”. So #H[giora] þeir nu ath Jndridi /[for] heim yrir bæn fodr sins enn Einar /[kom] til bæiarens aa konungs fund <HP og #H[tekr] konungr blidliga uid honum. #H[tala] nu mart og #H[sitr] Einar hia konunge aa adra hond HP> sem hann /[atte] vanda til. Og enn fiorda dag jola #H[vekr] Einar til uid konung vm malid Þorsteins Hallzsonar. “og villda eg giarna herra at þier tækid sættum uid hann”. og /[kuad] gott mannkaup j honum vera og /[kuoz] ecke til villdu spara þat er hann /[ætti] völd aa ef

þa /uæri] nær en adr. Konungr ?[s.] “ecke þurfum uid þar vm ath ræda þui mer þikir mikid fyrir ad giora þik reidan”. <HP #H[Hættir] Einar þessu og #H[þikir] horfa hellzti þungliga. og #H[er] konungr þegar katr. er þeir #H[taka] annat ath tala. #H[Lidr] so framan til jola. og ens atta dags þa #H[uekr] Einar hid sama malit uid konung og #H[fer] rett aa somu leid og #H[fær] ecke af konunge og ath sidr #H[uill] hann ecke vm tala. Og nu #H[kemr] enn þrettande dagr þa #H[bidr] Einar ath konungr #H[take] sættum uid Þorstein. “og uæntir eg ath þier munidnockut giora fyrir mina skuld þuiat mer þikir þetta allmyklu skipta”. Konungr ?[s.] þa allstutt. “ecke er hier vm ath tala” ?[s.] hann “og kynligt þiki mer ath þier halldit þann mann er eg hefe reide aa”. “Egh ætlada” ?[s.] Einar “at mer munde stoda ord min vm einn mann og þann er eigi hefir meira saka til at bera en þessi madr þuiat huorke hefir hann drepit frændr ydra ne vine og ecke hefir hann neina suiuirðing giort ydr so ath þier þurfit neirn heiptarhug aa honum ath hafa fyrir þat. nu uilum vær ydra uirðing giora j ollu og so þikiumz uer giora jafnan og uar þetta meir rad Jndrida frænda en

-Side 321-

min j fyrstu ath taka uid Þorsteini en þo allt ath einu mun eg ecke hann fyrr fyrirlata en sialfan mik. en þat ætla eg at mikid mune aa liggia adr en Þorsteinn er drepinn þuiat eg kann skaplynde Jndritha j þui ath eina leid fara þeir badir ef hann ma rada. nu em (eg) þa uant uidkominn er þid eigit saman sonr minn og þier. og vilir þu helldr beriaz uid Jndrida en ath taka sættum fyrir Þorstein þa mun þat helldr horfa til þurdar riki þinu en til framgangs. en eigi mun eg þo beriaz j mote þier og eigi þike mer þu nu miog aa þat minnaz er eg sotte þig j Garda austr og styrkja eg sidan riki yduart j ollu þui er eg matta so at eg sit fyrir þui j nockurre hættu af audrum. og ueit eg ath þeim eigi allilla þott þann veg færi vor felagskapr. hefi eg ath þui hugat hueria stund sidan eg giordumst fostrfadir þinn ath þin sæmd mætti uerda sem mest. nu skal eg fara af lande j brutt og uerda þier huorke ath gagne ne meine sidan. en mæla munu þat sumir menn ath litid vinner þu aa j þessu”. Einar #H[sprettr] þa vpp vr sætinu og #H[er] allreidr og #H[snyr] nu vtar eptir hollunni. Magnus konungr #H[ris] þa upp og eptir honum og #H[leggr] hendr vm hals Einari og ?[m.] “kom heill og sæll fostri” ?[s.] hann. “þat skal alldri uerda (ef) eg ma rada at ockra astsemd skile og tak mann j frid so sem þier likar”. Einar #H[sæfiz] nu uit þetta og {P#[er] Þorsteinn nu j sætt tekin} uid konung. HP> /{for} Einar nu heim eptir þat <HP og #H[segir] þeim Jndrida huad hann {P#[hefir] aa orkat} og #H[þacka] þeir honum forkunnar vel.

13.3.8 Flateyjarbók, tátt 09

KODER:

/[xxx] = preteritum

#[xxx] = presens

(#H[xxx] stár for historisk presens)

<HP xxx HP> = stykke med flere hist. pres.

{P#[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i presens

{P/[xxx] yyy} = perifrastisk konstruksjon med hovedverb i preteritum

?[x.] = utsagnsverb uten tempusmarkering

-Side 357-

Fra jslenskum manne.

Madr {P#[er] nefndr} Þoruardr krakunef. hann /[uar] islenzkr madr og uestfirdzkr at kyne. audigr madr og dreingr godr. hann /[for] landa aa mille og /[virdizt] uel huar sem hann /[kom]. Hann #H[kemr] eitt sumar skipe sinu norðr j Nidaros. og /[var] Haralldr konungr þa þar j bænum og Eysteinn orre magr hans er þa /[hafde] mestan gang med konungi. Eysteinn /[var] son Þorbergs Arnarsonar er allra manna /[var] bezt mennt þeirra er þa /[fædduz] upp j Noregi. Þoruardr /[leigde] sier skemmu og /[ruddi] skipit. sidan /[geck] hann aa fund Haralldz konungs þar sem hann /[sat] og /[drack]. /[kom] hann so ath stofunne ath konungr /[var] vti. og er hann {P#[uill] snua} jnn aptr ?[.m.] Þoruardr: “hier er segl er eg uil ath þier þiggit”. Konungr /[uar] nockut brunvaului og #H[suarar]: “Þa eg segl af ydr Jslendingum og munde buit uid ath þat yrde mer til skada. er þat jafnan hid mesta fals er þier farit med. nu haf þu sialfr segl þitt og uil eg eigi þiggia”. Eysteinn /[mællti]: “gack til herra og sia og kann uera ath ydr litiz þa betr. og er þa of skiott neitad. og þess er meire von ath þier þiggit þa gripe ath eigi se sæmiligri. mun hann ydr og ætlad hafa saa eirn madr er hann”. Konungr ?[.s.]: “eg hlyt nu ath rada fyrir mer en þu fyrir þier Eysteinn”. #H[Snyr] konungr nu jnn j stofuna og {P#[ma] ecke festa} ord aa honum. Þoruardr /[mællti]: “þokk kunnum uer Eysteinn” ?[.s.] hann “at þier þiggit seglit ef ydr þikir hæfth þa er þier siat og gack med mer”. Eysteinn #H[giorir] sua og /[þottiz] eigi sied hafa meire gersime j einu segle og <HP #H[þackar] uel giofina og {P#[bidr](=>biðja) hann koma til bus sins vm vetrinn og sia} hybyli sin norðr aa Mæri j Gizka. #H[Er] nu kyrt vm vetrinn. Og er uarar #H[tekr] Þoruardr ath bua skip sitt og #H[helldr] sudr fyrir land. og er þeir #H[koma] sudr fyrir Solskel þa #H[sigler] Þoruardr þar til hafs og #H[bida](=>bíða) sua byriar. Og eirn dag #H[brunar] skip fram hia þeirra skipe og HP> {P/[uar] alskipat} af monnum. þar /[stod] vpp j stafnenum madr uænn

-Side 358-

og listuligr. saa /var/ j skallazskyrtil raudum. sa #H[spyr] ef Þoruardr krakunef /uæri/ þar. hann ?[.s.] ath so <HP #H[er] og #H[fagnar] uel Eysteini. Eysteirn ?[.m.]: “seirn varttu ath sækia mik heim og stig nu aa skip med oss med so magra menn sem þu villt sialfr þuiat nu er eigi byruænligth”. Þoruardr #H[giorir] so. #H[fer] nu mednockura menn og #H[roa] nu til eyarinnar Gizka. og #H[er] þar fagnadr mikill og veitzla hin bezta. HP> þar /uoro/ hus stor og god. Og er aa /leid/ nottina og <HP morna #H[tekr] þa #H[uaknar] Þoruardr og HP> /uar/ Eysteirn aa fotum og ?[.m.]: “ecke er byrligt Þoruardr. verit med oss j dag og latid mik uedr sia ydr til handa og skulu þier ecke ath helldr sitia byri vr hondum”. Og vm daginn er þier /drucku/ og /voru/ katir. (þa mællti Eysteirn:) “fyrir þath er þu forth med mer fra skipi þinu bunu og sottir mitt heimele þigg ath mer kyrtill þennan”. Hann {P/[var] allr hlaudum buinn og skorinn} af nyiu skallate. Þoruardr /backade/ honum giofina. Eysteirn ?[.m.]: “ecke skalltu þetta hafa j segls launen”. <HP #H[Sitia] nu þar vm daginn og #H[skortir] eigi godann dryck. Og annan dag HP> eptir /mællti/ Eysteinn vid Þoruard: “kyr skalltu hier vera j dag þui ath þetta er eingi byr”. Þoruardr ?[.su.]: “Þier skulud nu fyrir sia”. Allt {P#[er] nu meira vit haft} enn hinn fyrri daginn vm dryck og annan fagnad. Þa {P/[let] Eysteinn bera} fram skickiu. þat /uoru/ algra skinn og vonduth sem mest og skallazmottull vndir. Þa ?[.m.] Eysteinn: “þessa skickiu skalltu þiggia og launa eg þier nu seglit. þuiat þannueg sua mun skickian bera sig med vel flestum audrum klædum sem seglit hia audrum seglum”. <HP Þoruardr #H[þackar] honum giafernar vel. #H[Lidr] nu af nottin. Og vm morguninn snemma #H[er] Þoruardr vakinn og {P#[er] þar kominn} Eysteinn og ?[.m.]: “nu skal ecke duelia fyrir ydr þuiat nu er byrr at kominn”. HP> /Toku/ nu snæding og /drucku/ adr þeir /foru/. Þaa ?[.m.] Eysteinn: ”eigi uard þier nu audit ath konungr þægi seglit ath þier. en þess get eg ef hann hefde þeigith ath hann munde þannueg launa sem eg. En nu hefir þu ecke fyrir þat er nu gaf eigi konungr þier launin. en þar ma eg ecke at þui hafa þott eg se otignare enn konungr. en fyrir mismuna ockrar tignar skalltu þiggia gullhring þenna”. Og /dro/ af hendi sier. Þorvardr #H[þackar] homum margfalldliga þessa sæmd alla og storgiafir er hann {P/[hafde] honum veitt}. <HP #H[fara] nu til skips eptir þetta. og #H[gefr] þeim vel byre til Jslandz. HP> og /uar/ Þoruardr krakunef hid mesta mikilmenne. Og nu vm sumarid er þeir /sigldu/ med lande fram Haralldr konungr og Eysteirn orri og #H[sigilir] Eysteinn næst konungi og þegar vm fram. þa ?[.m.] konungr: “huadan kom þier segl þath hid goda er þu hefir? eg þikiumz eigi sed hafa betra segl med þui mote sem þat er”. Eysteirn ?[.s.]: “hier er nu þath segl sem þier neittud”. Konungr: “eg hefi alldri

-Side 359-

betra segl sied og hefi eg þar neitath mikille gersime”. Eysteirn ?[.m.]:
“villtu flenza mille seglanna herra”. Konungr ?[.m.]: “hui eigi”. /[Geck] sidan
vpp hia siglunne. Og er Eysteirn #H[ser] huad hann /[ætladizt](<=ætlast) fyrir þa
?[.m.] hann: “gior þig ecke ath vndri” /[sagde] hann. “Haf segl huort er þu
villt og er vel ath þu viter hueriu þu hefir neitt”. Konungr /[þackadi]
honum og /[hafde] jafnan þetta segl yfir skipe sinu. en þath /[uard] ath
konungskipinu ath seglith /[stodz](<=standast) eigi j kappsiglingu. þuiat þat /[uar]
meira enn þar til /[heyrdi] enn þo /[þotte] seglith hin mesta gersime.